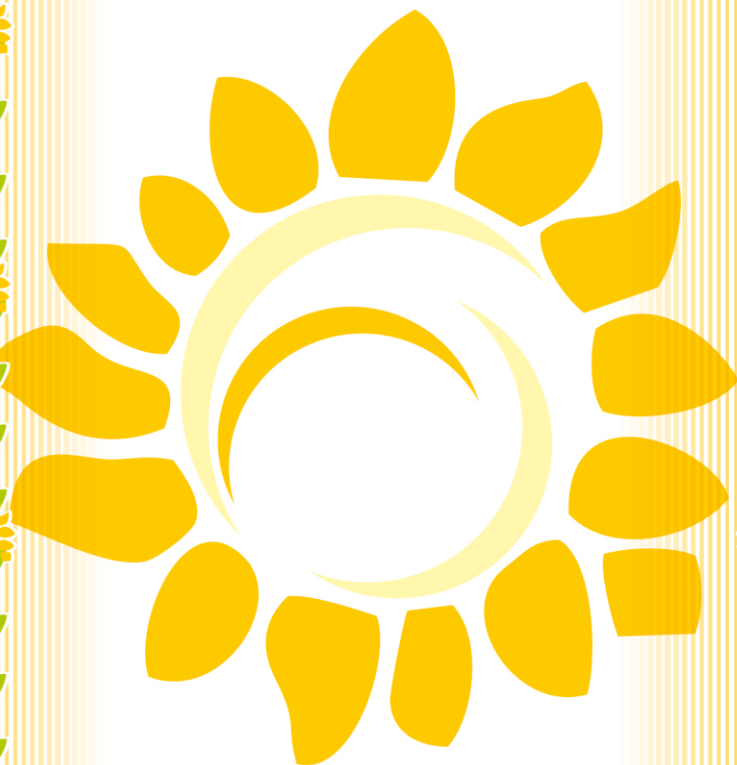

РЕКОМЕНДОВАНО
МІНІСТЕРСТВОМ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СОЛЯШНИК

КОМПЛЕКСНА ПРОГРАМА

розвитку, навчання і виховання
дітей дошкільного віку

Любомира Калуська

Комплексна програма
розвитку, навчання і виховання
дітей дошкільного віку
“СОНЯШНИК”

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України*

Тернопіль
Мандрівець
2014

ББК 74.26
К 17

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
(лист від 02. 07. 2013 р. № 1/11-10788)*

Рецензенти:

А. М. Богуш – завідувач кафедри теорії і методики дошкільної освіти Інституту дошкільної та спеціальної освіти Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, професор, дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук;

Т. В. Панасюк – заступник директора департаменту – начальник відділу дошкільної та початкової освіти департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України;

М. А. Машовець – заступник директора Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, доцент, кандидат педагогічних наук.

Калуська Л. В.

К 17 Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку “Соняшник” / Л. В. Калуська. — Тернопіль: Мандрівець, 2014. — 144 с. ISBN 978-966-634-721-6

Комплексна програма “Соняшник” визначає основні завдання розвитку, навчання та виховання дітей четвертого–шостого років життя згідно з Державним стандартом дошкільної освіти України, яким є Базовий компонент дошкільної освіти.

Складовими комплексної програми є цільові підпрограми “Помагайлик” для дітей четвертого року життя, “Пізнавайлик” – п’ятого, “Дослідник” – шостого років життя.

Для педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів, батьків.

ББК 74.26

Навчальне видання

КАЛУСЬКА Любомира Василівна

Комплексна програма

розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку

“Соняшник”

Керівник проекту *Б. Фенюк*

Головний редактор *І. Дворницька*

Завідувачка редакції *Т. Ухіна*

Редактор *С. Карімова*

Літературний редактор *А. Семенова*

Технічний редактор *А. Трут*

Обкладинка *О. Курила*

Підписано до друку 11. 12. 2013. Формат 60x84 /16. Друк офсетний. Гарнітура Cambria.

Папір книжковий. Ум. друк. арк. 20,4. Обл.-вид. арк. 24,5.

Видавництво “Мандрівець”, свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 3650 від 22. 12. 2009 р.
46400, м. Тернопіль, вул. Текстильна, 18. Тел. (0352) 43-39-62, 42-39-62, тел./факс (0352) 52-43-38.

<http://mandrivets.com>

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом у ТОВ фірма “АНТОЛОГІЯ”

м. Київ, вул. Маршала Гречка, 13, оф. 202, тел. (044) 443-08-08

Свідоцтво серії ДК № 4435 від 8. 11. 2012 р.

Всі права застережені
All rights reserved
ISBN 978-966-634-721-6

© Л. В. Калуська, 2014
© ТОВ “Мандрівець”, 2014

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	4
ПОМАГАЙЛИК: розвиток, навчання і виховання дітей	
четвертого року життя	12
<i>Розділ I.</i> Розвиток і виховання тіла	21
<i>Розділ II.</i> Розвиток і виховання душі та серця	25
<i>Розділ III.</i> Мовленнєво-комунікативний розвиток	29
<i>Розділ IV.</i> Розвиток і виховання розуму	32
<i>Розділ V.</i> Художньо-естетичний розвиток	35
<i>Розділ VI.</i> Розвиток і виховання здібностей та творчості	40
<i>Розділ VII.</i> Розвиток ігрових умінь та навичок	41
ПІЗНАВАЙЛИК: розвиток, навчання і виховання дітей	
п'ятого року життя	47
<i>Розділ I.</i> Розвиток і виховання тіла	56
<i>Розділ II.</i> Розвиток і виховання душі та серця	62
<i>Розділ III.</i> Мовленнєво-комунікативний розвиток	68
<i>Розділ IV.</i> Розвиток і виховання розуму	71
<i>Розділ V.</i> Художньо-естетичний розвиток	75
<i>Розділ VI.</i> Розвиток і виховання здібностей та творчості	85
<i>Розділ VII.</i> Розвиток ігрових умінь та навичок	87
ДОСЛІДНИК: розвиток, навчання і виховання дітей	
шостого року життя	91
<i>Розділ I.</i> Розвиток і виховання тіла	100
<i>Розділ II.</i> Розвиток і виховання душі та серця	106
<i>Розділ III.</i> Мовленнєво-комунікативний розвиток	112
<i>Розділ IV.</i> Розвиток і виховання розуму	116
<i>Розділ V.</i> Художньо-естетичний розвиток	121
<i>Розділ VI.</i> Розвиток і виховання здібностей та творчості	132
<i>Розділ VII.</i> Розвиток ігрових умінь та навичок	134
Додатки	139
Додаток 1. Показники готовності дитини до школи	139
Додаток 2. Гурткова робота за розділами програми	141
Додаток 3. Орієнтовний розпорядок дня для дітей	
четвертого року життя	142
Додаток 4. Орієнтовний розпорядок дня для дітей п'ятого року життя	143
Додаток 5. Орієнтовний розпорядок дня для дітей шостого року життя	144

Душа дитини в роки од 2 до 7 найбільш чула і вразлива, й у цей час найкраще треба її плакати й пильнувати, щоб і серце, й воля, й розум, а також й тіло розвивалися цілком нормально.

С. Русова

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Державна освітня політика визначає дошкільну освіту як стратегічну ланку вітчизняної освітньої галузі. Стаття третя Закону України “Про дошкільну освіту” засвідчує, що “держава визнає пріоритетну роль дошкільної освіти та створює належні умови для її здобуття”. У статті четвертій записано: “Дошкільна освіта є обов’язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні”. Це базовий етап фізичного, психологічного та соціального становлення особистості, цілісний процес, спрямований на забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її можливостей та внутрішнього потенціалу (задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних і фізичних особливостей), культурних потреб, а також формування моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду.

Процеси оновлення в освітній галузі України зумовили прийняття нового Базового компонента дошкільної освіти, який враховує потреби держави, суспільства, родини у вихованні дитини дошкільного віку та відповідає основним тенденціям змін світового та європейського освітнього простору. У зв’язку із зазначеним вище, актуалізується проблема нового програмового та навчально-методичного забезпечення інваріантної та варіативної складових змісту дошкільної освіти, визначених у Базовому компоненті.

Актуальність. Потреба розроблення Комплексної програми розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку “Соняшник” обумовлена необхідністю програмового навчально-методичного забезпечення для реалізації завдань Державного стандарту дошкільної освіти України.

Концептуальна ідея. Комплексна програма “Соняшник” враховує основні суперечності нашого сьогодення. З одного боку, швидке зростання ролі інформаційно-комунікаційних технологій у житті сучасного суспільства сприяє прогресивним змінам у всіх сферах людської життєдіяльності. З другого боку, домінування матеріальних цінностей призводить до негативних наслідків як у навколишньому середовищі, так і в розвитку духовного світу людини і дитини зокрема.

Концептуальна ідея програми – у виробленні оптимального варіанту реалізації змісту Базового компонента дошкільної освіти, в якісно нових підходах до розвитку, навчання і виховання дитини дошкільного віку, що базуються на інтеграції наукової та народної педагогіки, педагогічної спадщини видатних вітчизняних учених із сучасними теоріями та державними вимогами і стандартами.

В основу Програми покладено:

а) педагогічну модель особистісно орієнтованого, компетентнісного підходів до розвитку, навчання та виховання особистості дитини як майбутньої успішної та щасливої людини, у якій необхідно сформувавши розумні потреби, виховати добре серце, культивувати духовні цінності, розвивати обдарування, розум, здібності;

б) основні позиції щодо розвитку, навчання і виховання дитини за Базовим компонентом дошкільної освіти;

в) основні засади національного виховання, відображені у працях видатних педагогів минулого і сучасності.

Виходячи із зазначеного вище, **метою** програми “Соняшник” є виховання серця, душі, тіла і розуму, творчої, щасливої в житті дитини. Вона передбачає реалізацію основних ідей видатних учених минулого і сучасності, що стосується положень особистісно зорієнтованого, ціннісного та компетентнісного підходів щодо розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку.

Завдання програми:

Головне завдання програми – закласти основи здоров’я, забезпечити фізичний, духовний, моральний, естетичний, емоційний та інтелектуальний розвиток особистості дошкільника, а саме:

1. Виховати здорову дитину, сформувавши у неї мотивацію на здоровий спосіб життя і безпечну поведінку.

2. Закласти моральний фундамент на основі загальнолюдських, моральних, духовних, громадянських, екологічних, естетичних цінностей.

3. Розвивати інтелект у процесі різних видів дитячої діяльності (пізнавальної, навчальної, ігрової, трудової), враховуючи ідеї видатних українських педагогів минулого і сучасності, основні засади народної дидактики, передові педагогічні технології.

4. Забезпечити розвиток емоційно-чуттєвої сфери дитини та формування емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу.

5. Розвивати творчі задатки і здібності дитини, здатність до самопізнання своїх можливостей.

Нормативно-правовою основою програми є державні документи:

Закони України “Про освіту”, “Про дошкільну освіту”, Базовий компо-

нент дошкільної освіти (нова редакція), Державна цільова соціальна програма розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року, затверджена Постановою Кабінету Міністрів від 13. 04. 2011 року № 629.

Теоретико-методологічною базою програми є наукові дослідження в галузі особистісно орієнтованої педагогіки (І. Бех, І. Єрмаков, О. По-метун, О. Савченко), теорії і методики дошкільного виховання (А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, К. Крутій, Е. Вільчковський, Н. Денисенко, Л. Артемова, Т. Піроженко, Т. Поніманська, І. Якиманська та ін.).

Під час роботи над Програмою враховувалися прогресивні думки вітчизняних видатних педагогів минулого: Г. Сковороди, С. Русової, Г. Ващенка, О.Духновича, В.Сухомлинського, К.Ушинського, ідеї народної педагогіки, узагальнені академіком Мирославом Стельмаховичем.

Основні принципи побудови комплексної програми “Соняшник”

Принцип науковості передбачає такий вибір змісту програмового матеріалу, що відповідає сучасному рівню розвитку науки та вимогам Базового компонента дошкільної освіти, здатний забезпечити розвиток особистості дитини-дошкільника відповідно до віку.

Принцип природовідповідності визначає, що зміст освітньої роботи має відповідати природі (натурі), закономірностям розвитку, задаткам, здібностям, нахилам, інтересам дітей дошкільного віку.

Принцип цілісності забезпечує упорядкованість, єдність і взаємозв'язок усіх структурних компонентів комплексної програми та її цільових підпрограм відповідно до визначених мети та завдань.

Принцип систематичності забезпечує виклад програмового матеріалу з дотриманням послідовності, пов'язуючи новий матеріал з попереднім.

Принцип концентризму орієнтує, що знання дитини про предмет або явище мають розширюватися, поглиблюватися, уточнюватися, систематизуватися, узагальнюватися, тому назви розділів, їхні завдання, теми у різних вікових групах повторюються, а програмовий зміст концентрично вибудовується від простого до складного, що забезпечує міцність засвоєння знань, більш глибоке проникнення в сутність явищ та процесів.

Принцип доступності передбачає такий відбір програмового матеріалу, який буде для дитини посильним, цікавим, зрозумілим, оскільки він максимально враховує вікові особливості дітей.

Принцип інтеграції народної та наукової педагогіки об'єднує або концептуалізує зміст програмового матеріалу навколо ідеї фізичного, національно-патріотичного, духовно-морального, художньо-естетично-

го виховання дітей дошкільного віку на основі сучасних досліджень проблем дошкільного виховання з урахуванням народних виховних традицій, етнопедагогічних і соціокультурних умов та регіональних особливостей.

Структура програми

Програма “Соняшник” складається із трьох цільових підпрограм: “Помагайлик” (4-ий рік життя), “Пізнавайлик” (5-ий рік життя), “Дослідник” (6-ий рік життя), кожна з яких включає антропометричні дані, вікові особливості розвитку, напрями розвитку та діяльності (розвиток особистості, соціальний розвиток, емоційний розвиток, моторика та фізичний розвиток, сенсорний розвиток та особливості сприйняття, мовленнєво-комунікативний розвиток, розвиток психічних процесів, духовно-моральний розвиток, художньо-естетичний розвиток, розвиток ігрових умінь та навичок, навчальна діяльність, передумови трудової діяльності), їх показники. Підпрограми містять розділи:

Розділ I. Розвиток і виховання тіла (гігієна, розпорядок дня, харчування, рухова діяльність¹, профілактичні заходи, безпечна поведінка, емоційне здоров’я).

Розділ II. Розвиток і виховання душі і серця (люби ближнього свого як самого себе; шануй батька і матір і буде тобі добре на землі; патріотичне, соціальне, моральне, естетичне, трудове, правове, економічне, екологічне, статеве виховання).

Розділ III. Мовленнєво-комунікативний розвиток (лексика, фонетика, синтаксис, граматична будова мовлення, зв’язне мовлення, спілкування, художня література і фольклор, елементи риторики).

Розділ IV. Розвиток і виховання розуму (сенсорний розвиток, пізнавальна діяльність у довкіллі², дослідницька діяльність; для дітей молодшого і середнього дошкільного віку – формування елементарних математичних уявлень, для дітей шостого року життя – логіко-математичний розвиток, інтелектуальні ігри).

---

¹ Є різні форми рухової діяльності дитини (заняття з фізичної культури, ранкова гігієнічна гімнастика, фізкультурні паузи та динамічні перерви тощо), у яких дитина може бути й активною, і проявляти пасивність. Тому у програмі вживається термін “рухова діяльність”.

² Довкілля розглядається в широкому плані: як довілля соціальне, довілля етнічне, довілля природне і довілля предметне.

Розділ V. Художньо-естетичний розвиток дитини (ознайомлення з різними видами мистецтва, ліплення, аплікація, малювання, конструювання, музика і співи, хореографія, театралізована діяльність, свята та дозвілля, художня праця, народні ремесла).

Розділ VI. Розвиток і виховання здібностей і творчості (передумови розвитку здібностей і творчості, розвиток творчості у мовленнєвій, образотворчій, пісенній і танцювальній та ігровій діяльності).

Розділ VII. Розвиток ігрових умінь та навичок (рухливі, народні, хороводні, дидактичні ігри, ігри з піском і водою, музично-дидактичні ігри, сюжетно-рольові та конструкторсько-будівельні ігри).

У кінці кожного розділу подано таблицю, за допомогою якої педагоги і батьки можуть орієнтуватися у рівні засвоєння дітьми змісту програмових завдань, сформованості та розвитку їх компетентностей. У таблиці є такі орієнтири: дитина *має уявлення* (наприклад, про родинне оточення: мама, батько, дідусь, бабуся), *розпізнає* (наприклад, за зовнішніми ознаками та соціальними ролями маму, батька, дідуся, бабуся), *називає* (наприклад, по імені членів родини: мама Оля, бабуся Віра), *діє* (наприклад, звертається до членів родини відповідно до їх соціальних ролей, проявляє турботу про рідних і близьких людей, виконуючи посильні доручення та трудові дії).

Завдання у розділах ускладнюються відповідно до віку дітей. Це відображено у деяких структурних компонентах розділу. Так, наприклад, з п'ятого року вводяться елементи риторики, а для дітей шостого року – елементи ейдетики, інтелектуальні ігри: шашки та шахи (розділ IV).

Програмові завдання кожного з семи розділів визначені відповідно до державних стандартів дошкільної освіти та з максимальним урахуванням особливостей розвитку дитини відповідного віку. Вони співвідносяться з освітніми лініями Базового компонента дошкільної освіти (див табл. с. 9) і передбачені ними результатів освітньої роботи з дітьми.

Перелік фольклорних і художніх текстів, музичного та хореографічного репертуару, різних видів ігор, мистецьких творів та орієнтовна тематика занять подано у навчально-методичному посібнику до програми (Навчально-методичний посібник “Соняшник” до комплексної програми розвитку, навчання і виховання дитини дошкільного віку “Соняшник” / Л. В. Калуська. — Тернопіль: Мандрівець, 2013. — 200 с.)

Таблиця

Назви розділів	Освітні лінії Базового компонента дошкільної освіти
Розділ I. Розвиток і виховання тіла	“Особистість дитини”, “Гра дитини”, “Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі”, “Дитина в соціумі”
Розділ II. Розвиток і виховання душі і серця	“Особистість дитини”, “Гра дитини”, “Дитина в соціумі”, “Дитина у світі культури”
Розділ III. Мовленнєво-комунікативний розвиток	“Мовлення дитини”, “Гра дитини”, “Дитина в соціумі”, “Особистість дитини”
Розділ IV. Розвиток і виховання розуму	“Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі”, “Дитина в природному довкіллі”, “Дитина в соціумі”, “Гра дитини”, “Особистість дитини”, “Шахи”
Розділ V. Художньо-естетичний розвиток дитини	“Дитина у світі культури”, “Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі”, “Гра дитини”; “Хореографія”
Розділ VI. Розвиток і виховання здібностей і творчості	“Особистість дитини”, “Гра дитини”, “Дитина у світі культури”, “Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі”, “Мовлення дитини”
Розділ VII. Розвиток ігрових умінь та навичок	“Гра дитини”, “Особистість дитини”, “Дитина у світі культури”, “Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі”, “Мовлення дитини”

Прогностичність програми

Прогностичність програми – у її здатності відповідати вимогам та умовам, у яких вона буде реалізуватися, а саме: забезпечення пізнавально-розвивального та духовно-естетичного середовищ, позитивного мікроклімату любові і добра у дошкільному навчальному закладі і вдома.

Реалістичність

Реалістичність – властивість програми забезпечувати відповідність між бажаним і можливим. Необдумане перевантаження і форсування

розвитку знижують рівень мотивації у дитини до подальшого розвитку та бажанню навчатися. Програма є соціально адаптованою і спрямована на забезпечення кожній дитині індивідуальної траєкторії розвитку. Змістові програмові завдання дібрані з максимальним урахуванням вікових та індивідуальних сприймальних можливостей дитини.

Раціональність

Раціональність. У програмі визначено такі цілі і способи їх досягнення, які дозволять одержати максимальний позитивний результат.

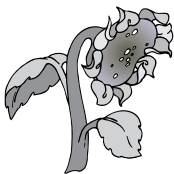
Цілісність

Цілісність. Програма є цілісною, що забезпечує повноцінний усебічний розвиток тіла, душі і розуму дитини, формування найважливіших життєвих компетенцій та особистісних якостей відповідно до Державного стандарту дошкільної освіти.

Окрім того, з метою успішної реалізації та виконання програмових завдань, вона передбачає забезпечення повноти дій усіх учасників навчально-виховного процесу – педагогів, дітей, батьків, громадськості. В кінцевому результаті це дасть змогу виховати успішну, щасливу, компетентну, соціально адаптовану в суспільстві дитину з розвинутими позитивними базовими моральними якостями.

**НАЗВА ПРОГРАМИ СИМВОЛІЧНА.
Тож чому “Соняшник”?**

- ☼ Це рослина з високим та міцним стеблом. Такими мають бути і діти – життєздатними та життєстійкими, зростати здоровими та бадьорими.
- ☼ Має міцне, розгалужене коріння. Діти повинні зростати в ріднім краю, з рідним словом, любити й цінувати народні звичаї, традиції, знати своє коріння, свій рід, свою родину, любити свою землю, пишатися людьми, що живуть на цій землі.
- ☼ Соняшник любить сонце. Діти мають бути життєрадісними, веселими, сповненими великої життєвої енергії з позитивним світосприяттям, зростати у променях батьківської любові.
- ☼ Це технічно корисна культура. Діти мають бути соціально адаптованими і життєво компетентними, із спрямованістю на принесення користі собі і іншим.
- ☼ Квітка соняшника має багато золотистих сонячних пелюсток. Кожна пелюстка символізує добрі звички, відкритість, чуйне серце, комплекс тих морально-духовних якостей, якими має оволодіти кожна дитина змалечку. Саме вони стануть ядром особистості маленької дитини, яка випромінюватиме любов, доброту до всіх і до всього, проявлятиме щирість і пошану до людей, буде комунікабельною і матиме багато друзів.
- ☼ Соняшник має багато зерняток. Кожне зернятко – це певний обсяг різносторонніх знань етнічного, соціального, природного і предметного середовищ, з якими дитина знайомиться відповідно до свого віку

ПОМАГАЙЛИК

РОЗВИТОК, НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ЧЕТВЕРТОГО РОКУ ЖИТТЯ

Антропометричні дані

Стать	Довжина тіла (см)	Маса тіла (кг)	Окружність грудної клітки (см)
Хлопчики	99–109	14,5–18,5	51,1–55,3
Дівчатка	98–109	13,9–18,2	49,3–54,0

Особливості розвитку

Про дитину четвертого року життя в народі кажуть: “четверта каша”, “четверте літо”, “джигунець”, “гульвіса”, “метунець”, “жевжик”, “шмиглик”, “жирун” (пустун). Діти цього віку дуже рухливі, сміливі, прудкі. Водночас вони розумніші й самостійніші. Не беруть якого-небудь гостинця із задоволенням, а замовляють наперед те, що вони хочуть.

З інтересом молодші дошкільники сприймають дитячий фольклор, захоплюються дражнилками, дуже довірливі й водночас категоричні: “Як повірять, то повірять, а якщо ні, то й ні”. Знають домашні звичаї, активно включаються до сімейних турбот, щоправда, ненадовго. Потяг до вуличних ігор та розваг доволі великий. Уміють проявляти свій характер.

На четвертому році життя дитини вже простежуються прояви критичності. Серед способів стимулювання безпечної поведінки особливою популярністю у сімейному середовищі користуються персоніфіковані навіювання-застереження на зразок: “Не їж зелених яблук, бо животик болітиме”. У народі подібних навіювань надзвичайно багато. Всі вони зазвичай не мають нічого спільного з містиком, оскільки їм властиве реальне спрямування.¹

¹ Стельмахович М. Вибрані твори у двох томах. – Т. 2. – Українська етнопедагогіка / упоряд.: Л. Калуська, В. Ковтун, М. Ходак / за заг. ред. Л. Калуської. – Івано-Франківськ–Коломия: Видавничо-поліграфічне товариство “Вік”, 2012. – 464 с. – С. 105.

У дітей цього віку розвивається здатність до елементарного аналізу й синтезу. Іноді їм важко сприймати словесні корективи чи зауваги, оскільки взаємодія сигнальних систем ще не досконала, а рівень міжаналізаторних зв'язків доволі слабкий. Тому важливо правильно поєднувати словесні і несловесні впливи на малят.

Процеси збудження і гальмування у корі головного мозку легко коригуються. Спостерігається періодично стан оптимального збудження, що призводить до швидкої втомлюваності.

Дітям четвертого року життя важливі дві якісно нові характеристики, пов'язані з формуванням особистості дитини та включенням її у різні види діяльності. Психологи відзначають його ще як кризовий, оскільки йому властиві спалахи негативізму, впертості, часті зміни настрою. Діяльність має нестійкий характер, а її тривалість чітко не визначена. Надзвичайно важливим є аксіологічний її компонент, що передбачає ціннісну мотивацію діяльності. Діти здатні до наслідування, що в перспективі впливає на розвиток самостійності та елементарних навичок самооцінки. Формуються елементи довільної поведінки.

Збагачується емоційна сфера дитини. Різноманітні почуття, що виникають у дитини, а також прояви поведінки впливають на формування її характеру та моральних якостей. Поганий настрій і негативні емоції виникають при зміні звичних для дитини умов життя, зокрема в адаптаційний період, а також за невдалої організації життєдіяльності в дошкільному навчальному закладі тощо.

Розвиваються органи сприймання. Дитина цього віку на пізнання предмета зором витрачає переважно до 8 с, на тактильне обстеження – до 40 с, оскільки вміння обстежувати предмет ще не досконале. Умовами ефективного сприймання предметів та їх властивостей є наочність, тобто наявність спостережуваних об'єктів, які мають перебувати у полі зору дітей.

Розвивається мовлення, активізується потреба у спілкуванні. Створюються передумови для контактів з дорослими та однолітками. Однак часто відчують труднощі, оскільки у значній частині дітей недостатньо розвинуті мотиви спілкування, навички і засоби для здійснення цієї діяльності. Досить добре розвинутий мовленнєвий слух, однак простежуються вади звуковимови, що утруднюють засвоєння граматичних норм, стають на заваді повноцінного спілкування. Дихання у дітей переривчасте, а темп мовлення пришвидшений, тому їх важко іноді слухати. Різний словниковий запас дітей цього віку пояснюється індивідуальними особливостями та різними умовами виховання в родині. Діти легко переймають від дорослих діалектизми, а також створюють свої дитячі слова.

Напрями розвитку та діяльності	Показники розвитку
Розвиток особистості	Одержує елементарні знання про себе, впізнає себе на світинах та у дзеркалі. Знає своє ім'я та імена своїх близьких. Починає усвідомлювати власне "Я", прагне діяти самостійно. Дитина намагається відповідати вимогам дорослих бути чемною, слухняною, ввічливою. Розвиваються почуття любові до близьких, прихильність до вихователя, бажання робити добрі вчинки
Соціальний розвиток	• Соціальні контакти. Розширюється коло соціального оточення. Збагачується власний досвід соціальної поведінки та спілкування. Кооперується в іграх з іншими дітьми, сприймає та дотримує відповідних елементарних правил взаємин у дитячому колективі, розуміє сенс спільної діяльності для довколишніх і для себе особисто
Емоційний розвиток	Дитина відчуває велику потребу в емоційних контактах з найближчими людьми. Зароджується почуття любові до рідних і близьких, до природи, інтерес до творів мистецтва, вона здатна емоційно сприймати навколишній світ, виявляє почуття радості, задоволення і незадоволення. Виражає прагнення до позитивної оцінки довколишніх, позитивно відгукується про себе та своїх близьких
Моторика і фізичний розвиток	Ознайомлюється з різними видами рухів (підстрибує на обох ногах на місці і просувається вперед; спускається сходами, ставлячи ноги через сходинку; ловить кинутий м'яч; розстібає гудзики, зав'язує шнурки, вміє користуватися олівцем, зубною щіткою та ін.). Добре бігає, однак біговий крок ще недостатньо рівномірний і швидкий. Активно рухається. Відповідно реагує на сигнал вихователя про зупинку під час ходьби або бігу та зміну напрямку руху. Легко просувається по обмеженій площині, стрибає, повзає і підлазить під дугу, кидає і ловить м'яч). Гойдається на гойдалці, катається на триколісному велосипеді

<p>Духовно-моральний розвиток</p>	<p>Здатна проявляти ніжність, любов до рідних, сприймати красу довколишнього, твори мистецтва; диференціює поняття “добре”, “погано”; для дитини цього віку характерна маніпулятивність: на інтуїтивному рівні знає, як поводитися (просити, вимагати, вередувати тощо) з різними людьми з її оточення</p>
<p>Мовленнєво-комунікативний розвиток</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Спілкування. Налагоджує доброзичливі контакти з однолітками, починає оволодівати способами спілкування з ними. На рівні емоційно-практичного спілкування звертається до дорослих у формі наказу, заборони, дозволу, скарги, заклику. Із задоволенням включається у розмову, йде на контакт з рідними та чужими людьми. Звертається до дорослих та дітей із запитаннями, відповідає на них. Користується простими фразами, супроводжуючи свої ігрові дії. У повсякденному спілкуванні переважає ситуативне мовлення. Форма спілкування – діалог. Оволодіває найуживанішими формами словесної ввічливості: вітається, прощається, просить вибачення. • Звуковимовна. Намагається правильно вимовляти голосні та приголосні звуки, однак вимова, зокрема сонорних та шиплячих звуків, є недосконалою. Зникає загальна пом'якшеність мовлення. Зменшується кількість перестановок та пропусків звуків і складів у багатоскладових словах. Спостерігається заміна звуків (трапляються лише поодинокі випадки). Вловлює на слух і відтворює деякі інтонації (питальні, окличні та ін.). Тембром голосу передає радість, незадоволення та інші емоції. • Фонематичний слух розвинений недостатньо. Дитині важко дається диференціація фонем у словах. • Мовленнєве дихання переважно верхньогрудне, часте, поверхнєве, неглибоке. • Словник. У словнику налічується близько 1800–2000 слів, переважають іменники (до 50 %) і дієслова (до 30 %). Інтенсивно збагачується словниковий запас. Називає слова на позначення предметів та їх якостей. Яскраво виражене словотворення. Спостерігається активне використання слів у мовленнєвій діяльності. Допускає неточності у вживанні абстрактних, узагальнювальних, збірних, часових та просторових понять.

	<ul style="list-style-type: none"> • Граматична будова мовлення. Оволодіває основними граматичними формами. Здебільшого правильно вживає іменники в родовому відмінку множини, назви дитинчат тварин. Використовує займенники <i>я, ти, ви</i>, кличний відмінок при звертанні (наприклад, <i>мамо, Іванку</i>). Припускається помилок в узгодженні слів у реченні, вживанні часів дієслів, коли розповідає про події сьогоднішні, минулі, майбутні. • Зв'язне мовлення. Оволодіває монологічним мовленням. Робить спроби складання з допомогою дорослих (підказування слів, речень) описових розповідей з 3-4 речень про іграшки, овочі, фрукти, дії товаришів, власні та сюжетні відповіді-розповіді (спільно з дорослим) за змістом сюжетних картинок. Переказує за допомогою запитань добре знайомі казки. Знає напам'ять забавлянки, утішки, вірші, загадки. Багато використовує невербальних засобів спілкування (рухи, дії, міміку, жести тощо). • Синтаксис. Будує прості, поширені речення з прийменниками, сполучниками, однорідними членами речення
Розвиток розуму	<p>Сенсорний розвиток</p> <ul style="list-style-type: none"> • Слух. Розрізняє тембр звучання 2-3 музичних інструментів у музичних творах, нескладний ритм, впізнає мелодії знайомих пісень • Зір. Знає кілька основних кольорів, називає і розрізняє їх. Сприймає зміст картин, ілюстрацій з одним чи двома зображеними об'єктами, уміє розповісти про побачене. • Дотик. Володіє тактильно-руховим обстеженням і впізнаванням предметів. • Смак. Реагує на смак, розрізняє смакові властивості (солоний, солодкий, солоний та ін.). • Нюх. Розрізняє запахи (приємний, гарний) <p>Розвиток психічних процесів</p> <ul style="list-style-type: none"> • Увага. Підвищується стійкість мимовільної уваги. Дитина може деякий час утримувати увагу під час ігрової діяльності до 15 хв. В інших видах діяльності, зокрема в навчально-пізнавальній, особливо, коли дії одноманітні, вона не здатна довго утримувати увагу. • Уява. Спостерігаються прояви уяви. Здебільшого вона репродуктивна. На основі одержаного досвіду дитина ство-

	<p>рює у своїй уяві образи надзвичайно яскраві та емоційно забарвлені, у яких їй самій іноді важко визначити, де реальність, а де фантазія. Використовує заміники предметів (до прикладу, брусок з будівельного матеріалу може слугувати “милом”, “паскою” тощо) та розігрує різні дії з ними.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Пам’ять. Пам’ять мимовільна. Запамятовує в середньому не більш як чотири предмети із десяти запропонованих, одне-два слова із десяти, вірші, що відповідають віку (швидко чи повільно після повторення і залежно від індивідуальних властивостей пам’яті). Краще запамятовує те, що емоційно сприймалося нею (позитивний або негативний емоційний фон під час сприймання предметів, явищ, стосунків). • Мислення. Мислення дитини цього віку має наочно-дійовий характер. <p><i>Аналіз.</i> Прагне аналізувати те, що бачить навколо себе.</p> <p><i>Порівняння.</i> Порівнює предмети одні з одними (переважно 2-3), однак відчуває труднощі при виділенні суттєвого і несуттєвого.</p> <p><i>Класифікація.</i> Засвоює класифікацію зі словесним супроводом. Вміє групувати предмети за класами в межах знайомого матеріалу з допомогою дорослого на початку року і самостійно – в кінці. Класифікує предмети не за зовнішніми ознаками, а за функціональними (до прикладу, картопля, морква, буряк потрібні для того, щоб зварити борщ; кубики, машини, ляльки потрібні для того, щоб гратися).</p> <p><i>Узагальнення.</i> Вчиться об’єднувати предмети за певними ознаками. Робить спроби відносити предмети (чи їх зображення на малюнках) до вказаної дорослим групи, що позначається узагальнювальним словом (одяг, посуд, тварини та ін.). Виконуючи дії з узагальнення, допускає багато помилок на початку року, і значно менше в кінці.</p>
Художньо-естетичний розвиток	<p>На підставі спостережень та обстеження певних об’єктів вчиться точніше передавати форму предметів у ліпленні, малюванні, аплікації, оволодіваючи при цьому елементарними технічними навичками і закріплюючи деякі сенсорні характеристики та еталони зображуваних об’єктів; у малюванні реалізує сюжетно-ігровий задум (до прикладу, “Морквинка</p>

	<p>для зайчика, якому треба погодувати своїх дитинчат”; “Маленькі ніжки йдуть по доріжці”); у процесі наклеювання готових форм на заняттях з аплікації навчається елементарних прийомів наклеювання, користуючись відповідним обладнанням та матеріалами і дотримуючи певної послідовності під час виконання роботи. Сприймає різні види мистецтва. Уважно розглядає ілюстрації, картинки, народні іграшки, предмети побуту, вслухається у звуки музики, із задоволенням слухає дитячі твори та класичну музику, впізнає їх</p>
<p>Розвиток ігрових умінь та навичок</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Рухливі ігри. Проявляє інтерес до рухливих ігор, із задоволенням бере в них участь. Засвоює елементарні навички орієнтування у просторі під час рухливих ігор, пов'язаних із ходьбою та бігом (“Пташенята і кіт”, “Біжіть до мене”, “Знайди свій колір”). Удосконалює вміння повзати і лазити під час ігор (“Квочка і курчата”), кидати і ловити м'яч (“М'яч у колі”), виконувати різні види стрибків (“Горобчики і кіт”, “Спіймай комара”). Під керівництвом дорослого привчається координувати свої рухові дії з руховими діями групи дітей, діяти відповідно до сигналу. В рухливих іграх не завжди дотримує правил гри. • Дидактичні ігри. Сприймає словесну інструкцію дорослого, що стосується ігрового завдання та правил дидактичної гри. Під керівництвом дорослого оволодіває різними способами дій з дидактичним матеріалом. Виконує дидактичні завдання здебільшого з допомогою дорослого, іноді самостійно (залежно від складності дидактичної мети і завдання). • Ігри з піском, водою, снігом та ін. Збагачує сенсорний досвід в іграх з піском і водою. Розширює знання про властивості природних матеріалів. Використовує пізнані властивості піску і води в іграх: за допомогою іграшкових пісочних наборів “випікає” різні вироби (пасочки, булочки), споруджує гірку тощо. Закріплює навички ліплення. • Музично-дидактичні ігри. Розвиває слухову увагу і слухову пам'ять. Вчиться розрізняти, відтворювати музичні звуки. • Театралізовані ігри. Емоційно сприймає театралізовані дійства як цікаве видовище, однак не завжди схоплює зміст, запам'ятовуючи і переказуючи лише окремі фрагменти.

	<p>За пропозицією дорослого відтворює словом, рухами, мімікою, жестами сюжети невеликих знайомих літературних та фольклорних текстів, використовуючи відповідні ігрові атрибути, предмети-замінники тощо.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Сюжетно-рольові ігри. Під керівництвом дорослого ознайомлюється з елементарними рольовими діями людей з найближчого оточення та знайомих професій (вихователь, лікар, продавець) та оволодіває способами ігрової діяльності. Виконує різноманітні ігрові сюжетні дії з іграшками, часто використовуючи предмети-замінники. <p>Поглиблює знання про виконання близькими та знайомими людьми соціальних ролей, намагається “приміряти” роль дорослого на себе (наприклад, мама турбується про родину: готує їжу, прибирає в кімнаті, годує дитину, розглядає з дитиною книжку). Привчається вибудовувати ланцюжок відповідних сюжетно-рольових дій.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Конструкторсько-будівельні ігри. Розширює знання про конструкторські можливості різних ігрових матеріалів (набір великого будівельного матеріалу, різного виду конструктори та ін.). Проявляє інтерес до конструкторсько-будівельних ігор. Добирає відповідний будівельний матеріал для “створення” будівлі. Під керівництвом дорослого (в окремих випадках самостійно, зокрема в кінці року) оволодіває елементарними способами конструювання. Створює споруди, які стають основою для однієї-двох сюжетних дій (наприклад, будує машину, потім гараж і, уявляючи себе “водієм”, розгортає елементарні сюжетно-рольові дії)
<p>Навчально-пізнавальна діяльність</p>	<p>Привчається сприймати інформацію дорослих. Якщо об’єкт чи предмет, про який ідеться, становить особистісний інтерес, зацікавлює, то дитина здатна сконцентрувати й утримувати увагу, спрямовувати зусилля на виконання навчально-пізнавальних завдань, поставлених дорослим на занятті. Краще засвоює обсяг навчального матеріалу, коли використовуються ігрові ситуації, сюрпризні моменти. Навчається елементарних правил поведінки на заняттях (вибирати зручну позу, якщо заняття проводиться на килимку; сидіти за столом, дотримуючи гігієнічних вимог; не заважати одноліткам та ін.)</p>

Види праці

- **Самообслуговування.** Уміє самостійно із незначною допомогою дорослого одягатись і роздягатись, охайно їсть, чистить зуби, зачісується. Привчається стежити за своїм зовнішнім виглядом.
  - **Господарсько-побутова праця.** Під керівництвом дорослого включається у роботу з прибирання ігрового куточка, кімнати, подвір'я, збирає листочки, згрібає граблями, привчається берегти речі, матеріали, обладнання, дотримувати порядку.
  - **Праця в природі.** На основі отриманих знань про деякі природні об'єкти (до прикладу, щоб виріс горошок, спочатку треба скопати грядку, розпушити землю, кинути горошинку в ямку, поливати, розпушувати землю та ін.) виникає зацікавленість дитини працею з догляду за рослинами, тваринами.
- Малюк під керівництвом дорослого має широколисті кімнатні рослини, насилає корм птахам, акваріумним рибкам.

Форми організації трудової діяльності

- **Доручення.** Виконує прості короткотривалі доручення дорослих (подай, принеси). З'являється бажання, виконуючи доручення, робити комусь приємне і одержати схвальну оцінку.
- **Чергування** по їдальні вводять з другого півріччя. Одержує інформацію та знання від дорослого про правила чергування, виконання черговим своїх обов'язків. Закріплює навички послідовності розкладання столових приборів. Вчиться долати труднощі. Виявляє потребу турбуватися про інших, допомагати старшим. На елементарному рівні під керівництвом дорослого формуються навички ставити мету і досягати результатів, повага до людей праці та результатів їхньої діяльності

РОЗВИТОК І ВИХОВАННЯ ТІЛА

Гігієна. Ознайомлення з органами та частинами тіла (руки, ноги, очі, вуха, ніс, рот, зуби) та їх назвами. Навчання порівнювати частини тіла людини із частинами тіла казкових персонажів. Розширення знань про безпечне ставлення до органів тіла.

Розвиток бажання дотримувати правил особистої гігієни. Навчання правил догляду за власним тілом та органами тіла (зуби, ніс, ротова порожнина та ін.), користування рушником, милом, зубною щіткою тощо; полоскання порожнини рота.

Розпорядок дня. Закріплення уявлень про складники розпорядку дня (сон, прогулянки, вчасне споживання їжі тощо) та їх роль у зміцненні здоров'я. Вдосконалення умінь зіставляти частини доби (ранок, обід, вечір) з відповідними складниками розпорядку дня.

Харчування. Ознайомлення з назвами страв, що їх споживають діти, переконання у їх корисності для здоров'я. Закріплення назв овочів і фруктів на столі (морква, буряк, цибуля, часник; яблука, груші, сливи, кавун тощо), їх сенсорних характеристик (за кольором: жовті, червоні, зелені тощо; за формою: круглі, овальні, подібні на кулю тощо; на смак: солодкі, кислі, пекучі тощо; на дотик: гладенькі). Навчання правил поведінки за столом та культури споживання їжі (користування ложкою, виделкою, серветкою), висловлення вдячності за спожиту страву.

Рухова діяльність на заняттях з фізичної культури та в різних режимних моментах.

Загальнорозвивальні вправи. Добір загальнорозвивальних вправ для м'язів рук, плечового пояса, тулуба, зміцнення м'язів ніг. Виконання вправ у різних вихідних положеннях тіла, рук, ніг, тулуба з використанням предметів і без них та дотриманням відповідно до віку їх дозування і тривалості.

Основні рухи.

Ходьба. Розвиток м'язів опорно-рухового апарату та запобігання плоскостопості під час різних видів ходьби. Навчання дітей різних видів ходьби (на пальцях, на п'ятах, на зовнішньому та внутрішньому боках стопи, приставним та перемінним кроками у різному темпі і напрямку, "змійкою", з переступанням через предмети), ходити, "не човгаючи" (тобто, відриваючи по чергово ноги від підлоги), високо піднімаючи коліна (така ходьба чергується зі звичайною і триває 20–25 с). Розвиток координації рухів рук та ніг під час ходьби, орієнтування у просторі (не наштовхуватися на інших дітей та предмети).

Біг. Навчання елементарних прийомів правильного бігу (енергійне згинання рук у ліктях, енергійний мах ногами) та різних його видів (одне за одним, групою, по прямій та звивистій доріжці (завширшки 25–30 см, завдовжки 5–6 м), оббігання предметів, змінюючи темп і напрямок за вказівкою вихователя). Розвиток координації рухів під час бігу (не наштовхуватися на інших дітей та предмети). Заохочення дітей до “імітаційного” бігу (“як лисичка”, “як літак”).

Стрибки. Заохочення дітей до опанування різних видів стрибків: на місці, на обох ногах, просуваючись уперед; з кола в коло; перестрибування через паралельні лінії (“струмок” завширшки 15–20 см). Навчання техніки стрибків у довжину з місця (вихідне положення, поєднання маху руками з одночасним відштовхуванням обома ногами та м’яким приземленням), у глибину з невисоких предметів (енергійне відштовхування з одночасним махом руками вгору і виставлення їх в сторони–вперед під час приземлення).

Повзання, лазіння. Навчання дітей підлізати під мотузкою (висота 50–40 см від підлоги), дугою з положення навпочіпки та в упорі стоячи на колінах; пролізати в обруч, перелізати через колоду, покладену на підлогу; лазити по похилій драбинці (під кутом 20–25°), гімнастичній стінці.

Рівновага. Виконання спеціальних фізичних вправ у статичних (збереження рівноваги у певній позі: присідання на носках, стійка на одній нозі, “як півник”) та динамічних положеннях (у русі під час ходьби та бігу по обмеженій площі опори, ходьба та біг між двома паралельними лініями, по дошці, покладеній на підлогу, або колоді (заввишки 15–20 см), яка лежить на підлозі, мотузці, покладеній прямо і по колу, гімнастичній лаві).

Вправи із м’ячем. Навчання дітей елементарних дій з м’ячем: кочення між предметами (ширина воріт – 50–60 см), влучення м’яча в інші предмети (кегли, кубики тощо) з відстані 1–1,5 м, підкидання м’яча вгору на 50 см і ловіння його, кидання і ловіння м’яча в парах і по колу; кидання обома руками від грудей та знизу в кошик; ловіння м’яча після відбиття від підлоги. Оволодіння дітьми елементарною технікою дій з м’ячем.

Шиккування і перешикування в колону одне за одним незалежно від зросту, в колону по двоє, в шеренгу.

Рухові фізичні якості. Виховання дисциплінованості, рішучості, сміливості. Допомога дорослих у подоланні страху перед висотою під час стрибків, лазіння та інших рухових вправ.

Сила. Навчання дітей раціонально використовувати свою силу під час виконання рухових дій (наприклад, не перенапружувати м’язи й інші органи та системи).

Швидкість. Виконання вправ з максимальною для віку динамікою. Розвиток швидкості під час виконання рухової дії, техніка виконання якої була попередньо вивчена (наприклад, загальнорозвивальні вправи спочатку виконуються у повільному темпі, а потім, у процесі їх засвоєння, – у швидшому). Розвиток рухової реакції дитини на сигнал педагога (наприклад, зупинка під час бігу).

Спритність. Привчання дітей сприймати та оцінювати власні рухи відповідно до обставин і швидко змінювати свою діяльність. Формування вміння з найменшою затратою зусиль і часу, діючи чітко й енергійно, виконувати поставлене рухове завдання (наприклад, добрі навички бігу та координації рухів дають змогу проявляти спритність у рухливих іграх, пов'язаних з ловінням, – “Квач”, “Третій зайвий”).

Витривалість. Розвиток витривалості під час фізичних навантажень з урахуванням анатомо-фізіологічних, вікових та індивідуальних особливостей дітей. Дотримання педагогом моторної щільності занять з фізичної культури, оптимального дозування вправ. Розвиток витривалості під час рухливих ігор та вправ спортивного характеру з обов'язковим, доцільно обґрунтованим дозованим навантаженням (наприклад, кількість повторень рухової гри, тривалість пауз для відпочинку після гри).

Гнучкість. Розвиток рухливості опорно-рухового апарату дитини. Стеження дорослого за обов'язковим дотриманням чіткого дозування навантаження під час виконання дитиною вправ на хребет і суглоби кінцівок (різні нахили і випрямлення тулуба, напівприсідання, махові рухи руками і ногами з різних вихідних положень, вправи з метання, стрибки, танцювальні рухи).

Самостійна рухова діяльність. Заохочення педагогом до активної рухової діяльності. Розвиток бажання до самостійних проявів активних рухових дій.

Рухливі ігри та ігрові вправи (див. розділ “Розвиток ігрових умінь та навичок”).

Профілактичні заходи

- Забезпечення сприятливого повітряно-теплого режиму в приміщенні (дотримання відповідної температури, санітарно-гігієнічних норм, регулярне провітрювання кімнати).
- Систематичні, щоденні, відповідно до порад лікаря та індивідуального стану здоров'я дитини, загартовувальні процедури.
- Різні форми організації рухової діяльності (заняття з фізичної культури, ранкова гігієнічна гімнастика, гімнастика після денного сну, фізкультурні паузи або динамічні перерви між заняттями, під час яких можна використовувати ігри малої та середньої рухливості, такі як “По-

доляночка”, “Коровай”, “Мак”), дні і тижні здоров’я, фізкультурні свята і розваги.

- Збалансоване харчування.
- Інші профілактичні засоби: масаж (оздоровчий, дотиковий, точковий), вітамінотерапія, психокорекція (кольоротерапія, звукотерапія, психогімнастика), ароматотерапія.
- Запобігання сколіозу. Забезпечення фізичних умов (оптимальне освітлення, зручні меблі, що відповідають зросту дошкільнят, чергування активної рухової діяльності дітей з відпочинком). Постійне стеження за правильною поставою дітей під час сидіння на стільцях, виконання вправ ранкової гігієнічної та коригувальної гімнастик. Звернення уваги на позу дитини під час сну (м’яка постіль, висока подушка, звичка спати на одному й тому самому боці можуть призвести до бокового викривлення хребта, звичка спати “калачиком” – до утворення круглої спини), оскільки це впливає на формування постави.
- Запобігання плоскостопості. Заохочення дітей до ходіння на пальцях, п’ятах, зовнішньому та внутрішньому боках стопи (імітація ходьби “як ведмедик”, “як лисичка”, “як коник” та ін.).

Безпечна поведінка. *Предмети навколо.* Ознайомлення з правилами безпечної поведінки з різними предметами, підкреслюючи корисність кожного з них і шкоду для здоров’я, якої вони можуть завдавати при невмілому та необережному користуванні.

Природне довкілля і здоров’я. Збагачення знань про домашніх тварин, птахів. Формування уявлень про елементарні правила безпечної поведінки з ними.

Емоційне здоров’я. Розвиток емоційно-чуттєвої сфери дитини, позитивних емоцій під час сприймання навколишнього світу.

БАЗОВИЙ РІВЕНЬ ЗАСВОЄННЯ ДІТЬМИ ЗНАТЬ, УМІТЬ ТА НАВИЧОК ЗА РОЗДІЛОМ	
Має уявлення	<ul style="list-style-type: none"> • про корисність щоденних занять фізкультурою, гімнастикою, загартування, ходіння босоніж та здоровий спосіб життя; • про правила безпечної поведінки з різними предметами, тваринами, рослинами; • про сигнали світлофора й елементарні правила дорожнього руху
Розпізнає	<ul style="list-style-type: none"> • дії (наприклад, щоденне чищення зубів), спрямовані на користь здоров’я; сигнали світлофора

Називає	<ul style="list-style-type: none"> ◄ частини тіла, їх призначення, основні рухи; ◄ елементарні правила безпечної поведінки у природному, соціальному та предметному довкіллі
Діє	<ul style="list-style-type: none"> ◄ зіставляє та порівнює частини тіла людини із казковими персонажами; ◄ дотримує правил гігієни, самостійно користується гігієнічними засобами (милом, водою, рушником, зубною щіткою, зубною пастою, серветкою), столовим приладдям; ◄ чітко виконує основні рухи, комплекси загальнорозвивальних вправ, завдання, визначені для занять та інших форм з фізичного виховання; ◄ діє відповідно до правил пішоходів на пішохідній доріжці

Розділ II

РОЗВИТОК І ВИХОВАННЯ ДУШІ ТА СЕРЦЯ

Люби ближнього свого, як самого себе. Виховання любові до себе, навколишнього світу (людей, природи, предметів тощо). Формування прагнення приносити радість довколишнім, намагання робити їм приємне, пожаліти товариша у разі потреби, поділитися іграшкою, дружно гратися з усіма, відгукуватися на їхні прохання, бути доброзичливим, виявляти турботливе ставлення до всіх і до всього, вчитися жаліти та співчувати.

Шануй батька і матір, і буде тобі добре на землі... Формування усвідомлення того, що батьки – найрідніші люди, які турбуються про дитину. Як батьки дарують дитині любов і тепло, так і діти повинні навзаєм дарувати їм тепло, радість і любов. Закріплення пестливих звертань до батька і матері (матуся, матінка, мамуся, мамочка, мамця; татко, татусь, таточко).

Патріотичне виховання. Прищеплення інтересу до звичаїв (ввічливо вітатися, прощатися), обрядових свят (Миколая, Новий рік, Різдво, Великдень, День Матері), бажання брати участь у святкових дійствах, що відбуваються в родині, дитячому садку, в місті (селі). Формування елементарних уявлень про землю (країну), у якій живемо, місто чи село (знання назви, домашньої адреси й адреси дитячого садка, назви групи). Навчання милуватися красою усього, що є навколо нас і що сприймає око дитини.

Соціальне виховання. Збагачення знань про родину та її членів (мама, батько, дідусі, бабусі, брати, сестри), їхні дружні взаємини, взаємодопомогу, ввічливість. Формування навичок встановлювати гармонійні доброзичливі контакти з соціальним оточенням, культури спілкування, соціальної поведінки в різних видах діяльності під час взаємодії з дорослим та дитячим соціальним оточенням, узгодження особистих та соціальних інтересів. Розвиток сприймання дитиною себе з позицій власного “Я” як особистості. Здійснення диференційованого підходу до виховання хлопчиків і дівчаток з позицій їх майбутніх соціальних ролей.

Моральне виховання

Ввічливість. Привчання дітей до щоденного ввічливого вітання і спілкування.

Відповідальність. Формування відповідальності за своє здоров'я, безпеку та життя (формування навичок усвідомлення того, що деякі дії можуть бути небезпечними для здоров'я, вміння простежувати причинно-наслідковий зв'язок між рішеннями дитини та їх наслідками); за дії, пов'язані з добробутом оточення (розвиток усвідомлення, що поведінка дитини впливає на довколишніх та ставлення останніх до малюка); за домашніх улюбленців (визначення невеликих, але щоденних обов'язків з догляду за тваринами, рослинами); за свої речі (привчання відповідати за порядок в іграшковому куточку, на полиці з одягом тощо); за слово й ухвалені рішення (виховання відповідальності за прийняте рішення чи обіцянку: “Пообіцяв прибрати іграшки – дотримай слова”); за успіхи і невдачі (формування навичок долати труднощі задля досягнення мети, не поспішаючи, з чиеюсь допомогою; заохочення до самостійного докладання зусиль дитиною); за природне довкілля (виховання дбайливого та відповідального ставлення до природного довкілля: не смітити, не кидати на землю обгортки тощо).

Самостійність. Заохочення дітей до проявів самостійності у пізнанні нового в довколишньому світі та самостійну реалізацію набутих знань, умінь, навичок. Активізація дій дитини за принципом “Я сам”.

Гуманні почуття. Виховання таких гуманних почуттів, як доброта, чуйність, товариськість, співчуття, милосердя.

Зовнішньоетична вихованість (звички, манери, мовленнєвий етикет тощо, гармонія душі та зовнішньої поведінки)

Етичні засади спілкування. Ознайомлення з етикетними мовними нормами (“чарівні слова”: доброго дня, до побачення, будь ласка, дякую), ввічливим звертанням до дорослих та однолітків. Розвиток уваги та поваги до мовця (уважно слухати, дивлячись у вічі). Формування елементарних уявлень про красу поведінки (поступатися місцем старшим лю-

дям, прагнення допомогти, бути слухняною, чемно поводитися під час концертів та вистав, в інших громадських місцях, не розмовляти голосно, не кричати, не вередувати в транспорті, у крамниці тощо). Розвиток мотивів суспільної корисності (допомога дорослим, букет для мами, виготовлення подарунка для рідних та друзів та ін.). Сприяння розвиткові таких почуттів, як бажання працювати для інших, приносити користь рідним та друзям.

Естетичне виховання. Краса навколо

Краса творів мистецтва. Формування навичок естетичного сприймання творів мистецтва: репродукцій картин, ілюстрацій, у змісті яких представлено дві-три дії (наприклад, хлопчик сидить і грає на сопілочці, а дівчинка із квіткою стоїть і слухає музику).

Краса природи. Навчання дітей помічати красу природи у всій її багатобарвності та милуватися її об'єктами (наприклад, яка гарна ця квітка, яка чудова берізка у снігу).

Краса предметів. Розвиток умінь сприймати предметне середовище всіма органами чуття з позицій їх краси (наприклад, яке гарне ліжечко, іграшка).

Краса зовнішнього вигляду. Зосередження уваги на зовнішньому вигляді дітей. Розвиток бажання дотримувати охайності та чистоти одягу, взуття тощо.

Краса слова. Активізація дітей до вживання гарних образних слів у спілкуванні з дорослими, дітьми, описуючи об'єкти природи, тощо.

Краса поведінки. Ознайомлення з правилами ввічливої культурної поведінки та заохочення до їх дотримання.

Трудове виховання

Передумови трудової діяльності. Використання малих жанрів фольклору (колискових, утішок, забавлянок, казок, прислів'їв тощо) у формуванні мотивації на працю. Підведення до усвідомлення дітьми позиції про те, що всі працюють (мурашка, пташка, люди) і діти теж повинні допомагати дорослим. Ознайомлення з працею дорослих, трудовими обов'язками працівників дошкільного навчального закладу (вихователь, помічник вихователя, медсестра, кухарі). Виховання бажання працювати.

Види праці.

Самообслуговування. Розвиток навички самостійного одягання і роздягання, дотримуючи певної доцільної послідовності. Навчання самостійно застібати гудзики, зав'язувати шнурки на взутті.

Господарсько-побутова праця. Залучення дітей до прибирання ігрового куточка, розкладання іграшок на місце. Створення позитивної мотивації на працю з прибирання.

Праця у природі. Активізація дітей на одержання елементарних знань про деякі природні об'єкти та включення їх під керівництвом дорослого у працю з догляду за ними. Формування навичок ставити мету і досягати результатів у праці.

Форми організації трудової діяльності.

Доручення. Заохочення дітей до участі в посильній трудовій діяльності опосередковано через доручення (до прикладу, принести, подати і т. под.; перевірити, у якому стані шафки для одягу, як складений одяг, порядок в ігровому куточку і т. д.).

Чергування (вводять у другому півріччі). Зосередження уваги дітей на одержанні інформації та знань від дорослого про правила чергування. Ознайомлення із обов'язками чергових. Навчання розкладати столові прибори у певній послідовності. Привчання дітей до естетики обіднього столу (до прикладу, вазочки з квітами, гарні серветки). Розвиток здатності долати труднощі. Формування зацікавлення та інтересу до чергування, а також потреби турбуватися про інших, допомагати старшим.

Правове виховання

Права. Ознайомлення дитини з власними правами (на любов, розуміння, повагу). Розвиток навички обстоювати свої права.

Обов'язки. Усвідомлення за допомогою тактового пояснення дорослого своїх обов'язків і виконання їх (обов'язок бути ввічливим, прибирати іграшки, турбуватися про інших).

Економічне виховання

Бережливість. Формування елементарних навичок бережного ставлення до предметів, речей, матеріалів, обладнання, довілля тощо. Елементарне поняття про гроші (плата за працю; за гроші можна придбати багато необхідних людині речей).

Екологічне виховання. Виховання інтересу до об'єктів природи та формування бережного ставлення до них (не ламати, не витоптувати, не смітити у природному довіллі).

Статеве виховання. Навчання дітей співвідносити себе з певною статтю (хлопчик – дівчинка).

БАЗОВИЙ РІВЕНЬ ЗАСВОЄННЯ ДІТЬМИ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК ЗА РОЗДІЛОМ	
Має уявлення	<ul style="list-style-type: none"> • про родинне оточення (батько, мати, дідусі, бабусі), права та обов'язки членів родини, у тому числі й дитини; • про співчутливе, доброзичливе, турботливе ставлення одне до одного, однолітків, об'єктів природи;

	<ul style="list-style-type: none"> ◀ про стать (хлопчик – дівчинка); ◀ деякі звичаї, календарно-обрядові свята; ◀ про такі моральні категорії, як ввічливість, відповідальність, доброта, чуйність, товариськість, співчуття, милосердя
Розпізнає	<ul style="list-style-type: none"> ◀ членів родини за їхніми соціальними ролями, статтю; ◀ добрі звички, прояви позитивної та негативної поведінки у довкіллі
Називає	<ul style="list-style-type: none"> ◀ своє ім'я та імена членів родини, деякі звичаї, традиції, обряди, трудові дії, предмети, вчинки
Діє	<ul style="list-style-type: none"> ◀ активно пізнає навколишнє середовище і дотримує правил поведінки в ньому та найближчому соціумі (чемно вітається, звертається до дорослих відповідно до прийнятих норм, включається у посильну працю, виконує доручення, прагне до самостійності під час одягання та роздягання, прибирає іграшки та ін.); ◀ проявляє інтерес до звичаїв, традицій, обрядів, бере участь у святкових дійствах, що відбуваються в родині, дитячому садку, у місті (селі); ◀ дотримує етичних засад спілкування та чемної поведінки у громадських місцях, емоційно реагує на красу навколишнього середовища

Розділ III

МОВЛЕННЕВО-КОМУНІКАТИВНИЙ РОЗВИТОК

Лексика

Нові слова. Збагачення словника завдяки введенню в активне мовлення дітей нових слів.

Словотвір. Спонування дітей до словотвору різними способами: за допомогою префіксів (за-, з-, на-) та суфіксів; складних слів із двох основ (лісопарк, медонос; довговухий), утворення ступенів порівняння прикметників. Навчання добирати спільнокореневі слова (наприклад, квітка, квіточка, квітник), вживати пестливі форми слів (татусь, татко, сонечко), використовувати у мовленні займенники, дієслова (теперішнього, минулого, майбутнього часу та наказову форму дієслів) залежно

від мовленнєвої ситуації. Заохочення до вживання у мовленні образних поетично-художніх висловів (за змістом художніх і фольклорних творів).

Фонетика

Мовленнєвий апарат. Розширення знань про мовленнєвий апарат, ротову порожнину (рот, губи, зуби, язик тощо). Виконання вправ на розвиток м'язів мовленнєвого апарату. Вправління у вимові звуків [ц], [ч], [с], [з], [р]. Ознайомлення з поняттями “звук” і “слово”.

Фонематичний слух. Навчання розрізняти на слух близькі за звучанням, але різні за значенням слова (наприклад, жив – лив – пив – мив).

Виразність мовлення. Розвиток мовленнєвого дихання, інтонаційної виразності мовлення (інтонація, сила голосу, тембр, темп, логічний наголос, логічна пауза). Навчання користуватися у мовленні, залежно від мовленнєвої ситуації, розповідною, питальною та окличною інтонаціями.

Синтаксис

Різні типи речень. Формування вміння будувати прості, поширені речення з прийменниками, сполучниками, ускладнені однорідними членами, прямою мовою.

Граматична будова мовлення. Навчання узгоджувати слова у роді, числі та відмінку, вживати знахідний та кличний відмінки.

Зв'язне мовлення

Опис. Заохочення дітей до складання з допомогою дорослих (підказування слів, речень) описових розповідей (3-4 речення) про іграшки, овочі, фрукти, дії товаришів, власні та сюжетні відповіді-розповіді (спільно з дорослим) за змістом сюжетних картинок та за уявою.

Розвиток діалогічного та монологічного мовлення. Спонування до переказування текстів з допомогою дорослого.

Спілкування. Навчання дітей ввічливо спілкуватися, використовуючи мовні та позамовні засоби і дотримуючи правил мовленнєвого етикету. Заохочення дітей проявляти ініціативу в спілкуванні.

Позамовні засоби спілкування. Навчання дітей доречного використання жестів та міміки.

Художня література та фольклор. Прищеплення інтересу та любові до книг, естетичного сприймання змісту художніх та фольклорних текстів. Ознайомлення з книгами (великі, малі, з малюнками, книжки-замальовки), різними жанрами фольклору (колискові, забавлянки, лічилки, мирилки, казки, прислів'я та приказки, скоромовки та чистомовки), жанрами художньої літератури (вірші, оповідання, авторські казки). Розвиток емоційної сфери під час сприймання фольклорних та художніх текстів. Навчання дітей відповідати на запитання за змістом текстів, вивчення деяких із них напам'ять. Заохочення до проявів висловлення власної думки з приводу прочитаного.

Дрібна моторика рук у контексті мовленнєвого розвитку. Розвиток координації та узгодженості рухів рук, моторики під час пальчикових ігор, у тому числі інсценізації римованих рядків за допомогою пальців (наприклад, “Хованка”, “Цей ось пальчик”). Малювання крапок, прямих, горизонтальних та вертикальних, замкнених ліній (до прикладу, “Яблуко”).

БАЗОВИЙ РІВЕНЬ ЗАСВОЄННЯ ДІТЬМИ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК ЗА РОЗДІЛОМ	
Має уявлення	<ul style="list-style-type: none"> ◦ що кожен предмет, явище, дія позначаються словом; ◦ про узагальнювальні, пестливі слова; ◦ правильну артикуляцію звуків [ж, з, ш, р] у словах; ◦ узгодження слів у реченні; ◦ ввічливі форми спілкування
Розпізнає	<ul style="list-style-type: none"> ◦ інтонації (окличні, питальні, розповідні); ◦ звуки мовні і немовні; ◦ розрізняє поняття “звук” і “слово”, розуміє та використовує узагальнювальні слова (овочі, фрукти та ін.); ◦ ввічливі форми звертання, вітання, прощання
Називає	<ul style="list-style-type: none"> ◦ словами предмети, явища, дії
Діє	<ul style="list-style-type: none"> ◦ складає описові розповіді, переказує знайомі тексти з допомогою дорослих, навідних запитань або опорних схем-моделей, передає свої враження від почутого або побаченого; ◦ вступає у контакт з дорослими, дотримуючи правил мовленнєвого етикету, використовуючи мовні та позамовні засоби; ◦ чітко вимовляє звуки та знаходить їх місце у словах; ◦ виконує вправи на мовленнєве дихання; ◦ узгоджує слова у реченні; ◦ закінчує речення, розпочаті вихователем; ◦ інсценує під керівництвом дорослого невеликі поетичні і прозові тексти

Сенсорний розвиток. Розвиток зорового, слухового, смакового, нюхового та дотикового аналізаторів. Активізація дітей до пізнання навколишнього світу всіма органами чуття і на основі цього засвоєння ними сенсорних характеристик предметів і явищ (основних кольорів та їх відтінків; форми: куля, куб, круг, квадрат; розвиток слухової уваги, розпізнавання звуків у природі – спів пташок, дзюрчання струмка, побутових – скрипіт дверей, стукіт молотка; смак: солодкий, гіркий, солоний; дотик: приємний, неприємний, ніжний; теплий, холодний, мокрий, сухий, твердий, м'який, гладенький тощо; дрібної моторики рук у контексті сенсорного розвитку: постукування пальцями по поверхні – визначення властивості матеріалу: твердий, скляний тощо).

Пізнавальна діяльність у дошкільній

Соціальне дошкільня. Розширення знань з тем: “Моя сім'я” (власне “Я”, мої батьки, мої дідуся й бабусі, їхні імена та соціальний статус), “Мій дитячий садок” (приміщення дитячого садка, групова кімната, люди, які турбуються про дітей у дитячому садку: вихователі, помічник вихователя, музичний керівник, медсестра, кухар, двірник, завідувач).

Етнічне дошкільня. Ознайомлення з етнічним середовищем (перегляд ілюстрацій, відвідання кімнати народознавства, розповіді педагога, ознайомлення з давніми речами вжитку), виховання інтересу до етнічного середовища. Збагачення знань про місто (село), вулицю, родинні та державні свята, вивчення домашньої адреси та адреси дитячого садка.

Предметне дошкільня. Закріплення назв предметів, що оточують дитину вдома і в дитячому садку, та сенсорних характеристик меблів, посуду, побутових приладів, одягу, взуття, іграшок. Вироблення навичок естетичного сприймання предметів і речей домашнього вжитку, помічати їх красу. Виховання бережного ставлення до предметного світу, створеного людськими руками.

Природне дошкільня. Засвоєння дітьми знань про пори року (осінь, зима, весна, літо) та природні об'єкти: сонце (кругле, лагідне, тепле; небо (синє, буває хмарним і безхмарним); хмари (бувають різної форми, прозорі, легкі, темні, сірі); повітря (холодне, тепле; повітрям ми дихаємо); воду (прозора, без запаху; нею наповнені криниці, річки, озера, ставки, море; воду п'ють люди, квіти, дерева, трави, тварини; взимку вода замерзає); дощ (холодний, теплий, падає з неба у вигляді ряних дощових краплин, напуває землю); сніг (білий, м'який, холодний, можна з нього ліпити, кататися на санках по снігу); вітер (холодний, теплий, легенький,

гойдає дерева); землю (суха, тверда, мокра після дощу, тепла, холодна; на землі ростуть квіти, дерева, овочі, трава; по землі ходять люди, тварини, стрибають пташки, їздять машини); дерева (береза, ялина, верба, яблуня, вишня); овочі (картопля, морква, цибуля); квіти (фікус, фіалка, мальва, ромашка).

Первинне ознайомлення дітей з будовою рослин (стовбур, гілки, листки, квітки).

Розвиток уявлень про тварин свійських (кішка, собака) і диких (вовк, лисиця), птахів свійських (курка, півень), диких (сорока, ворона, голуб); комах (сонечко, муха).

Дослідницька діяльність

Спостереження. Організація щоденних постійних спостережень у різні пори року та впродовж дня за природними об'єктами. Заохочення дітей до такого виду пізнавальної діяльності.

Досліди. Організація дослідницької роботи зі знайомими та безпечними для життєдіяльності предметами та матеріалами, наприклад, піском, водою, цибулею (проростає у склянці з водою), іграшками тощо.

Розвиток елементарних математичних уявлень

Елементи лічби. Вправлення дітей у розумінні позицій “один – багато”, “стільки – скільки”, “більше – менше”, “порівну”.

Величина. Розвиток орієнтування у величинах: довгий – короткий, високий – низький, широкий – вузький, товстий – тонкий. Навчання порівнювати площинні об'єкти накладанням.

Геометричні фігури. Формування вміння обстежувати предмети різної форми (круг, квадрат, трикутник, куля, куб) за допомогою зорового та дотикового аналізаторів, співвідносити їх з відповідними геометричними формами та називати їх.

Орієнтування у просторі. Вправлення дітей у розрізненні та називанні правої і лівої руки, привчання діяти правою або лівою рукою залежно від ситуації (наприклад, тримати ложку, виделку, ручку, олівець правою рукою, а для дитини-шульги – лівою). Закріплення просторових понять (праворуч – ліворуч, уперед – назад, угору – вниз), просторових відношень (над, під, на, за, поруч, високо, низько), вміння діяти та рухатися відповідно до заданого напрямку (наприклад, звернення до дитини: **піді праворуч** і поклади іграшку **на** полицку).

Часові поняття. Ознайомлення з частинами доби (день, ніч, ранок, вечір).

Проблемно-пошукова діяльність. Розв'язання проблемних питань, ситуацій, підготовлених педагогом за сюжетами прочитаних творів, зокрема, казок В. Сухомлинського (наприклад, казка “Як здивувався Мурко” – чи може кіт бути синього кольору?).

Розвиток мислення. Навчання дітей елементарних умінь порівнювати предмети за кольором, формою, величиною, зіставляти та групувати предмети за головними ознаками (наприклад, червоні м'ячі, зелені кубики), класифікувати (наприклад, за функціональним призначенням – відібрати малюнки, на яких зображено посуд, і покласти праворуч, а малюнки з іграшками – ліворуч). Встановлення зв'язків між предметом та його заміником (наприклад, мило, праска, а заміник – брусок).

<p style="text-align: center;">БАЗОВИЙ РІВЕНЬ ЗАСВОЄННЯ ДІТЬМИ ЗНАТЬ, УМІТЬ ТА НАВИЧОК ЗА РОЗДІЛОМ</p>	
Має уявлення	<ul style="list-style-type: none"> • про те, що кожна людина (дитина) має власне ім'я, належить до певної статі та національності; • про дитячий садок та його працівників; • про правила поведінки вдома, у дитячому садку та громадських місцях з дорослими й однолітками; • про найближче родинне оточення; • про те, що живе в Україні і є маленьким українцем (українкою); • про деякі об'єкти природи, предметне оточення, призначення предметів і їх сенсорні характеристики
Розпізнає	<ul style="list-style-type: none"> • за статтю дорослих та дітей; • оперує займенником <i>Я</i> та вирізняє себе поміж інших у соціумі; • предмети за кольором, формою, величиною та іншими сенсорними характеристиками
Називає	<ul style="list-style-type: none"> • імена і стать батьків, бабусь, дідусів, найближчої родини; • місце проживання; • деякі форми вітання, пори року, частини доби, просторові поняття (ліворуч – праворуч, угорі – внизу та ін.); • називає об'ємні (куля, куб) і площинні (круг, квадрат) геометричні фігури
Діє	<ul style="list-style-type: none"> • проявляє інтерес до пропонованої інтелектуальної задачі, до пізнання та ознайомлення з предметом, ігровим матеріалом; • прагне вирішити пізнавально-ігрове завдання самостійно; • обстежує предмети за допомогою всіх п'яти органів чуття, орієнтуючись на сенсорні еталони, порівнює їх за кількістю (один – багато), величиною, формою, ви-

	користовуючи геометричні фігури як зразки, положенням у просторі відносно інших предметів; • на елементарному рівні класифікує, аналізує, узагальнює предмети та явища за певними ознаками; • лічить у межах трьох (один, два, три); • уважно слухає і запам'ятовує

Розділ V

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИЙ РОЗВИТОК

Ознайомлення з різними видами мистецтва

Розвиток у дітей естетичного сприймання предметів народного мистецтва (вишиті рушники, доріжки, серветки, керамічні вироби, килими тощо), які прикрашають інтер'єр приміщення вдома і в дитячому садку.

Ліплення

Матеріали та обладнання. Збагачення знань про властивості глини та пластиліну (м'які, тверді), клейонки або дощечки для ліплення (дерев'яні, керамічні, пластикові, довгі, прямокутні, квадратні, круглі, кольорові та ін.), серветки для витирання рук (вологі, кольорові).

Технологічні прийоми. Закріплення набутих раніше знань, умінь та навичок роботи із пластиліном та глиною. Оволодіння навичками ліпити предмети кулястої (кавун, капуста, буряк, редиска), циліндричної (огірок, кабачок, цукерка, ковбаска), конусоподібної (морква, бурулька) та дископодібної (блюдечко, тарілка, диск) форм. Розвиток умінь ділити шматок глини на однакові та різні за величиною частини, передавати у ліпленні нескладні сюжетні композиції (наприклад "Обід для зайчиків" – татові – велика морквина, а зайченяті – мала).

Навчання дітей прийомів скачування, розкачування глини між долонями круговими та прямими рухами; заокруглювати, загострювати, загинати краї виліплюваних виробів, відтягувати, створюючи предмети різних форм.

Заохочення до використання допоміжних матеріалів для підкреслення виразності виліплюваного образу. Ознайомлення зі стекою та навчання елементів декору. Стимулювання до прикрашання, простого оздоблення виготовленої продукції. Розвиток дрібної моторики рук під час ліплення. Виховання інтересу до роботи з глиною та пластиліном.

Малювання

Матеріали та обладнання. Закріплення сенсорних характеристик фарб, пензликів, олівців (не менше шести кольорів та відтінків), паперу

(білий, кольоровий, цупкий, щільний тощо); обладнання (олівці прості, кольорові, воскові; свічка, фломастери, вуглик, кольорова крейда, пастиль, маленька серветка для витирання пензлика, пластмасова склянка з водою, гуашеві фарби). Продовження навчання правильно тримати олівець, фломастер, пензлик (тримати, не напружуючи м'язів і не стискаючи надто сильно пальці; від сильного натиску псується олівець, пензлик) та дотримання правил під час користування ними (до прикладу, охайно занурювати пензлик усім ворсом у баночку з фарбою, знімати зайву фарбу легким дотиком ворсу до країв баночки, добре промивати пензлик перед користуванням фарбою іншого кольору). Навчання дітей прийомів малювання у різних техніках (пальцями, тичками та ін.), розташовувати малюнок по всій площині аркуша. Підтримання творчих проявів дитини.

Формування чуття кольору. Збагачення знань про кольори, що існують у природі. Ознайомлення з основними кольорами, похідними від них, а також відтінками (рожевий, сірий, блакитний та ін.). Навчати дітей відчувати особливість кожного кольору та співвідносити його з температурою, запахом, смаком, настроєм, звуками (наприклад, жовтий колір – теплий, зігріває, як сонечко, створює гарний настрій; смачний, як жовта стигла груша; синій нагадує крапельки і музику дощу). Вироблення вміння самостійно вибирати колір, за допомогою якого передавати елементарну схожість з предметами або явищами.

Ознайомлення із творами живопису. Формування здатності емоційно сприймати репродукції картин, ілюстрації до казок. Розвиток естетичних смаків.

Предметне малювання. Навчання малювати прямі вертикальні і горизонтальні лінії (доріжки, різноколірні нитки, струмки, що течуть), предмети, які складаються з прямих, трикутних, округлих, овальних, прямокутних форм (сонечко, яблуко, дерево, будинок, ялинка у снігу, сніговик, дівчинка в зимовому одязі). Заохочення до малювання знайомих предметів за сюжетами казок.

Декоративне малювання. Ознайомлення із народним декоративно-ужитковим мистецтвом (вишивки, ткані й різьблені вироби), вироблення навичок їх естетичного сприймання. Ознайомлення з елементами народного декоративного розпису (наприклад, косівський, петриківський). Навчання прикрашати площинні предмети візерунком, використовуючи крапки, мазки, лінії, кільця, малювати в різних техніках (сірниками, тичком або пальцем), розташовуючи візерунок по всій площині аркуша (килимова доріжка, рушничок для матусі, сорочка для Оксанки, декоративний таріль, барвіста хустка, казковий птах).

Сюжетне малювання. Вироблення вмінь під керівництвом вихователя відтворювати враження від побаченого, проведених свят та розваг,

ілюструвати фрагменти казок. Формування вмінь створювати нескладні сюжетні композиції через відображення кількох знайомих предметів, розташовуючи їх по всій площині аркуша (“На дерева, на лужок тихо падає сніжок”; “Святковий фейерверк”, “Кульбаби у траві”). Сюжетне малювання за казками В. Сухомлинського (наприклад, казка “Як здивувався Мурко” – малювання “Курчатка на траві”).

За задумом. Розвиток ініціативи та самостійності дітей у реалізації власного задуму в малюнку.

Аплікація

Матеріали та обладнання. Ознайомлення із сенсорними характеристиками матеріалів та обладнання, користування пензлем та клеєм, оволодіння навичками охайного наклеювання.

Аплікування на аркуші паперу. Вироблення вміння розташовувати на аркуші паперу готові форми, викладати зображення із трьох частин, створюючи з них виразні образи, елементарні композиції, розміщуючи їх по всій площині аркуша паперу, користуватися пензлем та клеєм, охайно наклеювати.

Аплікація із засушених рослин (листя, трави). Закріплення сенсорних властивостей природних матеріалів та визначення їх можливостей для створення композицій (наприклад, квітка з листя верби).

Конструювання

Матеріали та обладнання. Ознайомлення із сенсорними характеристиками матеріалів та їх конструктивними можливостями, інструментами й обладнанням для заняття. Розвиток первинних уявлень про просторові відношення між предметами, елементарних дослідницьких задатків, конструкторських здібностей під час ознайомлення з властивостями матеріалів (прутиків, будівельного тощо).

Конструювання з будівельного матеріалу. Навчання створювати будівлі залежно від призначення (наприклад, доріжки бувають різні: пішохідні, велосипедні тощо), викладання кубиків, цеглин або пластин горизонтально і вертикально (конструювання мостів, гірок, воріт). Закріплення просторових понять: вузький – широкий, низький – високий.

Конструювання з паперу. Навчання визначати конструктивні можливості паперу через дослідницьку діяльність. Розвиток уміння складати папір навпіл. Формування і закріплення уявлень про лінію згину (казкова хатинка, шафа). Заохочення дітей до прикрашання сконструйованих із паперу виробів, використовуючи олівці, фломастери та інші матеріали.

Конструювання з природного матеріалу. Ознайомлення з поняттям “ікебана”. Навчання дітей створювати композиції з гілочок, засушених квітів тощо. Розвивати творчість.

Конструювання за задумом. Закріплення набутих знань. Розвиток самостійності у виборі теми, матеріалу та послідовності створення задуманої споруди, бажання споруджувати, конструювати за власним задумом, а також використовуючи сюжети казок (наприклад, конструювання хатинки для цвіркуна, мишенят – за творами В. Сухомлинського), вміння оцінювати якість власної роботи.

Заохочення дітей до реалізації вмінь, навичок, одержаних під час занять, до творчої ініціативи під час самостійної художньої діяльності.

Музика і співи

Матеріали та обладнання. Розвиток уваги та естетичного сприймання різних музичних інструментів. Ознайомлення із зовнішнім виглядом барабана і скрипки, їх звучанням.

Музична грамота. Зосередження уваги на загальних елементарних поняттях із музичної грамоти: властивості звуку (музичного і предметів, що звучать), мелодії, силі звучання (голосний – тихий), ритмі, темпі (швидкий – повільний).

Розвиток слухової уваги. Навчання слухати і сприймати вокальні та інструментальні твори, народну й класичну українську музику, мелодії, виконані на скрипці та барабані педагогом або в аудіозапису. Вироблення елементарних навичок культурної поведінки під час слухання музики (бажання слухати уважно, до кінця, не відволікаючись і не заважаючи іншим), емоційно реагувати на неї, запам'ятовувати назву пісні та її мелодію.

Музичний слух. Навчання сприймати та розрізняти музичні звуки та звуки навколишнього середовища (капання дощику та звучання відповідного музичного твору), визначати характер музики (весела, сумна).

Вокально-хорові навички. Розвиток уміння впізнавати знайомі пісні за мелодією, співати з музичним супроводом і без нього коротенькі народні пісеньки, співати природним голосом, не напружуючи голосових зв'язок у діапазоні “ре-ля”.

Музикування на музичних інструментах. Зацікавлення дітей дитячими музичними і шумовими інструментами та розвиток бажання грати на них. Навчання (індивідуальне або групове) відтворювати найпростіші рівномірні ритми під ритмічний акомпанемент інструментальних творів чи дитячих пісеньок, що виконуються дорослими на таких шумових ударних іграшках-інструментах, як брязкальце, бубен, барабан, трикутник, маракас та ін. Створення позитивної емоційної атмосфери, спрямованої на відчуття у дитини радості, веселого настрою, емоційного комфорту.

Пластична імпровізація. Формування навичок передавання рухами музики, відтворення її настрою та характеру музичного образу, емоційної передачі обрядових дій.

Диригування. Ознайомлення дітей з диригуванням на 2/4. Привчання дотримувати чіткості та виразності жестів під час диригування.

Музично-ритмічні рухи. Навчання виконувати під музику спортивні (біг, ходьба, стрибки), образні рухи (“ведмедик”, “зайчик”), рухи з предметами, у парі, в колі, танцювальні рухи (притупування однією або двома ногами, плескання у долоні, кружляння по одному та в парі. Заохочення до використання вивчених рухів у таночках з названими вище елементами.

Музично-дидактичні ігри та вправи. Розвиток музично-сенсорних здібностей. Формування навичок розрізнення музичних звуків за висотою, силою, тембром, тривалістю, низьких і високих інтонацій, гучного і тихого звучання дзвіночка у процесі використання музично-дидактичних ігор.

Хореографія. Ознайомлення зі станком для занять хореографією, дзеркалами та їх призначенням, відповідним одягом та взуттям. Заохочення до виконання елементарних танцювальних вправ для розвитку загальної музикальності і танцювальності.

Свята та дозвілля. Заохочення дітей до участі у святах та дозвіллях. Розвиток позитивних емоцій під час святкових дійств, культури поведінки під час концертів та вистав.

Театралізована діяльність. Ознайомлення з різними видами театру (пальчиковий, кулачковий, картинок, тіньовий, із природного матеріалу, “рукавички”, плоских іграшок та ін.), театральними атрибутами (сцена, театральні костюми, декорації), театральними традиціями (правила поведінки в театрі). Розвиток елементарних театральних умінь та навичок (імітувати звуки, дії персонажів, відтворювати характер), театральних здібностей. Прищеплення інтересу та любові до театру, емоційної реакції на театральні дійства.

Художнє читання. Розвиток виразності художнього читання у процесі відтворення змісту художніх творів (виразне переказування).

БАЗОВИЙ РІВЕНЬ ЗАСВОЄННЯ ДІТЬМИ ЗНАТЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК ЗА РОЗДІЛОМ	
Має уявлення	<ul style="list-style-type: none"> ♦ про різні види мистецтва (образотворче, декоративно-ужиткове, музично-пісенне, театральне та ін.); ♦ про властивості матеріалів, необхідних для роботи
Розпізнає	<ul style="list-style-type: none"> ♦ властивості матеріалів для ліплення, малювання, аплікації, конструювання; ♦ звучання музичних (барабан, піаніно) та шумових (брязкальця, а також ємкості, наповнені горохом, квасолею тощо) інструментів

Називає	<ul style="list-style-type: none"> ◄ види мистецтва, матеріали, необхідні для занять з образотворчого мистецтва (фарби, пензлики, олівці, фломастери, глина, папір, клей тощо), деякі музичні інструменти, обладнання для хореографії та театральної діяльності
Діє	<p><i>образотворча діяльність:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ◄ малює лінії, крапки, мазки, плями, прямокутні та округлі форми; ◄ розташовує малюнки та аплікації на цілому аркуші; ◄ використовує набуті технічні прийоми у малюванні, аплікації, ліпленні; ◄ працює з різними видами матеріалів; <p><i>декоративна діяльність:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ◄ розглядає та описує за допомогою дорослого деякі вирази декоративно-ужиткового мистецтва; <p><i>музично-пісенна та хореографічна діяльність:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ◄ зацікавлено, емоційно сприймає музику, знає пісні, впізнає їх; ◄ передає ритмічно-образні танцювальні рухи під музику; ◄ бере посильну участь у виготовленні декорацій, костюмів, атрибутів до театралізованих ігор; <p><i>самостійна художня діяльність:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ◄ прагне у самостійній діяльності проявити свої знання та вміння, здобуті на заняттях та в різних видах діяльності

Розділ VI

РОЗВИТОК І ВИХОВАННЯ ЗДІБНОСТЕЙ ТА ТВОРЧОСТІ

Передумови розвитку здібностей і творчості. Розвиток диференційованого сприймання (перцептивної сфери) усіма органами чуття явищ та предметів навколишньої дійсності, довільної уваги, спостережливості, наочно-образного мислення, уяви, фантазії.

Розвиток творчості у мовленнєвій діяльності. Розвиток уміння розповідати за аналогією до розповідей дорослих.

Розвиток творчості в образотворчій діяльності. Формування бажання самостійно добирати матеріали, інструменти, кольори, техніки для реалізації задуму в ліпленні, аплікації, малюванні, конструюванні. Заохочення до експериментування з різними матеріалами (піском, глиною, пластиліном, фарбами при змішуванні кольорів, природнім матеріалом, копіркою тощо), у різних техніках (плямографія, малювання пальцями, тичками та ін.).

Розвиток творчості у пісенній і танцювальній діяльності. Розвиток сенсорно-музичних здібностей, здатності сприймати музику, відчувати її настрій, уміння знаходити зв'язок між засобами музичної виразності та змістом музики. Спонукування до імпровізації під час відтворення вже знайомих пісень, мелодій на музичних інструментах.

Розвиток творчості в ігровій діяльності. Розвиток задатків до імпровізації у різних видах ігрової (імітація звуків, дій, творчі маніпуляції з предметами тощо) та театралізованих (пантоміма, навички передачі характеру персонажів і т. д.) діяльності.

БАЗОВИЙ РІВЕНЬ ЗАСВОЄННЯ ДІТЬМИ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК ЗА РОЗДІЛОМ	
Має уявлення	<ul style="list-style-type: none"> ◀ про різні види матеріалів та їх властивості, музичні інструменти, різні види ігор, художню літературу і фольклор
Діє	<ul style="list-style-type: none"> ◀ експериментує з різними видами матеріалів, імпровізує на музичних дитячих інструментах; ◀ придумує розповіді за аналогією; ◀ проявляє творчість у різних видах ігор (маніпулює з предметами, імітує звуки, дії казкових персонажів)

Розділ VII

РОЗВИТОК ІГРОВИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК

Дитячі іграшки. Ознайомлення дітей з іграшками-забавами, з образними (тварини, ляльки) іграшками, народними (дерев'яною та сирними) іграшками, їх ігровими можливостями. Розвиток пізнавального інтересу при ознайомленні з технічними іграшками (до прикладу, різні види машин).

Рухливі ігри. Створення умов для різноманітної рухової активності в іграх (безпечність для здоров'я ігрових майданчиків, добір яскра-

вих естетично оформлених атрибутів до ігор, відповідного обладнання та спортивного інвентарю, використання природного оточення, наприклад, куців для ігор з елементами підлізання, пеньків для ігор з елементами стрибків).

Розвиток моторної пам'яті і координації власних рухових дій ("Море хвилюється...", "Пташки у гніздечку"), узгодження їх із руховими діями групи дітей (бігати вільно, не шаркаючи ногами, природно рухаючи руками). Заохочення дітей до вдосконалення під час ігор різних видів ходьби та бігу прямо та зі зміною напрямку руху (по одному, підгрупами, по колу, із зупинками, парами, врозтіч, з переступанням через предмети та ін.), стрибків, ігор з м'ячами. Навчання діяти відповідно до сигналу ("Дожени мене", "Хованки").

Розвиток бажання використовувати запропоновані атрибути до гри.

Народні ігри. Ознайомлення з народними іграми відповідно до вікових можливостей дітей. Розвиток мовлення, дрібної моторики рук, образного мислення, інтересу до народної творчості, позитивних емоцій під час народних ігор ("Пастух і вівці", "Сірий кіт", "Кіт і миші").

Хороводні ігри. Забезпечення позитивної емоційної атмосфери під час організації хороводних ігор, яка сприятиме бажанню дитини взяти у них участь. Розвиток умінь починати і закінчувати гру, підпорядковувати власні дії словесному та музичному супроводу, узгоджувати рухи з рухами інших дітей ("Іменинний пиріг", "Подоляночка", "Ой у полі жито", "Галя по садочку ходила", "Коровай", "Мак").

Дидактичні ігри та вправи. Закріплення різних способів дій з дидактичним матеріалом. Забезпечення якісного засвоєння знань з усіх розділів програми. Наприклад:

Розділ I. Гігієна "Знайди картинку", "Органи тіла", "Якщо хочеш бути здоровим".

Розділ II. Ігри на формування моральних якостей: "Добре і погано", "Що можна назвати гарним?", "Добрі слова", "Чарівні слова", "Чарівний промінчик".

Розділ III. Збагачення словника: "Придумай слова"; фонематичний слух: "Де подзвонили?"

Розділ IV. Розвиток розуму "Розклади фігури", "Розподіли посуд", "Який букет квітів подарувати?", "Що кому підходить для роботи?", "Що предмет розповідає про себе?", "Мої покупки", "Знайди предмет такої самої форми", "Чарівна торбинка", "Впізнай, хто це", "Маленькі дослідники", "Що змінилося", "Істівне – неістівне", "Коли це буває?", "Новосілля ляльки", "Крамниця", "До бабусі у село", "Потяг", "Подарунки", "Підбіжи до дерева, яке я назву", "Відгадай, що у руці".

Розвиток уміння дотримувати правил гри, чітко виконувати ігрове завдання. Виховання дисциплінованості, витримки, вміння співвідносити власні емоції, почуття з відповідними кольорами та відтінками (“Живі кольори”). Забезпечення позитивного емоційного тла у дидактичних іграх (наприклад, “Клоуни”).

Ігри з піском, водою, снігом та ін. Ознайомлення дітей із сенсорними характеристиками та властивостями природних матеріалів, можливістю їх використання в іграх. Заохочення до дослідницької діяльності у пізнанні якостей і властивостей природних матеріалів за допомогою дотикового та зорового аналізаторів (з вологого піску ліпити “пиріжки”, “пасочки” тощо можна, а із сипкого, сухого – ні; легкі предмети плавають у воді, а важкі – тонуть).

Розвиток самостійності у виборі іграшок-інструментів для ігор з піском і водою (лопатки, совочки, формочки), фантазії, творчості, навичок соціальної поведінки при взаємодії з однолітками.

Музично-дидактичні ігри. Навчання дітей уміння розрізняти, відтворювати музичні звуки, визначати темп та тембр музики. Розвиток сенсорно-музичних здібностей під час ігор “Бубен”, “Дзвіночки”, “Журавлі та журавочка”.

Театралізовані ігри. Створення умов для театралізованої діяльності (атрибути, костюми, ширми тощо) та зацікавлення дітей іграми-драматизаціями (показ дорослими інсценівки). Розвиток уміння передавати характер зображуваного персонажа за допомогою різних засобів виразності (голосом, жестами, мімікою, характерною для персонажа походою і т. д., наприклад, зайчик стрибає), передавати настрій (лисичка весела, радісна, сумна). Навчання відображати сюжети знайомих казок, діяти безпосередньо від особи персонажа або використовувати іграшку, предмет, ігрові атрибути за пропозицією дорослого. Активізація діалогічного мовлення, інтонаційної виразності, образного мислення; збагачення емоційно-чуттєвої сфери позитивними емоціями під час виконання певних ролей в інсценівці.

Сюжетно-рольові ігри. Збагачення дітей знаннями з різних сфер життєдіяльності людини (до прикладу, ознайомлення з різними професіями, які близькі дитині: вихователь, водій, лікар, продавець, артист та ін.). Створення умов (забезпечення ігрового середовища: добір іграшок, атрибутів та правильне їх розташування) для розгортання ігрових сюжетних дій. Навчання ігрових дій з іграшками та предметами-замінниками у простих елементарних сюжетах.

Формування у дітей здатності та можливостей, враховуючи власний досвід, знання, вміння, навички, придумувати елементарні прості сюжет-

ні дії, добирати відповідні атрибути та з допомогою дорослого виготовляти необхідні для визначеної ролі, діяти і говорити відповідно до обраної ролі. Формування здатності до ігрової взаємодії з іншими дітьми, навичок розуміння задуму іншої дитини, створювати і реалізувати власний задум, залучаючи партнерів по грі. Виховання елементарних навичок соціальної поведінки під час виконання певних ролей (мама – добра, ласкава, ніжна, любить свою дитину – ляльку; тато – сильний, добрий, допомагає “мамі” доглядати, годувати, укладати спати дитину – ляльку), позитивних моральних якостей (доброта, любов до ближніх, взаємодопомога, товариськість, бажання допомагати, проявляти турботу).

Конструкторсько-будівельні ігри. Ознайомлення дітей з будівлею дитячого садка, працею будівельників. Закріплення сенсорних характеристик будівельного матеріалу (форма: кубик, брусок, цеглина, пластина; колір: зелений, жовтий і т. д.; матеріал: дерев’яний, скляний тощо) та заохочення до експериментування з ними (наприклад, який матеріал ліпше підійде для даху будинку).

Формування інтересу до конструкторсько-будівельних ігор. Заохочення дітей до створення простих будівельних конструкцій (доріжки для півника, воріт, загороди для курчат, гаража для машини, будиночка для ляльки тощо).

Закріплення елементарних способів конструювання на основі набутих під час занять знань, умінь і навичок та використання “будівель” для розгортання елементарних сюжетно-рольових дій (обігрування об’єктів, побудованих дітьми).

БАЗОВИЙ РІВЕНЬ ЗАСВОЄННЯ ДІТЬМИ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК ЗА РОЗДІЛОМ	
Має уявлення	◀ про різні види ігор
Розпізнає	◀ види ігор
Називає	◀ ігри, відповідні атрибути та матеріали до ігор, дії з предметами
Діє	<i>рухливі ігри:</i> ▶ активно включається у рухливі ігри, проявляючи багато позитивних емоцій; ▶ координує власні рухові дії з руховими діями групи дітей; ▶ діє відповідно до сигналу; ▶ використовує запропоновані атрибути до гри;

дидактичні ігри:

- прагне добре виконувати ігрове завдання, задіюючи всі органи чуття, вдосконалюючи сенсорно-пізнавальний досвід, розвиваючи мислення, дрібну моторику рук та мовлення;
- намагається дотримувати дисципліни та проявляти витримку;

народні ігри:

- зацікавлено слухає інформацію педагога про зміст народної гри, проявляє бажання навчитися відповідних дій;
- трансформує одержані знання змісту народних ігор на власну ігрову діяльність (наприклад, у діях з лялькою) та у повсякденне життя;

хороводні ігри:

- проявляє інтерес до хороводних ігор і бере в них активну участь;
- підпорядковує власні дії словесному та музичному супроводу, узгоджує свої рухи з рухами інших дітей;

ігри з піском, водою, снігом:

- активно пізнає властивості природних матеріалів та можливості їх використання відповідно до властивостей, розвиваючи зорове і тактильне сприймання, збагачуючи власний сенсорний досвід;
- проявляє творчість та фантазію в іграх з піском, водою, снігом;

музично-дидактичні ігри:

- розрізняє, відтворює музичні звуки, визначає темп і тембр музики;

театралізовані ігри:

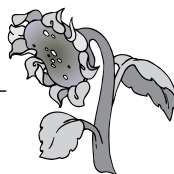
- із задоволенням бере участь в інсценізації знайомих казок, використовуючи за пропозицією дорослого ігрові театральні атрибути;
- прагне діяти безпосередньо від особи персонажа, передаючи мовними та позамовними засобами його характерні особливості;
- емоційно сприймає хід театралізованого дійства;

Сюжетно-рольові ігри:

- активно діє з іграшками та предметами-замінниками,

	<p>добираючи мовні (інтонації, темп, тембр, слова, речення, паузи) та позамовні (жести, міміку) засоби, атрибути відповідно до обраної ролі;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▸ придумує елементарні прості сюжетно-рольові ігрові дії; ▸ включається у роботу з виготовлення атрибутів; ▸ дотримує правил етичної поведінки під час ігор; <p><i>конструкторсько-будівельні:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▸ створює прості будівельні конструкції, використовуючи одержані знання про сенсорні властивості будівельного матеріалу та елементарні способи конструювання
--	--

ПІЗНАВАЙЛИК

РОЗВИТОК, НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ П'ЯТОГО РОКУ ЖИТТЯ

Антропометричні дані

Стать	Довжина тіла (см)	Маса тіла (кг)	Окружність грудної клітки (см)
Хлопчики	106–116	16,4–19,7	52,0–54,0
Дівчатка	102–111	15,4–19,0	51,6–56,2

Особливості розвитку

У народі дітей п'ятого року життя називають: “п'ятиліток”, “п'ятак”, “підпасик”, “підпасочок” (чи то хлопчик, чи дівчинка), а коли молочні зуби почнуть випадати – “беззубком”. Народна педагогіка звертає увагу на особливості формування у цьому віці ввічливої етичної поведінки. У практиці родинного виховання дитина привчається бути чемною і ввічливою. Якщо ж вона забуває вітатися, а таке нерідко буває, то їй про це нагадують, звертаючи увагу й на те, що негарно кричати, вередувати, втручатися у розмову старших.

П'ятий рік життя є критичним для багатьох параметрів фізичного здоров'я дитини. Цей період характеризується повільнішим темпом росту дитини. Щороку зріст збільшується на 5–8 см, маса тіла – на 2-3 кг. Хлопчики і дівчатка майже не відрізняються одне від одного за розмірами і формою тіла. В цей період спостерігається послаблення деяких ланок м'язової системи і суглобових зв'язок, що може призвести до порушення постави, плоскостопості, сплюснення грудної клітки. Темп ходьби нерівномірний. Діти часто махають у такт ходьби однією рукою, ідуть, згинаючи коліна, зовсім не відривають ніг від підлоги, сутуляться, дивляться під ноги, опускають голову на плечі. В цьому віці треба, насамперед, звернути увагу на координацію рухів, привчати до поперемінного рухання руками в такт ходьбі, орієнтування у просторі. І лише правиль-

но організована фізична діяльність дітей, регулярні і правильно побудовані заняття фізичними вправами можуть запобігти розвиткові цих порушень.

Психічний розвиток дітей значно вдосконалюється. Зростає роль гальмівних процесів у корі головного мозку. Поведінка дітей стає складнішою. З'являються асоціативні зв'язки, початкові естетичні уявлення, власні судження. Дитина починає усвідомлювати власне "Я". Продовжує формуватися характер, прагнення до самостійності.

У дітей часто проявляються бурхливі емоції, надмірна рухливість. Вони емоційно ранимі, болісно реагують на невдачі, іноді навіть припиняють діяльність, не довівши справу до завершення.

Активізується пізнавальна діяльність. Безліч запитань "Чому?" дає підстави характеризувати вік дітей п'ятого року життя як вік "чомучок". Підвищується рівень спостережливості й уваги. Тривалість ігор може бути втричі більша, ніж у молодшому дошкільному віці.

Продовжується розвиток органів зору і слуху. Однак барабанна перетинка тонка, а окостеніння слухового каналу і скроневої кістки ще не завершилося. Тому діти цього віку дуже чутливі до шуму. Якщо фон шуму постійно сягає 45–50 децибел, настає стійке зниження слуху і втома.

Діти швидко запам'ятовують слова, а тому збільшується словниковий запас, мовлення стає зв'язним, граматично правильним.

Напрями розвитку та діяльності	Показники розвитку
Розвиток особистості	<p>Закріплює знання про себе, впізнає себе, рідних та знайомих на світлинах та у дзеркалі. Знає своє ім'я та імена своїх близьких. Починає усвідомлювати власне "Я", прагне до самостійності.</p> <p>Вдосконалюються фізичні (спритність, сила, витривалість), моральні якості, сприймальні пізнавальні можливості, естетичне емоційно-ціннісне сприймання творів мистецтва.</p> <p>Простежуються прояви творчого переосмислення і передачі вражень від сприйнятого у різних видах діяльності та різними засобами (мовою, малюнком, аплікацією, ліпленням, театралізованою та прикладною діяльністю). Починає формуватися характер</p>

Соціальний розвиток	Збагачується досвід спілкування і налагодження контактів із соціальним середовищем. Дитина частіше кооперується в іграх з іншими дітьми, дотримуючи морально-етичних правил поведінки і не сварячись. Активно спостерігає і проявляє інтерес до світу людських взаємин. Прагне наслідувати поведінку дорослих у сюжетно-рольових іграх та контактуючи з однолітками
Емоційний розвиток	Ускладнюються емоційні реакції. Дитина здатна зрозуміти емоції (позитивні, радісні, сумні), настрої іншої людини, описати власний емоційний стан. Проявляє позитивні емоції під час спілкування та у контактах із соціальним, предметним, етнічним та природним довкіллям. Емоційно-ціннісно реагує на різні види мистецтва
Моторика і фізичний розвиток	Удосконалюється дрібна моторика. Уміє розстібати і застібати гудзики, зав'язувати шнурки. В діях переважають ігрові елементи. Простежується прагнення самостійно вибирати рухи. Опановує життєво важливі рухи (ходьбу, біг, стрибки, лазіння, метання в ціль, ігри з м'ячем). Проявляє активність під час рухливих та спортивних ігор і вправ. Володіє елементарними культурно-гігієнічними навичками
Духовно-моральний розвиток	Має уявлення про правила морально-етичної поведінки, намагається дотримувати їх. Без нагадування вітається і прощається з усіма дорослими. Привчається бути чемною і ввічливою, говорити спокійно і лагідно, чемно вислуховувати дорослих і виконувати їхні вимоги. Проявляє любов, співчуття, милосердя, доброту, турботу у ставленні до рідних людей, дорослих та однолітків. Бережно (не ламає, не смітить) та економно (закручує водопровідні крани, вимикає світло, коли настає день) ставиться до довкілля. Має елементарні знання про рідний край, місце, де проживає. Знає малі жанри фольклору та використовує їх в іграх; народні звичаї, традиції, обряди; бере участь у святкових діях
	<ul style="list-style-type: none"> • Спілкування. Проявляє ініціативу в спілкуванні з дорослими та однолітками. Переважає діалогічне мовлення. Удосконалює навички відповідати на запитання і звертатися до інших із запитанням. Спілкування набуває більш предметного характеру (наприклад, дитина обговорює з парт-

нером-однолітком план, послідовність ігрових дій, вибір матеріалів тощо).

У спілкуванні користується загальноприйнятими ввічливими мовними нормами, звертаючись до дорослих на ім'я й по батькові та на "Ви", а до дітей на "ти". Підтримує розмову на близькі і зрозумілі теми (наприклад, "Мій дитячий садок", "Мій день у дитячому садку", "Мої улюблені іграшки", "У крамниці", "Моя сім'я").

- **Звуковимова.** Зникає загальна пом'якшеність мовлення. Знає, що слова складаються зі звуків. Виокремлює перший і останній звуки у словах. Розрізняє поняття "звук" і "слово". Значно краще вимовляє голосні та приголосні звуки (крім сонорних). Спостерігається заміна звуків (трапляються поодинокі випадки). Зменшується кількість переставлянь та пропусків звуків і складів у багатоскладових словах. Вловлює на слух і відтворює деякі інтонації (питальні, окличні та ін.), тембром голосу передає радість, незадоволення та інші емоції. Близьким до норми є темп мовлення. Дитина набуває навичок регуляції сили голосу відповідно до мовленнєвої ситуації.

- **Фонематичний слух** добре розвинений. Малюк диференціює значення слів залежно від заміни звуків (день – пень).

- **Мовленнєве дихання** здебільшого змішане: поверхнєве – у спокійній мовленнєвій ситуації, глибоке – під час емоційного збудження.

- **Словник** налічує 2200–2500 слів. Помітно збільшується кількість слів на позначення предметів, явищ, їх властивостей, зв'язків та відношень між ними, абстрактних понять, що характеризують взаємини між людьми, морально-етичних понять (чемність, хоробрість, ввічливість, дружба, гостинність), узагальнення (речі, тваринний світ, транспорт, засоби пересування). Вживає в активному мовленні всі частини мови. Легко добирає антоніми і синоніми, ознаки предмета, властивості, якості, дії і, навпаки, за ознаками, якостями впізнає предмет. Однак словник бідний на образні висловлювання, прикметники порівняльного ступеня тощо. Спостерігаються семантичні помилки, неправильне розуміння окремих абстрактних, часових і просторових понять, слів з переносним значенням, прислівників (наприклад, разом і поруч та ін.)

	<ul style="list-style-type: none"> • Граматична будова мовлення. Оволодіває граматичними формами рідної мови, здебільшого правильно вживає відмінкові закінчення, узгоджує прикметники, дієприкметники, числівники з іменником, числівником у роді, числі та відмінку. Припускається помилок у відмінкових закінченнях (складні форми з чергуванням приголосних), вживанні невідмінюваних іменників, слів, що мають тільки множину чи однину, у відмінюванні деяких займенників, числівників. Активізується словотворення. За допомогою суфіксів і префіксів утворює нові граматичні форми від різних частин мови (кінь – коник, весна – весняний). Використовує у мовленні кличний відмінок (Іванку, Оксанко, матусю). • Зв'язне мовлення. Оволодіває навичками зв'язного мовлення, різними типами висловлювань: описами, розповідями, повідомленнями, міркуваннями, поясненнями. Переказує зміст знайомих невеликих художніх та фольклорних текстів. Описує предмети, іграшки. Складає описові розповіді з п'яти-восьми речень про події з власного досвіду, за змістом сюжетних картинок, на теми, запропоновані педагогом або вибраних самостійно, за зразками та планом вихователя. Використовує образні вирази із текстів казок, забавлянок, приказки, прислів'я, фразеологічні звороти, вигуки, звуконаслідувальні слова. Розвиває навички монологічного мовлення, вчиться зв'язно відповідати на запитання за змістом сюжетної картинки та художнього тексту. • Синтаксис. У мовленні користується як простими, так і складними реченнями, зі сполучниками та сполучними словами, з однорідними членами, прямою мовою (в одному складному реченні налічується 10–15 слів). На пропозицію вихователя складає окличні, питальні, розповідні, безособові речення, речення зі вставними словами. Простежується порушення порядку слів у реченні
Розвиток розуму	<p>Сенсорний розвиток. Має уявлення про сенсорні характеристики предметів та явищ. Достатньо розвинуті органи чуття (око, вухо, ніс, рот, шкіра). Сприймання дітей стає більш осмисленим.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Слух. Удосконалюються органи слуху. Розрізняє звуки природні (шум води, голоси тварин), звуки побутові (скрипіт дверей, стукіт предмета по поверхні), звуки музичних інструментів (наприклад, бубен, піаніно).

- **Зір.** Зорово сприймає навколишній світ і елементарно розповідає про свої враження від побаченого. Розрізняє основні кольори, їх відтінки.
- **Дотик.** Володіє тактильно-руховим обстеженням і впізнаванням предметів. Закріплює їх зовнішні сенсорні характеристики.
- **Смак.** Реагує на смак. Розрізняє смакові властивості (солодкий, солоний, теплий, холодний та ін.).
- **Нюх.** Розрізняє запахи (приємний, гарний).

Розвиток психічних процесів.

- **Уява** тісно пов'язана з перцептивними діями дитини у процесі предметно-ігрової діяльності, ситуативних ігрових дій з предметами, спостережень в довкіллі. З'являються спроби словесно подати власні уявлення про предмети, явища тощо, образно представити задум-прохання.
- **Увага** стає більш стійкою. Дитина здатна значно довше концентрувати увагу на певному об'єкті.
- **Пам'ять.** Продуктивнішим стає мимовільне запам'ятовування. З'являється потреба в довільному відтворенні побаченого, почутого, сприйнятого. Оволодіває під керівництвом дорослого таким прийомом довільного запам'ятовування, як повторення. Запам'ятовує вірші швидко чи повільно після повторення залежно від особливостей індивідуального розвитку.
- **Мислення.** Розвивається і переважає наочно-образне мислення у поєднанні з найпростішими видами узагальнення, здатність розуміти деякі залежності між предметами і явищами, встановлювати між ними причинно-наслідкові зв'язки. Це є основою поступового переходу від наочно-образного до словесно-логічного мислення. Виникають елементарні судження як наслідок емоційно-ціннісного сприйняття навколишнього світу.

Аналіз. Робить спроби аналізувати природні явища (до прикладу, чому цибуля швидше випустила зелене пір'я у склянці з водою, а не у сухій посудині), взаємини між дорослими і дітьми (до прикладу, хлопчик ввічливий, бо щоранку вітається з усіма, кого побачить).

Порівняння. Порівнює між собою 3-4 предмети за різними ознаками (кольором, розміром, формою). Встановлює

	<p>співвідношення предметів за розмірами (шириною, висотою, довжиною).</p> <p><i>Класифікація.</i> Класифікує, групує предмети (одяг, посуд, меблі, овочі, фрукти та ін.) з позицій їх функціонального призначення.</p> <p><i>Узагальнення.</i> Об'єднує предмети за певними ознаками відповідно до вказівок дорослого або самостійно</p>
Художньо-естетичний розвиток	<p>У дітей п'ятого року життя розвиток зорового сприймання дещо випереджає розвиток спеціальних відповідних навичок. Тому дитина потребує наочного показу способів зображення. На підставі спостережень та обстеження певних об'єктів вчиться точніше передавати форму предметів у ліпленні, малюванні, аплікації, оволодіваючи при цьому елементарними технічними навичками і закріплюючи деякі сенсорні характеристики та еталони зображуваних об'єктів. У малюванні реалізує сюжетно-ігровий задум (до прикладу, "Тато, мама, я – дружна сім'я"). У процесі наклеювання готових форм на заняттях з аплікації навчається елементарних прийомів наклеювання, користуючись відповідним обладнанням до заняття та матеріалами і дотримуючи певної послідовності під час виконання роботи. Сюжети робіт в образотворчій діяльності стають різноманітнішими. Зароджуються елементарні навички під керівництвом педагога давати характеристику своїй роботі. Цікавиться результатами своєї діяльності. Має уявлення про деякі види народного (вишивка, витинанка, кераміка, ткацтво) та класичного (скульптура, бальні танці) мистецтва. Проявляє активність у сприйманні творів образотворчого, музично-пісенного, хореографічного та театрального мистецтва</p>
Розвиток ігрових умінь та навичок	<ul style="list-style-type: none"> • Рухливі ігри. Зростає активність у рухливих іграх. Оволодіває елементарними вміннями узгоджувати свої ігрові рухові дії з руховими діями групи дітей. Знає кілька рухливих ігор, однак навичок самостійної організації рухливих ігор з однолітками ще не має. Здебільшого добирає атрибути для ігор за пропозицією дорослого. Під час гри реагує на сигнал, якому підпорядковує свої рухові дії. • Дидактичні ігри. Закріплює та вдосконалює знання з різних напрямів власного розвитку під час дидактичних

ігор та вправ. Сприймає мету, словесну інструкцію щодо виконання дидактичного завдання та під керівництвом дорослого оволодіває різними способами дій з дидактичним матеріалом.

- **Ігри з піском, водою, снігом та ін.** Збагачується знаннями про природне довкілля. Зором і дотиком визначає сенсорні характеристики піску, води, глини, снігу, каміння та можливості їх використання відповідно до властивостей (сніг розсипчастий, його можна використовувати для гри “Крамниця” як “цукор”, “сіль” тощо, але снігову бабу зліпити не можна). Залежно від рівня розвитку мовленнєво-комунікативних умінь та навичок може самостійно гратися з піском та водою або залучає до таких ігор своїх однолітків. Користується ігровим інвентарем (лопатками, совочками та ін.).

- **Музично-дидактичні ігри.** Закріплює елементарні знання з музичної грамоти, про інструменти. Опановує елементарне вміння виконувати ігрове завдання в музичних дидактичних іграх.

- **Театралізовані ігри.** Емоційно сприймає театралізовані дійства. Під керівництвом дорослого залучається до інсценування та драматизацій знайомих невеликих за обсягом фольклорних та художніх текстів. Вправляється в інтонаційній виразності мовлення, імітаційних виражальних діях (наприклад, мовою, мімікою, жестами, ходом передає характерні особливості персонажа: ведмедика, зайчика, півника, хлопчика, який хотів приголубити сніжинку, та ін.). Здебільшого за порадою дорослого добирає відповідні костюми, інші ігрові театральні атрибути.

- **Сюжетно-рольові ігри.** Розширюються знання дитини про соціальне оточення, соціальні ролі людей, виконання ними відповідних функцій (продавець – продає, лікар – лікує, мама – турбується про родину) та форми взаємин (ввічливість, доброзичливість, вміння поступатися одне одному та ін.). Збагачуються ігрові сюжети. За участі дорослого опановує рольові дії, включається у рольовий діалог та рольове спілкування. Дитина придумує елементарні прості сюжети на основі здобутих знань. Ігровий задум може реалізувати самостійно (наприклад, сюжетно-рольова гра “Мама і дитина”, де дитина – “мама”, лялька – “дитина”) або

	<p>залучати інших дітей (одна дитина – “мама”, друга – “дитина”). Добирає матеріал та атрибути відповідно до ігрового сюжету. Узгоджує свої дії з діями інших. Удосконалюються елементарні навички соціальної поведінки під час виконання певних ролей.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Конструкторсько-будівельні ігри. Із задоволенням ознайомлюється з різними видами конструкторів, сенсорними характеристиками матеріалів, які до них входять, та їх конструкторськими можливостями. На основі спостережень та одержаних різними способами знань про будівництво створює нескладні будівлі, добираючи матеріал відповідно до задуму. Привчається за допомогою дорослого складати план виконання роботи (будинок для друга Вуханчика, човен, міст) та будувати з позицій краси, зручності, якості (наприклад, щоб другу Вуханчикові комфортно жилося в будиночку)
<p>Навчально-пізнавальна діяльність</p>	<p>З’являється інтерес до занять як однієї з форм навчально-пізнавальної діяльності, під час якої можна багато навчитися та пізнати нове й цікаве. Зацікавлюється змістом наданої дорослим інформації. Під керівництвом педагога привчається до цілеспрямованої діяльності, намагається самостійно виконувати запропоновані завдання, добираючи відповідні засоби та прийоми досягнення мети (до прикладу, малювання за казкою В. Сухомлинського “Квітка сонця”). Використовує одержані знання в різних видах власної діяльності.</p> <p>Розвиваються слухова увага, стриманість, зосередженість, навички поведінки на заняттях</p>
<p>Передумови трудової діяльності</p>	<p>Види праці</p> <ul style="list-style-type: none"> • Самообслуговування. Вправляється у навичках самостійного одягання і роздягання. Проявляє інтерес до зовнішнього вигляду. Побачивши непорядок в одязі, намагається його усунути самостійно або за допомогою дорослого. • Господарсько-побутова праця. Привчається бережно ставитися до речей. Засвоює правило: кожній речі – своє місце. Оволодіває найпростішими трудовими та організаційними навичками. Бере участь у спільній роботі з дорослими (мамою на кухні, батьком у майстерні, вихователем, помічником вихователя, двірником та ін.). Може виконувати

ти такі трудові дії: прибирати ігровий куточок, прати носовички та ляльковий одяг, допомагати дорослим в інших видах господарської діяльності.

- **Праця в природі.** Одержує елементарні знання про деякі природні об'єкти та включається під керівництвом дорослого у працю з догляду за ними. Під керівництвом дорослого годує рибок, тварин, птахів, дотримуючись правил безпечної поведінки, готує ґрунт, висіває насіння та доглядає за ними.

Форми організації трудової діяльності.

- **Доручення.** Привчається до виконання постійних обов'язків, виконання різноманітних посильних для дитини доручень дорослих.

- **Чергування.** Закріплює навички чергування по їдальні, виконання черговим своїх обов'язків по їдальні (гарно і естетично сервірувати стіл, дотримуючи послідовності розкладання столових приборів) та на заняттях (готувати разом із вихователем матеріали до заняття, роздавати матеріал). Формуються навички ставити мету, долати труднощі і досягати результатів. Виявляє потребу турбуватися про інших, допомагати старшим

Розділ I

РОЗВИТОК І ВИХОВАННЯ ТІЛА

Гігієна. Спонукання дітей визначати і правильно називати частини тіла, розуміти їх важливість для людини. Формування мотивації на збереження здоров'я, турботу про органи тіла. Заохочення дітей без нагадування дорослого дотримувати правил особистої гігієни. Розвиток умінь доглядати за органами тіла (зуби, ніс, ротова порожнина та ін.), користуватися рушником, милом, зубною щіткою тощо, полоскати порожнину рота.

Розпорядок дня. Зосередження уваги на важливості дотримання розпорядку дня: сну, прогулянок, вчасного приймання їжі для зміцнення здоров'я. Навчання зіставляти частини доби (ранок, обід, вечір) з відповідними складниками розпорядку дня.

Харчування. Розширення знань про їжу корисну і шкідливу, сенсорні характеристики страв та продуктів, з яких вони виготовлені. Вдосконалення навичок культури споживання їжі (користування ложкою, видел-

кою, ножем, серветкою в міру потреби, брати невелику кількість страви, їсти безшумно, добре пережовувати їжу тощо), правил поведінки за столом (правильна поза, не галасувати, ввічливо звертатися, якщо в цьому є потреба).

Рухова діяльність на заняттях з фізичної культури та в різних режимних моментах

Загальнорозвивальні вправи. Добір загальнорозвивальних вправ для м'язів рук, плечового пояса, тулуба, зміцнення м'язів ніг. Виконання вправ у різних вихідних положеннях тіла, рук, ніг, тулуба з використанням предметів і без них та дотриманням відповідно до віку їх дозування і тривалості.

Основні рухи.

Ходьба. Розвиток м'язів опорно-рухового апарата та запобігання плоскостопості під час різних видів ходьби. Вправлення у різних видах ходьби (на пальцях, на п'ятах, на зовнішньому та внутрішньому боках стопи, високо піднімаючи коліна, приставним та перемінним, малим і великим кроками, у різному темпі і напрямку, "змійкою", дотримуючи координації рухів рук і ніг. Розвиток координації рухів рук і ніг під час ходьби, орієнтування у просторі (не наштовхуватися на інших дітей та предмети).

Біг. Навчання елементарних прийомів якісного бігу (енергійне згинання рук у ліктях, енергійний мах ногами) та різних його видів (високо піднімаючи коліна, "як коник", одне за одним, групою, врозтіч, по прямій та звивистій доріжці (завширшки 25–30 см, завдовжки 5-6 м), з оббіганням предметів (кубиків, кеглів тощо), біг по "купинках" (поставлені на землі обручі або накреслені на підлозі), змінюючи темп і напрямок за вказівкою педагога). Розвиток координації рухів під час бігу та орієнтування у просторі (не наштовхуватися на інших дітей та предмети). Чергування бігу з ходьбою під час бігу.

Стрибки. Вправлення у різних видах стрибків (на місці, по чергово на правій і лівій нозі та на обох ногах, підстрибування на обох ногах з просуванням уперед та з поворотом навколо себе на 90 ° за один стрибок; підстрибування, намагаючись дістати предмет, підвішений на 10–12 см вище від піднесених угору рук дитини; перестрибування через паралельні лінії (завширшки 40–50 см), з кола в коло, через невисокі предмети; стрибки у глибину з лави (куба), в довжину з місця, у довжину з розбігу, в глибину, стрибки зі скакалкою. Вдосконалення техніки та якості виконання стрибків у довжину з місця (вихідне положення, поєднання маху руками з одночасним відштовхуванням обома ногами та м'яким приземленням), у глибину з невисоких предметів (енергійне відштовхування з одночасним махом руками вгору і виставлення їх у сторони – вперед під час приземлення).

Повзання, лазіння. Вдосконалення якості виконання дітьми завдань щодо повзання і лазіння (у т. ч. “по-пластунськи”), по дошці, гімнастичній лаві, по підлозі, між предметами; лазіння: підлізання під мотузкою, дугою з положення навпочіпки та в упорі стоячи на колінах, прямо, правим і лівим боком; пролізання в обруч, перелізання через колоду, покладену на землі; лазіння по гімнастичній стінці вгору і вниз приставним та перемінним кроками, не пропускаючи щаблів гімнастичної стінки.

Рівновага. Виконання спеціальних фізичних вправ у статичних (збереження рівноваги у певній позі: присідання на носках, стійка на одній нозі “як півник”) та динамічних положеннях (у русі під час ходьби та бігу по обмеженій площі опори, ходьба та біг між двома паралельними лініями, по дошці, покладеній на підлогу, або колоді заввишки 15–20 см, яка лежить на підлозі, мотузці, покладеній прямо і по колу, гімнастичній лаві).

Вправи з м'ячем. Вправління дітей у діях з м'ячем: прокочування предметів і м'яча від себе, між предметами, у ворота (ширина 40–50 см) з відстані 2–2,5 м влучення м'яча в інші предмети (кегли, кубики тощо) з відстані 1–1,5 м, підкидання м'яча вгору на 50 см і ловіння його, кидання і ловіння м'яча в парах і по колу; кидання обома руками від грудей та низу в кошик; ловіння м'яча після відбиття від підлоги; метання м'яча, торбинки з піском (маса 100 г) правою та лівою рукою на дальність, горизонтальну і вертикальну ціль з відстані 2,5–3 м, способом “з-за спини через плече”. Оволодіння дітьми елементарною технікою дій з м'ячем.

Шиккування і перешиккування. Навчання шикуватися в колону та шеренгу одне за одним за зростом, вирівнюватися по одній лінії у шерензі, перешикуватися у дві колони, виконувати команди: “праворуч”, “ліворуч”, “кругом” на місці.

Рухові фізичні якості. Виховання дисциплінованості, рішучості, сміливості. Допомога дорослих у подоланні страху перед висотою під час стрибків, лазіння та інших рухових завдань. Виховання фізичної витривалості, спритності, сміливості, рішучості, дружніх взаємин з однолітками.

Сила. Навчання дітей раціонально застосовувати свою силу під час виконання рухових дій (наприклад, не перенапружувати м'язи та інші органи й системи).

Швидкість. Виконання вправ з максимальною для віку динамікою. Розвиток швидкості під час виконання рухової дії, техніка виконання якої була попередньо вивчена (наприклад, загальнорозвивальні вправи спочатку виконуються у повільному темпі, а потім, у процесі їх засвоєння, – у швидшому). Розвиток рухової реакції дитини на сигнал педагога (наприклад, зупинка під час бігу).

Спритність. Розвиток спритності через підвищення складності вправ з обов'язковим їх якісним виконанням. Привчання дітей сприймати й оцінювати власні рухи відповідно до обставин і швидко змінювати вид діяльності. Формування навичок керувати своїми руховими діями, вміння з найменшою затратою зусиль і часу, діючи чітко й енергійно, виконувати поставлене рухове завдання (наприклад, добрі навички метання правою і лівою руками дають змогу проявляти спритність у рухливих іграх, пов'язаних з метанням).

Витривалість. Розвиток витривалості під час фізичних навантажень з урахуванням анатомо-фізіологічних, вікових та індивідуальних особливостей дітей. Дотримання педагогом моторної щільності занять з фізичної культури, оптимального дозування вправ. Розвиток витривалості під час рухливих ігор та вправ спортивного характеру з обов'язковим, доцільно обґрунтованим, дозованим навантаженням (наприклад, кількість повторень рухливої гри, тривалість пауз для відпочинку після гри).

Гнучкість. Розвиток рухливості опорно-рухового апарату дитини, збільшення еластичності. Стеження дорослого за обов'язковим дотриманням чіткого дозування навантаження під час виконання дитиною вправ на хребет і суглоби кінцівок (різні нахили і випрямлення тулуба, напівприсідання, махові рухи руками і ногами з різних вихідних положень, вправи з метання, стрибків, танцювальні рухи).

Самостійна рухова діяльність. Заохочення проявів дітьми рухової активності у різних видах самостійної діяльності (стрибки, підстрибування, підлізання та ін.). Катання на велосипеді, лижах, по льодових доіржках.

Рухливі ігри та ігрові вправи. Розучування з дітьми змісту і правил кількох (5–10 упродовж року) рухливих ігор, спонукання до їх дотримання. Заохочення наприкінці навчального року до самостійної організації ігор з групою однолітків.

Профілактичні заходи

- Забезпечення сприятливого повітряно-теплого режиму в приміщенні (дотримання відповідної температури, санітарно-гігієнічних норм, регулярне провітрювання кімнати).
- Систематичні, щоденні, відповідно до порад лікаря та індивідуального стану здоров'я дитини, загартувальні процедури.
- Різні форми організації рухової діяльності (заняття з фізичної культури, ранкова гігієнічна гімнастика, гігієнічна гімнастика після денного сну, фізкультурні паузи або динамічні перерви між заняттями, під час яких можна використовувати ігри малої та середньої рухливості, такі як "Подольночка", "Коровай", "Мак"), дні і тижні здоров'я, фізкультурні свята і розваги.

- Збалансоване харчування.
- Інші профілактичні засоби: масаж (оздоровчий, дотиковий, точковий), вітамінотерапія, психокорекція (кольоротерапія, звукотерапія, психогімнастика), ароматотерапія.
- Запобігання сколіозу. Забезпечення фізичних умов (оптимальне освітлення, зручні меблі, що відповідають зросту дошкільнят, чергування активної рухової діяльності дітей з відпочинком). Постійне стеження за правильною поставою дітей під час сидіння на стільцях, виконання вправ ранкової гігієнічної та коригувальної гімнастик. Звернення уваги на позу дитини під час сну (м'яка постіль, висока подушка, звичка спати на одному й тому самому боці можуть призвести до бокового викривлення хребта, звичка спати “калачиком” – до утворення круглої спини), оскільки це впливає на формування постави.
- Профілактика плоскостопості. Заохочення дітей до ходіння на пальцях, на п'ятах, на зовнішньому та внутрішньому боках стопи (імітація ходьби “як ведмедик”, “як лисичка”, “як коник” та ін.)

Безпечна поведінка

Предмети навколо. Ознайомлення з правилами безпечної поведінки з різними предметами, підкреслюючи користь кожного з них і шкоду для здоров'я, якої вони можуть завдати при невмілому та необережному користуванні.

Безпечні й небезпечні вулиці та дороги. Формування елементарних знань та уявлень про дорожній рух, сигнали світлофора (зелений, жовтий, червоний) та їх функціональне призначення (зелений – це рух: їдуть машини, люди переходять на пішохідному переході). Навчання визначати сигнали світлофора і відповідно діяти, дотримуючи правил пішоходів на пішохідній доріжці. Формування навичок поведінки на вулиці.

Природне довкілля і здоров'я. Ознайомлення з правилами безпечної поведінки при контактах з рослинами, комахами, тваринами та вироблення відповідних навичок їх дотримання.

Розвиток уміння встановлювати причинно-наслідковий зв'язок між діями дитини щодо власного здоров'я, безпеки життя та їх наслідками.

Емоційне здоров'я. Забезпечення емоційного комфорту під час проведення занять та інших фізкультурно-оздоровчих заходів (свят, дозвіль, розваг).

**БАЗОВИЙ РІВЕНЬ ЗАСВОЄННЯ ДІТЬМИ
ЗНАЙ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК ЗА РОЗДІЛОМ**

Має уявлення	<ul style="list-style-type: none"> • про деякі органи свого тіла, їх важливість та правила догляду за ними; • про корисність щоденних занять фізкультурою, гімнастикою; • про загартування, ходіння босоніж та здоровий спосіб життя; • про правила безпечної поведінки з різними предметами, тваринами, рослинами, птахами, комахами; • про сигнали світлофора
Розпізнає	<ul style="list-style-type: none"> • корисні та шкідливі для здоров'я речі, добрі дії, спрямовані на користь здоров'я
Називає	<ul style="list-style-type: none"> • органи тіла, їх призначення, догляд за ними; • різні види ходьби, бігу, стрибків і вправ для рук, ніг, тулуба; • зміст і правила кількох (до 5-ти) рухливих ігор, спортивний інвентар; • корисні і шкідливі для здоров'я речі, страви, дії
Діє	<ul style="list-style-type: none"> • розуміє важливість для людини кожного органа тіла, проявляє турботу про них; • без нагадування дорослого дотримує правил особистої гігієни, культурно-гігієнічних правил та правил поведінки за столом; • із задоволенням бере участь у загартовувальних процедурах, виконує комплекси загальнорозвивальних вправ, основні рухи, розвиває швидкість та спритність під час рухливих ігор; • наприкінці навчального року самостійно організовує ігри з групою однолітків; • проявляє активність у різних видах самостійної рухової діяльності, спортивних іграх та вправах, наполегливість і сміливість у подоланні перешкод, прагне поліпшити свої результати з основних рухів

РОЗВИТОК І ВИХОВАННЯ ДУШІ ТА СЕРЦЯ

Люби ближнього свого, як самого себе. Виховання любові до себе, навколишнього світу (людей, природи, предметів тощо). Розвиток прагнення приносити радість довколишнім, намагання робити їм приємне, пожаліти товариша у разі потреби, поділитися іграшкою, дружно гратися з усіма, відгукуватися на їхні прохання, бути доброзичливим, виявляти турботливе ставлення до всіх і до всього, вчитися жаліти і співчувати.

Шануй батька і матір, і буде тобі добре на землі... Формування уявлення про батьків як найрідніших людей, які люблять дитину і піклуються про неї. Виховання поваги і любові до батьків, бажання приносити їм радість, допомагати в міру своїх сил. Закріплення пестливих звертань до батька і матері (матуся, матінка, мамуся, мамочка, мамця; татко, татусь, таточко). Розвиток почуття емпатії, здатності дитини розуміти стан членів сім'ї (хтось засмучений, нездужає), вміння запропонувати допомогу (подати горнятко води), розважити, підняти настрій, не набридати, коли мама втомлена, а тихенько зайнятися своїми "дитячими справами". Привчання до самостійної підготовки приємних сюрпризів для своїх рідних.

Патріотичне виховання. Збагачення знань про рідний край, місцевість, у якій проживає дитина, головні вулиці, культурні та історичні пам'ятки. Ознайомлення з назвою міста (села), домашньою адресою й адресою дитячого садка, об'єктів (кінотеатр, бібліотека, магазини, парк, дерева, кущі, квіти та ін.), що розташовані поблизу дому та дитячого садка, вулиці. Розвиток інтересу до декоративно-ужиткового, пісенно-танцювального, хореографічного мистецтва, звичаїв, традицій, обрядів, державних та народних свят (Миколая, Різдво, Новий рік, Великдень, День Матері, День Конституції, День Незалежності). Навчання дітей милуватися красою всього, що є навколо і що сприймає їхнє око. Виховання почуття гордості за рідний край та людей, які творять таку красу.

Соціальне виховання. Розвиток у дитини відчуття власного "Я" як особистості (моє власне "Я"). Заохочення до пізнання свого роду, збагачення знань про про сім'ю та її членів (мама, батько, дідусь, бабуся, родина), їхні дружні взаємини, взаємодопомогу, ввічливість, працьовитість. Розвиток у дитини вміння налагоджувати контакти з соціальним оточенням (родинним, дитячим, з дорослими та дітьми поза родину). Формування умінь та навичок культурно спілкуватися та поводитись у соціумі. Навчання розуміти власний настрій і настрої людей, що оточують, проявляючи делікатність і тактовність. Розкриття дітям поняття "дружба". Навчання дітей дружити, допомагати одне одному (до прикла-

ду, при одяганні, виконанні навчальних завдань тощо), налагодження доброзичливих взаємин у дитячому колективі. Забезпечення диференційованого підходу до виховання хлопчиків і дівчаток з позицій їх майбутніх соціальних ролей. Формування навичок соціальної поведінки в різних видах діяльності та взаємодії із дорослим та дитячим соціальним оточенням, узгодження особистих та соціальних інтересів.

Моральне виховання

Зовнішньоетична вихованість (звички, манери, мовний етикет тощо, гармонія душі та зовнішньої поведінки). Поглиблення знань про мовні етикетні норми (“чарівні слова”: доброго дня, до побачення, будь ласка, дякую, прошу, вибачте). Привчання до постійного ввічливого звертання до дорослих та однолітків. Розвиток уваги і поваги до мовця, уміння уважно слухати, дивлячись у вічі. Формування елементарних уявлень про красу людської поведінки. Вироблення навичок чемної поведінки (бути слухняним, поводитися привітно, доброзичливо, не розмовляти голосно, не кричати під час концертів та вистав, не капризувати у транспорті, у крамниці тощо). Заохочення до культурної поведінки з дотриманням етичних засад спілкування у повсякденному житті.

Формування добрих звичок (до прикладу, разом дружно гратися, ділитися іграшками, поступатися місцем старшим людям, бачити труднощі іншого і виявляти бажання допомогти). Розвиток мотивів суспільної користі (допомога дорослим, букет для мами, виготовлення подарунка для рідних та друзів та ін.). Сприяння розвитку таких почуттів, як бажання працювати для інших, приносити користь рідним та друзям.

Відповідальність. Розвиток уміння простежувати причинно-наслідковий зв'язок між рішеннями дитини стосовно свого здоров'я, безпеки та життя і їх наслідками. Розвиток відповідальності за дії, пов'язані з благополуччям оточення (усвідомлення, що поведінка дитини впливає на довоколишніх та ставлення останніх до малюка). Розвиток відповідальності за домашніх улюбленців (визначення невеликих, але щоденних обов'язків по догляду за тваринами, рослинами). Розвиток відповідальності за свої речі (привчання відповідати за порядок в іграшковому куточку, на полиці з одягом тощо). Розвиток відповідальності за прийняте рішення чи дане слово (“Пообіцяв прибрати іграшки – дотримай слова”). Розвиток відповідальності за успіхи і невдачі, за природне довір'я (виховання дбайливого відповідального ставлення до природного довкілля: не смітити, не кидати на землю обгортки та ін.).

Впевненість. Виховання самоповаги, впевненості у своїх можливостях. Розвиток здатності долати труднощі для досягнення мети.

Гуманні почуття. Виховання таких гуманних почуттів, як доброта, чуйність, товариськість, співчуття, милосердя.

Самостійність. Спонування до проявів самостійності у пізнанні нового в навколишньому світі та самостійну реалізацію одержаних знань, умінь, навичок у різних видах діяльності, опираючись при цьому на емоційно-вольовий компонент (дії дитини за принципом “я сам”).

Розсудливість. Навчання дітей розмірковувати про різні події, ситуації, вчинки, діяльність дорослих і дітей, встановлювати елементарні причинно-наслідкові зв'язки та залежності між ними й наслідками.

Самовладання. Розвиток умінь керувати своїми емоціями, стримувати агресивні прояви.

Чесність, правдивість. Розуміння дітьми понять “чесність, правдивість”. Привчання говорити правду, бути чесним.

Естетичне виховання. Краса навколо

Краса творів мистецтва. Навчання дітей бачити красу творів мистецтва, сприймати їх усіма органами чуття (зором – ілюстрації, репродукції картин, у змісті яких представлено три-чотири дії або персонажі, наприклад, картина “Кішка з кошенятами”, твори декоративно-ужиткового мистецтва; зором і слухом – музично-пісенне, хореографічне і театральне мистецтво). Збагачення знань про засоби художнього вираження в різних видах мистецтва.

Краса природи. Розвиток естетичного сприймання краси природи в усій її багатобарвності у різні пори року. Навчання милуватися та передавати свої враження і відчуття емоційно, використовуючи образні вислови та порівняння.

Краса предметів. Розвиток естетичного сприймання предметного середовища всіма органами чуття, вміння емоційно на них реагувати, описуючи та характеризуючи різні предмети, що перебувають у полі зору дитини.

Краса зовнішнього вигляду. Формування естетичних смаків, інтересу до власної зовнішності, небайдужості до одягу, взуття, бажання стежити за своєю зовнішністю, усувати непорядок, доглядати за одягом, взуттям тощо. Розвиток позитивних емоцій під час одягання обнови або святкового одягу.

Краса слова. Навчання дітей користуватися у мовленні образними словами, спілкуючись з дорослими, дітьми, в описах об'єктів природи, предметів, у розповідях про враження від творів мистецтва, описах спостережень за добрими вчинками людей і дітей. *Краса думки.* Вироблення елементарних навичок гарно висловлюватися. *Краса поведінки.* Дотримання чемної ввічливої поведінки.

Трудове виховання

Передумови трудової діяльності. Використання малих жанрів фольклору (колискових, потішок, забавлянок, казок, прислів'їв тощо) у фор-

муванні мотивації на працю. Збагачення знань про трудові обов'язки працівників дошкільного закладу (вихователь, помічник вихователя, медсестра, музичний керівник, кухар, двірник), інші професії людей (лікар, лісник, садівник, продавець, квітникар та ін.). Заохочення до пізнання професій своїх батьків, рідних і близьких. Формування у дітей розуміння необхідності праці (бджола мала, а й та працює), що працюють усі дорослі, а діти мають їм допомагати. Виховання бажання працювати. Розвиток уміння визначати мету праці (для чого це потрібно зробити?), планувати і визначати послідовність трудових дій, долати труднощі під час виконання трудового завдання і досягати результату. Виховання бережного ставлення до матеріалів, інструментів, предметів, створених людськими руками. Формування навички дотримання порядку на робочому місці, культури та естетики праці (зручне розташування на робочому місці предметів та матеріалів, необхідних для виконання завдання). Спонування дітей до проявів морально-етичної поведінки під час виконання трудових завдань (вміння домовлятися, допомагати, доводити розпочату роботу до завершення, проявляти охайність і старанність під час її виконання).

Види праці.

Самообслуговування. Удосконалення навичок самостійного одягання, роздягання, взування, роззування, заціпання і розціпання гудзиків, зав'язування шнурків на взутті, дотримуючи певної доцільної послідовності. Закріплення уміння розкладати свої речі у певному порядку та у відведених для цього місцях, доглядати за одягом та взуттям під керівництвом дорослого або за його допомогою.

Господарсько-побутова праця. Заохочення дітей підтримувати порядок в ігровій кімнаті (куточку) в садку і вдома, ставити на місце речі та предмети побуту: стільці, книжки та ін. Закріплення навичок прибирання ігрового куточка (вологе протирання іграшок та розкладання їх на відповідні місця, витирання пилу на полицях). Створення позитивної мотивації на працю з прибирання. Заохочення дітей до участі у прикрашанні групової кімнати до свята. Залучення дітей до праці на майданчику (допомагати двірникові підмітати доріжки, згрібати листя, протирати обладнання). Навчання прати дрібні речі (носочки, ляльковий одяг тощо), спільно з педагогом виконувати трудові дії з ремонту книг, іграшок та ін.

Праця в природі. Збагачення знань про деякі природні об'єкти та включення під керівництвом дорослого у працю з догляду за ними (квітами, тваринами, рослинами у куточку природи). Формування навичок догляду за широколистими кімнатними рослинами (протирання листків ганчіркою, підливання кімнатних рослин). Навчання дітей копати грядку, висівати велике насіння (квасоля, горох, біб, цибуля), доглядати за посівами

(розпушувати землю, поливати, виривати бур'ян, збирати урожай). Прилучення дітей до сільськогосподарської праці. Формування відчуття задоволення від одержаних результатів. Виховання любові до землі як годувальниці людини та поваги до людей, що працюють у полі, саду, на городі, доглядають тварин.

Художня праця. Ознайомлення дітей з різними видами матеріалів (папір, природний і підручний матеріали, поролон тощо), які можна використувати на заняттях з художньої праці. Навчання дітей згинати, різати папір при виготовленні гармошки, віяла, вітальних листівок; добирати природний матеріал і виготовляти з жолудів, каштанів, горіхових шкаралупок човник, гриби, пташку. Прилучення дітей до декоративного плетіння, навчання переплітати кольорову тасьму, шнури, смужки тканини (косичка, поясок для ляльки, закладка для книжки).

Форми організації трудової діяльності.

Доручення. Розвиток готовності виконувати доручення дорослого, уважно слухати і сприймати словесну інструкцію дорослого щодо виконання доручення.

Чергування. Закріплення обов'язків чергових по їдальні. Формування навичок сервірувати столи у певній послідовності, дотримуючи правил та законів естетики (застилати скатертиною, розкладати серветки, ставити хлібниці, столові прибори, букети квітів). Заохочення до виконання обов'язків чергових з підготовки до занять (чергування вводиться з другої половини року, або з першої – за вибором вихователя). Привчання до естетичного охайного розкладання на столах для занять матеріалів та посібників, підготовлених педагогом. Виховання бажання приносити користь іншим.

Правове виховання

Права. Збагачення знань дитини про власні права на любов, розуміння, повагу. Розвиток навички тактовно обстоювати свої права.

Обов'язки. Ознайомлення дітей з їхніми обов'язками щодо батьків, рідних, вихователів, однолітків (наприклад, обов'язок бути ввічливим, прибирати іграшки, проявляти турботу про інших). Формування розуміння своїх обов'язків і виконання їх.

Економічне виховання

Бережливість. Формування елементарних навичок бережливого ставлення до предметів, речей, матеріалів, обладнання, навколишньої природи тощо. Елементарне поняття про гроші (плата за працю, за гроші можна придбати багато необхідних людині речей). Виконання доручень у дошкільному навчальному закладі і родині щодо економного витрачання води, світла.

Екологічне виховання. Розвиток умінь емоційно-ціннісно сприймати довкілля. Розкриття взаємин людини і природи. Ознайомлення з народними традиціями бережного ставлення до природи. Виховання інтересу та бережного ставлення до об'єктів природи, відповідальності за життя живих істот, доцільної, безпечної поведінки у природному доквіллі (не ламати, не витоптувати, не смітити, не галасувати).

Статеве виховання. Закріплення уявлень та сприймання дитиною себе з позицій статі (хлопчик – дівчинка). Здійснення диференційованого підходу до виховання хлопчиків і дівчаток з позицій їхніх майбутніх соціальних ролей. Сприяння встановленню доброзичливих взаємин між хлопчиками і дівчатками у спільній діяльності. Формування начал мужності і жіночності.

Розвиток емоційно-чуттєвої сфери дитини. Навчання розуміти власний настрій і настрої людей, які оточують.

<p style="text-align: center;">БАЗОВИЙ РІВЕНЬ ЗАСВОЄННЯ ДІТЬМИ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК ЗА РОЗДІЛОМ</p>	
Має уявлення	<ul style="list-style-type: none"> ◀ про родинне оточення (батько, мати, дідусі, бабусі), права та обов'язки членів родини, у тому числі й дитини; ◀ співчутливе, доброзичливе турботливе ставлення одне до одного, однолітків, об'єктів природи; ◀ правила чемної поведінки в громадських місцях і вдома
Розпізнає	<ul style="list-style-type: none"> ◀ календарно-обрядові свята та звичаї, пов'язані з ними; ◀ стать (хлопчик – дівчинка); ◀ стан рідних і близьких людей (сум, зажуру, радість, втому, веселість тощо)
Називає	<ul style="list-style-type: none"> ◀ своє ім'я та імена членів родини, домашню адресу, назву міста (села), в якому проживає, деякі визначні місця; ◀ звичаї, обряди, традиції, предмети декоративно-ужиткового мистецтва, об'єкти природи, трудові дії; ◀ емоційні стани людини; ◀ такі моральні категорії, як ввічливість, відповідальність, доброта, чуйність, товарицькість, співчуття, милосердя, дружба

Діє	<ul style="list-style-type: none"> • дотримує етичних норм спілкування та поведінки, чемно вислуховує дорослих і виконує їхні вимоги, поступається місцем дорослим і молодшим за себе; • розуміє власний настрій і настрої людей, які оточують; • проявляє інтерес до професій, розповідає про працю людей, виконує посильні трудові доручення, володіє навичками самообслуговування (одягання, роздягання, взування, роззування, складання речей на місце та ін.); • виконує елементарні трудові дії в природі, побуті; • з довірою, симпатією ставиться до дорослих та дітей, узгоджує свої особисті інтереси з інтересами групи однолітків для досягнення позитивного результату; • проявляє любов, милосердя, співпереживання, співчуття, бажання допомагати, говорить правду, бере на себе відповідальність за дії і вчинки
-----	--

Розділ III

МОВЛЕННЕВО-КОМУНІКАТИВНИЙ РОЗВИТОК

Лексика

Нові слова. Збагачення словника дитини новими словами, що представляють різні частини мови, зокрема, іменники, прикметники, займенники, дієслова (теперішнього, минулого і майбутнього часу та наказову форму дієслів), ступені порівняння прикметників залежно від мовленнєвої ситуації. Забезпечення умов для активізації словника дітей в різних видах їхньої діяльності.

Словотвір. Навчання утворювати нові слова від різних частин мови та різними способами (за допомогою префіксів та суфіксів, складних слів із двох основ (молоковоз, медоніс; довговухий). Ознайомлення зі словами довгими і короткими. Навчання добирати спільнокореневі слова. Заохочення до вживання пестливих форм слів, образних поетично-художніх висловів (за змістом художніх і фольклорних творів), узагальнювальних слів, слів на позначення абстрактних понять (радість, чемність, ввічливість, співчуття, сум). Використання в мовленні синонімів, антонімів.

Фонетика

Мовленнєвий апарат (рот, губи, зуби, язик тощо). Розвиток м'язів мовленнєвого апарату. Вправлення у вимові звуків: сонорних [р], [л] та шиплячих [ж], [ш], [ч]. Виокремлення першого й останнього звуків у словах, придумування слів на заданий звук, знаходження місця звука у словах та правильна його вимова. Поняття “звук”, “слово”. Визначення кількості звуків у словах. Навчання дітей ділити слова на склади плесканням у долоні.

Фонематичний слух. Розвиток уміння слухати і чути звуки в природі, побуті. Навчання розрізняти на слух близькі за звучанням, але різні за значенням слова (наприклад, жив – лив – пив – мив), диференціювати вимову звуків [г] і [ґ] (голос, гора і гуля, гедзь), звукосполучень [дз] і [дж] (дзига, джерело). Розвиток уміння добирати подібні за звучанням словами і складати римовані рядки (сік – рік: той, хто п'є томатний сік, здоровим буде цілий рік).

Визність мовлення. Розвиток мовленнєвого дихання. Навчання промовляти дво-трьохскладові слова на одному видиху. Вправлення в інтонаційній виразності мовлення (інтонація, сила голосу, тембр, темп, логічні наголос та логічна пауза). Формування навичок користуватися у мовленні, залежно від мовленнєвої ситуації, розповідною, питальною та окличною інтонаціями.

Синтаксис. Спонування до використання у мовленні різних типів речень: простих, поширених, з прийменниками, сполучниками, однорідними членами речення, з прямою мовою, складносурядних та складнопідрядних.

Граматична будова мовлення. Вдосконалення навичок узгодження слів у роді, числі та відмінку (червоне яблуко, синьої квітки), вживання знахідного та кличного відмінків (Оксанко). Зосередження уваги на чергуванні звуків при змінюванні слів (рука – в руці, стіл – на столі).

Зв'язне мовлення. Розвиток навичок переказування невеликих фольклорних та художніх текстів. Складання з допомогою дорослих (підказування слів, речень) описових розповідей (5–8 речень) про іграшки, овочі, фрукти, дії товаришів, власні та сюжетні відповіді-розповіді за змістом сюжетних картинок та за уявою. Заохочення дітей до словесної творчості та навчання творчого розповідання.

Спілкування. Розвиток діалогічного та монологічного мовлення. Навчання дітей ввічливо спілкуватися, вступати в розмову з дорослими на запропоновані теми. Заохочення дітей проявляти ініціативу в спілкуванні. Спонування до використання у спілкуванні мовних та позамовних (жести, міміка тощо) засобів. Навчання правил мовленнєвого етике-

ту (слухати уважно, дивлячись у вічі співрозмовникові, тактовно висловлювати відмову в разі незгоди, не перебивати, ввічливо вітатися, прощатися, звертатися, просити про допомогу).

Художня література та фольклор. Ознайомлення з різними жанрами фольклору (колискова, забавлянка, лічилка, мирилка, казка, легенда, прислів'я та приказки, народні прикмети, скоромовки, чистомовки), вивчення напам'ять текстів. Ознайомлення з жанрами художньої літератури (вірші, оповідання, авторські казки) та робота з текстами. Розвиток поетичного слуху, виразності художнього читання, пам'яті. Ознайомлення з книгами різних типів (книжка-малятко, книжка-замальовка). Прищеплення інтересу та любові до книг, виховання бережного ставлення до них.

Елементи риторики. Ознайомлення з мовленнєвими етикетними формулами привітання ("доброго дня", "доброго ранку"), прощання ("до побачення"). Привчання до вираження інтонації радості й доброзичливості при звертанні, прощанні ("до побачення"), подяка ("дякую").

Дрібна моторика рук у контексті мовленнєвого розвитку. Розвиток дрібної моторики рук (кисті руки, дрібних м'язів пальців) під час пальчикових ігор. Навчання узгоджувати пальчикові рухи зі звуком і словом. Формування координації рухів руки, пальців, очей, передпліччя. Розвиток окоміру (визначення центра та місця розташування одних об'єктів відносно інших: праворуч, ліворуч, угорі, внизу, під, над). Закріплення навичок утримувати олівець, ручку, орієнтуватися на аркуші паперу або сторінці зошита. Навчання якісно малювати крапки, прямі, похилі, ламані та замкнені лінії (наприклад, колові, як "сонечко"), предмети різної форми.

БАЗОВИЙ РІВЕНЬ ЗАСВОЄННЯ ДІТЬМИ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК ЗА РОЗДІЛОМ	
Має уявлення	<ul style="list-style-type: none"> • про звук і слово; • поетично-образні вислови, скоромовки та інші жанри фольклору, етичні засади спілкування
Розпізнає	<ul style="list-style-type: none"> • звуки мовні і немовні, визначає відмінності між звуками, словами, розрізняє поняття "звук" і "слово"; • деякі жанри художньої літератури і фольклору, книги різних типів
Називає	<ul style="list-style-type: none"> • предмети, явища, дії словами, що представляють усі частини мови, пестливі форми слів (мама – матуся, мамочка);

	<ul style="list-style-type: none"> • деякі жанри фольклору (казка, загадка, прислів'я, скоромовка, колицкова тощо); • перший і останній звуки у словах
Діє	<ul style="list-style-type: none"> • використовує у мовленні слова з тексту казок: утворює пестливі форми слів (бджола – бджілка; яблуня – яблунька та ін.); • добирає до слів рими (ранок – ганок; бджілка – гілка); • чітко вимовляє звуки у словах, виокремлює перший і останній звуки у словах; придумує речення довгі, короткі, різних синтаксичних конструкцій, узгоджуючи слова в реченні; • правильно вживає граматичні форми; складає описові розповіді; • переказує текст за допомогою навідних запитань або без них, за планом і зразком вихователя (залежно від рівня розвитку дітей), доречно використовуючи при цьому міміку і жести; • розповідає за картиною; • дотримує інтонаційної виразності мовлення, мовленнєвого дихання; • активно контактує з дорослими і дітьми, вживає етичні форми спілкування

Розділ IV

РОЗВИТОК І ВИХОВАННЯ РОЗУМУ

Сенсорний розвиток. Розвиток та вдосконалення зорового, слухового, нюхового, смакового і дотикового аналізаторів, здатності впізнавати та обстежувати предмети, їх властивості, якісні характеристики, призначення та матеріали, з яких вони зроблені, у процесі зорово-тактильно-рухових дій за допомогою органів чуття: оком (форму, розмір, колір предмета), носом (запахи: приємні, неприємні), вухом (звуки у природі: спів пташок, дзюрчання струмка; побутові: скрипіт дверей, стукіт молотка; музичні (піаніно, бубон), ротом (смак: солодкий, гіркий, солоний), руками і шкірою (теплий, холодний, мокрий, сухий, твердий, м'який, гладенький тощо).

Розвиток дрібної моторики рук у контексті сенсорного розвитку (постукування пальцями по поверхні – визначення властивості матеріалу: твердий, скляний тощо).

Пізнавальна діяльність у довкіллі

Соціальне довкілля. Збагачення знань про родину, її членів, їхні імена та соціальні ролі, які вони виконують, трудові обов'язки і професію рідних, місце дитини у родинному соціумі (хто з нею найбільше проводить часу, грається, читає книжки). Розширення знань про дитячий садок, його приміщення, адресу, групові кімнати, обладнання на майданчику; про людей, які турбуються про дітей у дитячому садку (вихователі, помічник вихователя, завідувач, музичний керівник, кухар, медична сестра та ін.). Формування уявлення про взаємини між людьми, їхні обов'язки одні перед одними, дружні взаємини між дітьми.

Етнічне довкілля. Збагачення елементарними знаннями про місто (село), де народились і живуть, нашу Батьківщину-Україну. Ознайомлення з головними вулицями та визначними місцями, пам'ятками культури, мистецтва та архітектури. Ознайомлення зі звичаями, традиціями, календарно-обрядовими святами та заохочення дітей до участі у дійствах. Прилучення дітей до культурної спадщини українського народу через ознайомлення з народною творчістю, декоративно-ужитковим мистецтвом.

Предметне довкілля. Ознайомлення з предметами найближчого оточення: побутовими (меблі, посуд, домашня побутова техніка, одяг, взуття, іграшки), предметами, що прикрашають інтер'єр приміщення (картини, квіткові композиції та ін.).

Збагачення знань про транспорт та його види, професії людей та предмети їхньої діяльності. Навчання дітей давати характеристику предметам і речам, що є у груповій кімнаті, дитячій (дитячому кутку) вдома.

Природне довкілля. Закріплення знань про пори року (осінь, зима, весна, літо) та особливості сезонних змін у живій та неживій природі. Збагачення знань про природні об'єкти, їхні властивості, характерні особливості: про сонце (кругле, лагідне, тепле, зігріває землю навесні, влітку і восени; взимку сонце світить, та мало гріє), небо (синє, буває хмарним і безхмарним), хмари (бувають різної форми, прозорі, легкі, темні, сірі, особливо восени та перед грозою і дощем; інколи їх підганяє вітер і вони плывуть, як кораблі у морі), повітря (холодне, тепле; повітрям ми дихаємо, під час руху повітря утворюється вітер), вітер (холодний, теплий, легенький, гойдає дерева), воду (прозора, без запаху, розливається, нею наповнені криниці, річки, озера, ставки, море; воду п'ють люди, тварини, квіти, дерева; взимку вода замерзає), дощ (холодний, теплий, падає з неба у вигляді рясних дощових краплин, напуває землю), сніг (білий, м'який, холодний, з нього можна ліпити, кататися на санках), земля (мокра після дощу, родюча, бо на ній ростуть квіти, дерева, овочі, трава;

по землі ходять люди, тварини, стрибають пташки, їздять машини), пісок (сухий, мокрий, вологий, білий), каміння (велике, кругле); рослини, дерева (липа, тополя, смерека – ростуть на ділянці; яблуня, груша, слива, вишня – у саду) і кущі (калина, горобина), що ростуть на майданчику дитячого садка; овочі (картопля, морква, горох, огірок, цибуля – ростуть на городі), квіти (бегонія, аспарагус, бальзамін – у кімнаті; айстри, чорнобривці, проліски, конвалія – на клумбі та в саду), будова рослин (ствобур, гілки, листки, квіткі); тварини: свійські (кішка, собака, корова, коза, баран); дикі (білка, заєць, ведмідь, олень, їжак); птахи свійські (курка, півень, гуска, качка), дикі (горобець, синиця, шпак); комахи (сонечко, муха, мурахи, комар).

Ознайомлення з різними видами сільськогосподарської праці: землеробством, городництвом, садівництвом, бджолярством.

Розвиток естетичного сприймання природного довкілля, усвідомлення важливості його для людини та її здоров'я.

Формування екологічної культури, бережного ставлення до природи, дотримання безпечної поведінки у природному довкіллі. Ознайомлення з Червоною книгою природи та природоохоронними заходами (наприклад, насаджування лісниками лісів на місцях вирубки).

Дослідницька діяльність

Спостереження. Заохочення до щоденних постійних спостережень за сезонними явищами у різні пори року та впродовж дня за природними об'єктами, за діями і вчинками людей.

Досліди. Включення у дослідницько-пошукову роботу та зацікавлення дітей цим видом діяльності. Організація дослідницької роботи зі знайомими та безпечними для життєдіяльності предметами і матеріалами (наприклад, з фарбами).

Спонування дітей на підставі власних спостережень і дослідів робити правильні умовиводи.

Розвиток елементарних математичних уявлень

Елементи лічби. Ознайомлення з кількісною, порядковою, прямою та зворотною лічбою. Навчання лічити у межах 5, використовуючи наведені вище види лічби. Розвиток уміння визначати місце числа в ряді чисел від одного до п'яти, порівнювати предмети за кількістю (більше, менше, порівну, стільки, скільки, однаково). Ознайомлення з поняттями “число” і “цифра”, вчити співвідносити цифри і числа у межах 5.

Величина. Закріплення уявлень про величину (великий – малий, довгий – короткий, високий – низький, широкий – вузький, товстий – тонкий). Розвиток уміння порівнювати площинні об'єкти за величиною, будувати ряд величин.

Геометричні фігури. Ознайомлення з площинними (круг, квадрат, трикутник, чотирикутник) та об'ємними (куля, куб, циліндр) геометричними формами. Підведення дітей до розуміння, що геометричні фігури можуть слугувати еталонами (зразками) для визначення форм різних об'єктів (до прикладу, сонце за формою нагадує геометричну фігуру круг, а вікно – прямокутник).

Орієнтування у просторі. Закріплення просторових понять (праворуч, ліворуч, угорі, внизу; та просторових відношень (над, під, на, за, поруч). Розвиток навичок орієнтуватися у власному життєвому просторі (кімнати, спальні, кухні тощо).

Часові поняття. Формування у дітей розуміння понять, що стосуються частин доби (день, ніч, ранок, обід, вечір), днів тижня, назв пір року, місяців.

Проблемно-пошукова діяльність. Розв'язання проблемних питань, ситуацій, підготовлених педагогом за южетами прочитаних творів, зокрема казками В. Сухомлинського.

Розвиток мислення. Вдосконалення вмінь та навичок аналізувати, порівнювати, зіставляти, класифікувати, узагальнювати знайомі предмети та явища (до прикладу, розрізняти дерева і кущі).

Розвиток пам'яті. Розвиток бажання запам'ятовувати невеликі художні та фольклорні тексти. Навчання дітей відновлювати по пам'яті текст за ілюстраціями або опорними схемами.

Розвиток уваги. Навчання дітей зосереджуватися на об'єкті й утримувати певний час увагу.

БАЗОВИЙ РІВЕНЬ ЗАСВОЄННЯ ДІТЬМИ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК ЗА РОЗДІЛОМ	
Має уявлення	<ul style="list-style-type: none"> • про об'єкти соціального, етнічного, предметного і природного довкілля; • про органи тіла (око, вухо, рот, ніс, руки), за допомогою яких сприймає навколишній світ
Розпізнає	<ul style="list-style-type: none"> • об'єкти предметного і природного довкілля за їх сенсорними характеристиками; • дорослих та дітей за статтю та їх соціальними ролями
Називає	<ul style="list-style-type: none"> • імена і стать рідних, їхні професії, імена по батькові вихователів, імена однолітків; • місце проживання, назву держави, домашню адресу та адресу дитячого садка;

	<ul style="list-style-type: none"> • пори року, об'єкти природи; • назви місяців, днів тижня, частин доби; • просторові поняття (ліворуч, праворуч, угорі, внизу та ін.); • геометричні фігури (об'ємні і площинні); • професії та знаряддя праці
Діє	<ul style="list-style-type: none"> • активно реалізує власну потребу в пізнанні довкілля за допомогою органів чуття; • спостерігає і досліджує (відповідно до набутого досвіду) предмети і явища; • використовує набуті знання про соціальне, етнічне, предметне і природне довкілля в ігровій діяльності; • володіє елементами лічби, розрізняє геометричні фігури, часові і просторові поняття; • аналізує, порівнює, зіставляє, класифікує, узагальнює знайомі предмети та явища; • запам'ятовує невеликі художні та фольклорні тексти, відновлює по пам'яті текст за ілюстраціями або опорними схемами; • може зосереджуватися на об'єкті й утримувати певний час увагу

Розділ V

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИЙ РОЗВИТОК

Ознайомлення з різними видами мистецтва. Розвиток емоційної реакції під час сприйняття творів мистецтва: декоративно-ужиткового (вишивання, писанкарство), музично-пісенного (музика, пісня), танцювального (народні танці), театрального (вистава), образотворчого (живопис, скульптура та ін.). Заохочення дітей до висловлювання вражень від сприйнятих творів мистецтва. Розвиток естетичних смаків.

Ліплення

Матеріали та обладнання. Ознайомлення із керамічною народною іграшкою. Навчання аналізувати невеликі скульптурні вироби. Поглиблення та збагачення знань про сенсорні характеристики глини, пластиліну, обладнання (дощечки для ліплення: дерев'яні, керамічні, пластикові; довгі, прямокутні, квадратні, круглі; різного кольору; вологі сервет-

ки для витирання рук тощо) за допомогою зорового та дотикового аналізаторів.

Технологічні прийоми. Закріплення правил роботи з глиною (пластиліном). Удосконалення навичок розкачування і скачування глини (пластиліну) між долонями коловими рухами, відтворюючи предмети округлих форм (овочі, фрукти, кульки, горішки для білочки), прямими рухами для отримання прямолінійних циліндричних форм (стовпчики для паркана, олівці, літаки, цукерки, ковбаски). Навчання прийомів розплющування між долонями круглих форм, прикріплення їх до середини пелюстки (гарна цибулина, пелюстка квітки, хвіст у півника, курочки); вдавлювання середини глиняної кульки пальцями, надаючи їй порожнистої форми (мисочки для меду); розподіл шматка глини на кілька різних за розміром частин (на три); витягування (дзьоб у пташки); захищування країв кінчиками пальців (вареники, піріжки, печиво, бублики, кренделі). Розвиток умінь з'єднувати частини дрібних деталей прищипуванням, примазуванням (хвостик і листочок яблука; вушка для зайчика; руки, ноги для сніговика і снігуроньки та ін.).

Зосередження уваги дітей на дотриманні пропорцій під час ліплення постатей (наприклад, під час ліплення за казкою В. Сухомлинського "Хлопчик і сніжинка"). Заохочення дітей до використання допоміжних матеріалів для підкреслення виразності виліплюваного образу. Ознайомлення дітей з напівоб'ємним рельєфним ліпленням ("Моя тополька" – ліплення на пластині).

Навчання дітей елементів декоративного ліплення. Заохочення до ліплення за мотивами української кераміки, ліплення з конструюванням з природного матеріалу ("На сонечко я схожий і сонечко люблю" – соняшник із зернят).

Малювання

Матеріали та обладнання. Закріплення знань про олівці, їх різновиди (прості, кольорові, воскові), властивості свічки, фломастерів, вугликів, кольорової крейди, пастелі; про матеріали та обладнання для малювання (різні пензлики, фарби, пластмасова склянка з водою, маленька серветка для витирання пензлика, папір), закріплення їх сенсорних характеристик.

Техніки і прийоми. Навчання дітей прийомів малювання фарбами (гуашевими та акварельними) у різних техніках (ниткографії, монотипії, плямографії, воскографії, по вогкій основі, пальцями, тичками тощо), розташовувати малюнок по всій площині аркуша. Ознайомлення з основними кольорами та їх світлими і темними відтінками (оранжевий, рожевий, сірий, голубий, світло-зелений, темно-зелений, світло-коричневий,

темно-коричневий та ін.). Вироблення вміння самостійно вибирати колір, за допомогою якого передавати елементарну подібність з предметами або явищами, готувати тло для майбутнього малюнка. Розвиток просторової уяви.

Предметне малювання. Навчання малювати предмети, що складаються з прямих, трикутних, округлих, овальних, прямокутних та трапецієподібних форм (будинки, новорічна ялинка, яєчка прості і золоті), об'єкти природи (овочі: помідор, редиска, огірок; фрукти: яблуко, слива, груша, вишеньки, черешеньки), людей (дівчинка в зимовому одязі), тварин (зайчик, ведмедик). Розвиток умінь малювати гуашевими фарбами, передавати в малюнку будову предмета, звертаючи увагу на дотримання співвідношення його частин, вибирати фарбу та зафарбовувати зображення, заштриховувати невеликі площі, не виходячи за краї малюнка. Спрямування діяльності на вдосконалення техніки малювання пензлем, ведення лінії всією шириною пензля, за ворсом.

Декоративне малювання. Ознайомлення з візерунками на українських вишиванках, килимах, писанках, кераміці. Навчання елементів декоративного малювання (крапки, мазки, лінії, кільця) в різних техніках (сірниками, тичком або пальцем). Розвиток умінь розташовувати елементи візерунка на різних площинних паперових формах (прямокутник, квадрат, круг, овал), які співвідносяться з певними побутовими предметами (наприклад, круг – декоративний таріль, прямокутник – рушник).

Сюжетне малювання. Вироблення вмінь під керівництвом вихователя відтворювати в малюнку враження від побаченого, ілюструвати фрагменти казок, обираючи для зображення 2-3 знайомих предмети і об'єднуючи їх сюжетом (до прикладу, "Доріжка, якою прогулюється півник", "Курчатка на траві", "Дерева, квіти, що слухають музику цвіркуна").

Закріплення навичок користування фарбами, пензлем, олівцем.

Аплікація

Матеріали та обладнання. Ознайомлення з матеріалами та їх властивостями, обладнанням для заняття. Створення позитивної мотивації на активізацію пізнавального інтересу до аплікування, матеріалів та інструментів.

Предметна аплікація. Навчання правильно тримати ножиці, робити ними прямі (широкі і вузькі) та косі зрізи. Розвиток умінь викладати зображення із трьох частин, створюючи з них виразні образи, елементарні композиції, охайно наклеювати (будинки, драбинку, вежу, паркан, ялинку, яблуко, помідор, сливу).

Декоративна аплікація. Заохочення до складання візерунків з готових рослинних елементів та геометричних форм на прямокутнику, квадраті, крузі, овалі, що імітують різні предмети, за мотивами української вишивки

та кераміки (український рушник, скатертина, вишита сорочка, куманець, кухоль, декоративний таріль).

Колективна аплікація. Навчання колективно з групою дітей під керівництвом педагога реалізувати творчий задум створювати композиції з готових форм. Вироблення вміння розташовувати на аркуші паперу підготовлені форми та навички створення композицій з готових форм.

Закріплення умінь користуватися пензлем та клеєм, охайно наклеювати. Спонування дітей дотримувати правил техніки безпеки під час роботи з ножицями.

Конструювання

Матеріали та обладнання. Збагачення знань про матеріали та їх конструкторські можливості, інструменти, обладнання для заняття, про просторові відношення між предметами. Розвиток елементарних дослідницьких задатків, конструкторських здібностей під час пізнання властивостей матеріалів і порівняння їх за сенсорними характеристиками.

Конструювання з будівельного матеріалу. Закріплення назв деталей будівельного матеріалу (кубик, пластина, цеглина, брусок, призма, циліндр, арка). Навчання викладати кубики, цеглини або пластини горизонтально і вертикально, створювати будівлі залежно від призначення (наприклад, будинки, потяг, ліжко, машина, робити різні конструкції будинків. Розвиток умінь аналізувати зразок споруди, виокремлюючи суттєве і визначаючи план дій.

Конструювання з паперу. Закріплення поняття про лінію згину. Навчання складати аркуш паперу квадратної і прямокутної форм навпіл, сполучаючи сторони і кути (книжка, віяло, альбом).

Конструювання за задумом. Закріплення набутих знань. Заохочення до конструювання за власним задумом. Розвиток самостійності у виборі теми, матеріалу та послідовності дій у реалізації задуму, вміння оцінювати якість своєї роботи та робіт інших дітей.

Музика і співи

Матеріали та обладнання. Розглядання різних музичних інструментів. Ознайомлення з їх зовнішнім виглядом та особливостями звучання (барабан, скрипка, піаніно, акордеон, баян, гітара та ін.).

Музична грамота. Ознайомлення з такими елементами музичної грамоти, як: властивості звука (музичного і предметів, що звучать), мелодія, сила звучання (голосний – тихий), ритм, темп (швидкий – повільний). Ознайомлення зі звучанням однієї й тієї самої мелодії на різних інструментах. Розвиток чуття інтонаційної виразності української народної музики та музики різних народів. Спонування дітей до розуміння і визначення за звучанням настрою музики (звучить радісно, сумно, три-

можно, схвильовано). Прищеплення інтересу до музики, її естетичного сприймання (одноразове звучання від 1 до 2,5 хв). Ознайомлення зі структурою пісні (заспів, приспів). Навчання визначати жанри музично-пісенного і танцювального мистецтв (пісня, танець, марш). Виховання здатності захоплюватися музикою.

Слухова увага та музична культура. Розвиток уміння слухати музику, дослуховувати музичний твір до кінця. Навчання сприймати і розуміти музику, пов'язану з порами року, станом людини (наприклад, лялька захворіла) вокальні та інструментальні твори (у виконанні педагогів або в аудіозапису). Виховання емоційної реакції на музику, здатності захоплюватися красою музичних образів, настроїв і почуттів, відображених у музиці, бажання слухати, запам'ятовувати назву пісні та її мелодію. Формування елементарних навичок культурної поведінки під час слухання музики (слухати уважно, не відволікаючись).

Музичний слух. Розвиток сприймання та розрізнення музичних звуків зі звуками навколишнього середовища (капання дощюки та звучання відповідного музичного твору), вміння визначати характер музики (весела, сумна). Формування інтересу дітей до шумових ударних іграшок-інструментів (брязкальця, бубен, барабан, трикутник, маракас), залучення до ігор з ними та навчання гри на них. Заохочення дітей до впізнавання та називання знайомих музичних творів у виконанні музичного керівника та в аудіозапису, а також за мелодією, зіграною без тексту.

Вокально-хорові навички. Навчання співати без крику, природним голосом, підпорядковуючись співу дорослого та звучанню музичного інструмента (піаніно, фортепіано, баян, акордеон) у діапазоні "ре-сі", інтонаційно правильно передавати мелодію у поспівках і піснях, своєчасно брати мовленнєве дихання між короткими музичними фразами, чітко вимовляти слова пісень. Розвиток уміння впізнавати знайомі пісні за мелодією, співати з музичним супроводом і без нього коротенькі народні пісеньки.

Музикування на музичних інструментах. Навчання розрізняти звучання струнних (бандура, гітара, цимбали), духових (труба), клавішних (піаніно, баян, акордеон) та шумових (брязкальця, бубен, барабан, металофон, дерев'яні ложки) інструментів, описувати їх та впізнавати за зовнішнім виглядом деякі з них. Виховання інтересу до музичних інструментів та навчання гри на шумових (брязкальця), ударних (бубен, барабан) іграшках, інструментах.

Пластична імпровізація. Розвиток емоційної реакції на музичний образ, здатність виражати його основними образно-пантомімічними рухами. Навчання виконувати під музику пластичні та пантомімічні (Я – диригент, Я – музикант) рухи за уявою (враження від почутої музики, на-

приклад, імітування падання дощу, опадання осіннього листа тощо). Пантомімічне та рухове відтворення обрядових дійств.

Диригування. Введення у словник слова “диригент”. Ознайомлення з правилами диригування та завданнями диригента (дотримання дихання, динаміки, темпу, якості звучання тощо). Навчання диригувати на розмір 3/4, розуміння дітьми жестів “приготуйтеся”, “увага”, “вступ” під час диригування оркестром, показ руками динаміки (сильна доля – слабка доля).

Музично-ритмічні рухи. Навчання ритмічно рухатися відповідно до характеру музики, її регістру (високий – низький), динаміки (тихо – голосно), перешиковуватись, утворювати, звужувати і розширювати коло, бігти з підскоком, з предметами, у парах, у колі, врзтіч. Удосконалення різноманітних (у тому числі й імітаційних) танцювальних рухів під музику (прямий галоп, виставляння ноги на п’яту, притупи та ін.).

Музично-дидактичні ігри та вправи. Формування зацікавленості музичними заняттями, вдосконалення та збагачення знань про музично-пісенне і танцювальне мистецтво, сприяння гарному настроєві та позитивним емоціям, психічному і духовному здоров’ю за допомогою музично-дидактичних ігор. Розвиток музично-сенсорних здібностей (розрізнення музичних звуків за висотою, силою, тембром, тривалістю, низьких і високих інтонацій, гучного і тихого звучання дзвіночка) під час музично-дидактичних ігор.

Хореографія

Матеріали та обладнання. Ознайомлення зі станком для занять хореографії, дзеркалами та їх призначенням, відповідним одягом та взуттям для занять з хореографії. Проведення тренувальних вправ для розвитку загальної музикальності і танцювальності.

Привчання до виконання координованих рухів з дотриманням естетичних положень тулуба, ніг, рук. Активізація дітей на оволодіння елементарною технікою виконання різноманітних танцювальних завдань, етюдів і вправ.

Розвиток образно-ігрових, виражальних, асоціативних рухів у дитячих хороводах та сюжетних танцях на основі бальної та сучасної хореографії українського та інших народів, програмних творів композиторів (наприклад, різні види поклонів: індивідуальний і гуртовий поклони хлопчиків до дівчаток і навпаки; “плесканчики”, притупування, просування “дрібшечкою”).

Ознайомлення з етикетом бальних танців. Розвиток задатків до імпровізації танцювальних рухів під музику. Задоволення дитячих потреб у танцях та розкриття їхніх музично-рухових можливостей. Сприяння розвиткові радісних емоцій.

Свята та дозвілля. Залучення дітей до підготовки разом із дорослими ігор-драматизацій з музичним супроводом. Навчання сприймати на слух невеликі музичні твори в аудіозапису. Заохочення до пізнання характерних особливостей різних видів свят та дозвіль. Залучення до участі у різних видах свят та дозвіль: календарно-обрядових, музичних, літературно-музичних, тематичних, спортивних; концертів, театралізації. Формування культури і духовності, патріотичних почуттів, емоційно-ціннісного сприймання святкових дійств. Забезпечення позитивної атмосфери та збагачення емоційно-чуттєвої сфери дитини.

Театралізована діяльність

Матеріали та обладнання. Ознайомлення з макетом театру, атрибутами для ігор-драматизацій, фланелеграфом та особливостями показу на фланелеграфі.

Види театру. Ознайомлення з деякими видами театру (пальчиковий, кулачковий, театр картинок, тіньовий, із природного матеріалу, “рукавички”, плоских іграшок та ін.).

Театральні традиції. Збагачення знань про театральні традиції та правила поведінки в театрі.

Театральні вміння та навички. Розвиток театральних умінь і навичок імітувати звуки, дії персонажів, відтворювати характер. Організація дидактичних (звуконаслідування, вправи-ігри з лялькою, вправи для розвитку чуття ритму, дикції, голосу, дихання тощо), рухливих ігор з елементами театралізації.

Художнє читання. Розвиток виразності художнього читання у процесі відтворення змісту художніх творів (виразне переказування).

Художня праця

Матеріали та обладнання. Ознайомлення з особливостями та властивостями різних видів матеріалів, закріплення їх сенсорних характеристик та конструкторських властивостей, а також з інструментами та обладнанням, необхідним для роботи.

Папір. Згинання, різання. Навчання процесів охайного згинання аркуша паперу, нарізання вузьких прямокутних паперових смужок.

Природний матеріал. Ознайомлення з особливостями збирання природного матеріалу. Спонування до дослідницької роботи з визначення їх властивостей та конструкторських можливостей. Вироблення навичок поєднувати різні види природних матеріалів (жолуді, каштани, шишки, горіхові шкаралупи, засушені листки та ін.) для реалізації задуму.

Підручний матеріал. Активізація дітей на пізнання властивостей непридатного дріб'язкового підручного матеріалу (бобіни, шпульки від ниток, корки від пляшок, порожні сірникові коробки, пластикові пляшки

різної величини та форми тощо та їх конструкторських можливостей). Розвиток фантазії і творчості.

Поролон. Навчання дітей моделювати зі шматка поролону за допомогою ниток різні фігурки. Розвиток дрібної моторики рук, фантазії і творчості.

Народні ремесла

Види народних ремесел. Ознайомлення з різними видами народних ремесел (вишивка, ткацтво, кераміка). Вироблення вміння емоційно сприймати твори українського декоративно-ужиткового мистецтва, народні іграшки, рушники, розвиток естетичних смаків. Проведення екскурсії в художній музей (кімнату народознавства) та серії занять щодо ознайомлення з народним ремеслами.

Вишивання. Ознайомлення з різними видами народних ремесел (вишиванням, керамікою, тканням та іншими). Активізація дітей на зіставлення кольорів на вишиванках із кольорами, які є у природі. Закріплення назв геометричних фігур (круг, квадрат, прямокутник), використаних у рушникових візерунках.

Витинання. Ознайомлення з інтер'єром бабусиної хати, зосередження уваги на чарівних витинанках, якими прикрашені полицки у сервантах, заохочення дітей до виготовлення витинанок-сніжинок.

Кераміка. Заохочення до розглядання керамічних виробів (гличики, куманці, глиняні іграшки, свистульки). Ознайомлення з керамікою як одним із видів українського декоративно-ужиткового мистецтва. Активізація дітей на сприймання знань про кераміку, гончарство, спосіб роботи з глиною. Розвиток навичок ліпити за мотивами васильківської, косівської керамік.

Писанкарство. Ознайомлення з писанкою, її видами, звичаями, традиціями, пов'язаними з писанками, легендами та переказами про них. Навчання прийомів оздоблення площинних форм деяких видів писанок. Ознайомлення і навчання дітей ігор з писанками.

**БАЗОВИЙ РІВЕНЬ ЗАСВОЄННЯ ДІТЬМИ
ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК ЗА РОЗДІЛОМ**

Має уявлення	<ul style="list-style-type: none"> ◀ про різні види мистецтва (образотворче, декоративно-ужиткове, музично-пісенне, театральне та ін.); ◀ властивості матеріалів, необхідних для роботи; ◀ властивості глини та основні прийоми роботи з нею (витягування, розкачування та ін.): напівоб'ємне рельєфне ліплення; ◀ кольори та їх відтінки; ◀ загальні поняття про властивості звука, мелодію, гармонію, силу звучання, ритм, темп, настрій, структуру пісні, деякі види художньої праці та народних ремесел
Розпізнає	<ul style="list-style-type: none"> ◀ окремі види мистецтва, властивості деяких матеріалів (види паперу, будівельного, природного та підручного), цікавиться матеріалами та прагне за допомогою різних аналізаторів пізнати їх властивості; ◀ етнічні особливості регіональних видів мистецтва (васильківська, косівська, опішнянська кераміки); ◀ звучання близьких за тембром музичних інструментів (металофон – дзвіночок)
Називає	<ul style="list-style-type: none"> ◀ види мистецтва, матеріали, необхідні для занять з образотворчого мистецтва (фарби, пензлики, олівці, фломастери, глина, папір, клей тощо)
Діє	<p><i>образотворче мистецтво:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ◀ експериментує з різними видами матеріалів, малює лінії, крапки, мазки, плями, прямокутні та округлі форми, опираючись на набуті технічні прийоми та різні техніки у малюванні, аплікації, ліпленні; ◀ в малюнках та аплікації використовує весь аркуш; ◀ працює з різними видами матеріалів за зразком та власним задумом (наприклад, конструює телятник, загородку для телятка – за казкою В. Сухомлинського “Велике і мале”); ◀ розвиває навички і здібності в конструюванні;

	<p><i>декоративна діяльність:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • зацікавлено, емоційно сприймає різні види декоративно-ужиткового мистецтва, володіє елементами декоративного розпису (мазки, крапки та ін.); <p><i>музично-пісенна та хореографічна діяльність:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • зацікавлено, емоційно сприймає музику, знає пісні, впізнає їх; • пантомімічно та з допомогою рухів відтворює враження від музики, обрядових дійств; • володіє елементарними навичками диригування; • передає ритмічно образні танцювальні рухи під музику; <p><i>театралізована діяльність:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • імітує дії, рухи персонажів невеликих за обсягом казок; • бере участь в інсценізації фольклорних та художніх текстів; <p><i>художня праця:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • досліджує властивості різних видів матеріалів, закріплює їх сенсорні характеристики; • володіє елементарними технічними прийомами роботи з папером, природним та підручним матеріалами, проявляє творчість і самостійність у доборі матеріалів для реалізації задуму; <p><i>народні ремесла:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • емоційно та естетично сприймає деякі види українського декоративно-ужиткового мистецтва, народні іграшки, рушники тощо; <p><i>самостійна художня діяльність:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • прагне у самостійній діяльності проявити свої знання та вміння, здобуті на заняттях та в різних видах діяльності
--	--

РОЗВИТОК І ВИХОВАННЯ ЗДІБНОСТЕЙ ТА ТВОРЧОСТІ

Передумови розвитку здібностей і творчості. Розвиток диференційованого сприймання (перцептивної сфери) всіма органами чуття явищ та предметів довколишньої дійсності, довільної уваги, спостережливості, наочно-образного мислення, уяви, фантазії.

Розвиток творчості у мовленнєвій діяльності.

Робота з художніми та фольклорними текстами. Ознайомлення дітей з фольклором, творами письменників-класиків, з творами сучасних українських та зарубіжних письменників. Розвиток інтересу до слухання художніх творів, розуміння та відтворення їх змісту в активній художньо-мовленнєвій діяльності. Організація діяльності на збагачення словника, зв'язних висловлювань у процесі роботи над текстом, а також розвиток поетичного сприймання краси й точності художнього слова, вміння відповідати на запитання за змістом прочитаних творів. Розвиток поетичного слуху, виразності художнього читання, бажання вивчати вірші напам'ять.

Словесна творчість. Заохочення дітей до використання словесних зразків, одержаних у процесі сприймання літературних та фольклорних творів, у власній мовленнєвій творчості (наприклад, розповіді за аналогією, фантазії за змістом прочитаних творів, придумування казки про об'єкти та предмети, спираючись на окремі словосполучення і фрази, запропоновані педагогом; "казки на новий лад" тощо).

Розвиток творчості в образотворчій діяльності. Формування бажання самостійно добирати матеріали, інструменти, кольори, техніки для реалізації задуму в ліпленні, аплікації, малюванні, конструюванні, експериментувати з різними матеріалами (піском, глиною, пластиліном, фарбами при змішуванні кольорів, природним матеріалом, копіркою тощо), у різних техніках (прямографії, малюванні пальцями, тичками тощо). Розвиток уяви і фантазії під час створення образів.

Розвиток творчості у пісенній і танцювальній діяльності. Створення умов для виникнення та розвитку самостійності у використанні різних музичних засобів, розвиток бажання отримувати радість, насолоду від музики, бажання імпровізувати у музично-пісенній діяльності.

Звуки навколо. Розвиток сенсорно-музичних здібностей. Організація дослідницьких ігор (до прикладу, як звучить вода, як звучить каміння, як звучить барабан тощо).

Пісенна творчість. Заохочення до придумування мелодії, імпровізації під час відтворення вже знайомих пісень.

Музична творчість. Сприяння імпровізації на музичних інструментах (шумових: брязкальця і ударних: бубен, барабан, маракас, металофон), відтворення настрою музики (сумна, весела, бадьора тощо), імітуванню на музичних інструментах голосів природи (дощику, блискавки, співу зозулі).

Музично-ігрова творчість. Організація музично-творчих ігор, інсценування музики, пісень (за уявою) на основі вражень від почутих мелодій.

Танцювальна творчість. Навчання дітей створювати невеликі композиції на одну з частин п'єси танцювального характеру, комбінувати елементи рухів з кількох українських народних таночків, передавати в русі під музику образи різних персонажів.

Розвиток творчості в ігровій діяльності. Заохочення до імпровізації та проявів творчості у різних видах ігор. Спонування дітей до прояву творчості у сюжетно-рольових іграх. Вироблення елементарних навичок відображати навколишнє життя, діяльність, ставлення людей одне до одного (імітація звуків, дій, творчі маніпуляції з предметами тощо) та театралізованій діяльності (пантоміма, навички передачі характеру персонажів і т. д.), імітувати рухи персонажів, імпровізувати дії у процесі виконання гімнастичних вправ під музику (вільні вправи, елементи аеробіки), придумувати власні вправи.

Розвиток елементарних навичок сприймання творів театрального мистецтва та відтворення в ігровій формі набутих уявлень, вражень, відчуттів; уміння перевтілюватися під час виконання ролей. Розвиток елементів артистичності в іграх-драматизаціях.

БАЗОВИЙ РІВЕНЬ ЗАСВОЄННЯ ДІТЬМИ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК ЗА РОЗДІЛОМ	
Має уявлення	• про види творчої діяльності людини (різні види мистецтва, народних промислів; наприклад, лозоплетіння, іграшки із сиру, писанки, створення композицій із квітів та ін.)
Діє	• імпровізує в музично-пісенній і танцювальній діяльності, творчо відтворює персонажів казок та дійових осіб в іграх-театралізаціях, придумує римовані рядки, кінцівки казок; • проявляє творчість у малюванні, аплікації, ліпленні, конструюванні, в роботі з різними матеріалами під час художньої праці

РОЗВИТОК ІГРОВИХ УМІНЬ І НАВИЧОК

Дитячі іграшки. Збагачення знань про ігрові можливості образних іграшок, іграшок-забав, технічних іграшок та народних. Формування навичок їх творчого використання.

Рухливі ігри. Створення умов для різноманітної рухової діяльності в іграх (безпечність для здоров'я ігрових майданчиків, добір яскравих, естетично оформлених атрибутів до ігор, відповідного обладнання та спортивного інвентарю, використання природного довкілля, наприклад, кущів для ігор з елементами підлізання, пеньків для ігор з елементами стрибків).

Розвиток координації рухових дій дитини та узгодження їх із руховими діями групи дітей (наприклад, стрибків, ігор з м'ячами, естафети). Навчання діяти відповідно до сигналу вихователя.

Активізація дітей в іграх-естафетах та в іграх з елементами змагання ("Третій зайвий", "Хто перший?"). Заохочення до використання ігрових атрибутів.

Народні ігри. Ознайомлення з народними іграми, засвоєння дітьми їх змісту та правил гри. Вдосконалення мовлення, дрібної моторики рук з елементами точкового масажу під час використання народних ігор.

Розвиток спритності, швидкості, координації рухів, узгодження слів з ігровими діями в народних іграх "Квочка", "Чаклун" та ін. Забезпечення позитивного емоційного тла під час проведення народних ігор. Виховання інтересу до народних ігор.

Хороводні ігри. Забезпечення позитивної емоційної атмосфери під час організації хороводних ігор. Навчання дітей розрізняти хороводні і рухливі ігри. Розвиток уміння починати і закінчувати гру, підпорядковувати власні дії словесному та музичному супроводу, узгоджувати свої рухи з рухами інших дітей ("Подоляночка", "Галя по садочку ходила", "Коровай", "Перепілка", "Огірочки", "Мак", Великодні хороводні ігри та забави). Заохочення до імпровізованих рухливих дій.

Дидактичні ігри та вправи. Закріплення різних способів дій з дидактичним матеріалом.

Забезпечення якісного засвоєння знань з усіх розділів програми. Наприклад:

Розділ I. Гігієна. "Органи тіла", "Що ми робимо".

Розділ II. Ігри на формування моральних якостей: "Добре і погано"; "Що можна назвати гарним? (Одяг, слово, квітку, вчинок і т. д.; "Чарівні слова", "Хто твій друг?", "Школа ввічливості").

Розділ III. Збагачення словника. “Придумай слова”, “Кольорові слова”, “Склади оповідання за поданими словами”, “Впіймай звук”, “Закінчи речення”.

Розділ IV. Розвиток розуму. “Подорож по групі”, “Розклади фігури”, “Розподіли посуд”, “Який букет квітів подарувати?”, “Що кому підходить для роботи”, “Що предмет розповідає про себе?”, “Мої друзі”, “Знайди предмет тієї самої форми”, “З чого зроблені предмети?”, “Маленькі дослідники”, “Пори року”.

Розвиток уміння дотримувати правил гри, чітко виконувати ігрове завдання, бути дисциплінованим, співвідносити власні емоції, почуття з відповідними кольорами та відтінками, емоціями та почуттями інших. Створення позитивної емоційної атмосфери під час проведення дидактичних ігор (до прикладу, доброзичлива підтримка зусиль дитини під час виконання нею дидактичного завдання).

Ігри з піском, водою, снігом та ін. Ознайомлення дітей із сенсорними характеристиками та властивостями природних матеріалів, можливостями їх використання в іграх. Заохочення до дослідницької діяльності у пізнанні якостей і властивостей природних матеріалів за допомогою дотикового та зорового аналізаторів (з вологого піску можна ліпити “пиріжки”, “пасочки” та ін., а із сипкого, сухого – ні; легкі предмети у воді плавають, а важкі – тонуть).

Розвиток самостійності у виборі іграшок-інструментів для ігор з піском і водою (лопатки, совочки, формочки); фантазії, творчості, навичок соціальної поведінки під час взаємодії з однолітками.

Музично-дидактичні ігри. Навчання дітей розрізняти, відтворювати музичні звуки, визначати темп і тембр музики, розвивати сенсорно-музичні здібності під час музично-дидактичних ігор (“Упізнай, який інструмент звучить?”).

Театралізовані ігри. Створення умов для театралізованої діяльності (набір атрибутів, костюмів, ширми тощо) та зацікавлення дітей іграми-драматизаціями (показ дорослими інсценівки). Розвиток уміння передавати характер зображуваного персонажа за допомогою різних засобів виразності (голосом, жестами, мімікою, характерною для персонажа походою і т. д., наприклад, зайчик стрибає, ведмідь ходить вайлувато), передавати настрої (зайчик веселий, радісний, сумний). Навчання відображати сюжети знайомих казок, діяти безпосередньо від особи персонажа або використовувати іграшку, предмет тощо. Заохочення до використання ігрових атрибутів за пропозицією дорослого. Активізація діалогічного мовлення, інтонаційної виразності, образного мислення під час ігор-театралізацій. Розвиток позитивної емоційної реакції дитини на виконання нею ролей в інсценівці.

Сюжетно-рольові ігри. Збагачення знань про види трудової діяльності людей, їх професії. Формування у дітей здатності й можливості, спираючись на власний досвід, знання, вміння, навички, придумувати елементарні ігрові сюжети, добирати відповідні атрибути та з допомогою дорослого виготовляти їх для визначеної ролі, діяти і говорити відповідно до обраної ролі.

Формування вміння взаємодіяти з іншими дітьми під час сюжетно-рольових ігор, навичок розуміння задуму іншої дитини. Заохочення до створення і реалізації власного задуму, залучаючи партнерів по грі.

Виховання позитивних моральних якостей (доброта, любов до ближніх, взаємодопомога, товарицькість, бажання допомагати, проявляти турботу, співвідносити свої бажання з бажаннями інших). Формування елементарних навичок соціальної поведінки під час виконання певних ролей.

Конструкторсько-будівельні ігри. Ознайомлення дітей з будівлею дитячого садка, будинками різних конструкцій, працею будівельників. Закріплення сенсорних характеристик будівельного матеріалу (форма, колір тощо) та заохочення до експериментування з ними. Навчання створювати споруди за зразком (або власним задумом та бажанням), обирати найоптимальніші пропорції деталей споруди.

Розвиток уміння будувати спільно з іншими, наслідуючи трудові дії будівельників та взаємини між ними. Заохочення дітей до якісного спорудження будівлі. Розгортання ігрового сюжету з використанням створеної будівлі. Розвиток творчості, художнього смаку.

БАЗОВИЙ РІВЕНЬ ЗАСВОЄННЯ ДІТЬМИ ЗНАТЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК ЗА РОЗДІЛОМ	
Має уявлення	◀ про різні види ігор, культуру поведінки в іграх
Розпізнає	◀ види ігор, різні матеріали за їх сенсорними характеристиками
Називає	◀ ігри, деякі їх види, відповідні атрибути та матеріали до ігор, професії та інструменти, що необхідні людям різних професій
Діє	<i>рухливі ігри:</i> ◀ активно включається у рухливі ігри, проявляючи багато позитивних емоцій, координує власні рухові дії з руховими діями групи дітей, діє відповідно до сигналу; ◀ використовує запропоновані атрибути до гри; <i>дидактичні ігри:</i> ◀ намагається добре виконувати ігрове завдання, задіюючи всі органи чуття, вдосконалюючи сенсорно-

	<p>пізнавальний досвід, розвиваючи мислення, дрібну моторику рук та мовлення;</p> <ul style="list-style-type: none"> ✦ намагається дотримувати дисципліни та проявляти витримку; <p><i>народні ігри:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ✦ зацікавлено слухає інформацію педагога про зміст народної гри, проявляє бажання навчитися відповідних дій; ✦ застосовує набуті знання про народні ігри у власній ігровій діяльності; <p><i>хороводні ігри:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ✦ проявляє інтерес до хороводних ігор і бере в них активну участь, підпорядковує власні дії словесному та музичному супроводу, узгоджує свої рухи з рухами інших дітей; <p><i>ігри з піском, водою, снігом:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ✦ завдяки достатньо розвинутому зоровому і тактильному сприйманню, збагачуючи власний сенсорний досвід, дитина закріплює властивості природних матеріалів та можливості їх використання, проявляє творчість та фантазію в іграх з природними матеріалами; <p><i>музично-дидактичні ігри:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ✦ відтворює музичні звуки, визначає темп і тембр музики; <p><i>театралізовані ігри:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ✦ із задоволенням бере участь в інсценізації знайомих казок, використовуючи за пропозицією дорослого ігрові театральні атрибути; ✦ прагне діяти безпосередньо від особи персонажа, передаючи мовними та позамовними засобами його характерні особливості; ✦ емоційно сприймає хід театралізованого дійства; <p><i>сюжетно-рольові ігри:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ✦ придумує прості ігрові сюжети; ✦ включається у роботу з виготовлення атрибутів; ✦ дотримує правил етичної поведінки під час ігор; <p><i>конструкторсько-будівельні ігри:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ✦ створює прості будівельні конструкції, використовуючи одержані знання про сенсорні властивості будівельного матеріалу та елементарні способи конструювання
--	--

ДОСЛІДНИК

РОЗВИТОК, НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ ДИТИНИ ШОСТОГО РОКУ ЖИТТЯ

Антропометричні дані

Стать	Довжина тіла (см)	Маса тіла (кг)	Окружність грудної клітки (см)
Хлопчики	112–122	17,6–21,4	53,7–60,8
Дівчатка	113–122	17,9–21,5	52,3–58,9

Особливості розвитку

Дитину шостого року життя в народі називали “шостачок”, “пастух” (оскільки вона виконувала постійні обов’язки, пов’язані з випасанням гусей, качок). Коли дитині виповнювалося шість років, у день її народження здійснювали обряд “постригу”: хлопчиків під чоловічу стать, а дівчаток – під жіночу.

Народна педагогіка характеризує дитину цього віку з позицій її духовно-морального становлення. Малюк п’яти-шести років уже без нагадування має вміти вітатися і прощатися з усіма дорослими, говорити спокійно і лагідно, чемно вислуховувати дорослих і виконувати їхні вимоги, ввічливо звертатися з проханням, поступатися місцем дорослим і молодшим за себе, говорити правду, відповідати за свою провину, а не скидати її на іншого, виконувати посильні трудові доручення. Якщо ж траплялося відхилення у поведінці, то дитині тут же нагадували, як потрібно чинити в конкретному випадку. Причому треба було домогтися, щоб вихованець після натяку дорослого сам пригадав і сказав, як правильно робити. Народна педагогіка ставиться скептично до безкінечних моралізувань¹.

¹ М. Стельмахович. Вибрані твори у двох томах. – Т. 2: Українська етнопедагогіка / упоряд.: Л. Ка-

У дітей шостого року життя добре розвинуті великі м'язи тулуба і кінцівок. Однак недостатньо розвинуті дрібні м'язи рук, недостатня регуляція рухів під час письма, значна стомлюваність при тривалому напруженні, недостатня сформованість зорового сприймання.

Для дітей цього віку типовим є яскравий прояв емоцій, які мають нестійкий характер. Вони доволі імпульсивні та емоційні. Процеси збудження переважають над процесами гальмування. Це пояснюється тим, що формування центральної нервової системи ще не завершилося.

У цей період формуються аналітико-синтетичні механізми, виробляються умовні рефлексії на складні подразники, розвивається взаємодія першої і другої сигнальних систем.

Іntenсивно розвивається центральна нервова система, що забезпечує успіх складних розумових дій (встановлення причинно-наслідкових зв'язків, послідовності подій тощо). Діти намагаються привернути до себе увагу. Їхня допитливість стає зосередженішою, а думка та висловлювання значно логічніші. Вдосконалюються пам'ять, мислення, увага, уява.

У дітей зміцнюються м'язи мовленнєвого апарату, і вони вже можуть правильно вимовляти всі звуки рідної мови (як голосні, так і приголосні). Встановлюється переважно помірний темп мовлення (у розповідях, переказуваннях, скоромовках темп може уповільнюватися чи пришвидшуватися). Діти оволодівають змішаним типом мовленнєвого дихання, збільшується тривалість видиху (4–6 с).

Напрями розвитку та діяльності	Показники розвитку
Розвиток особистості	Знає своє ім'я та імена своїх близьких. Починає усвідомлювати власне "Я", має почуття власної гідності; свідомо ставиться до виконуваних дій, однак завдання виконує якісніше, коли є відповідна значуща для дитини мотивація. Здатна до рефлексії, уміє певною мірою контролювати свою поведінку, регулювати власні наміри, дії та вчинки, оцінювати свої вчинки і вчинки однолітків. Розуміє завдання, що стоять перед нею, і прагне добре їх вирішити. Усвідомлює та на інтуїтивному рівні заявляє про свої права бути почутою, прагне до розуміння

Соціальний розвиток	Розширюється коло соціальних контактів, з'являються елементарні навички дотримання правил співжиття в колективі однолітків, бажання взаємодіяти як з дорослими, так і з дітьми. Розвиваються соціальні почуття, формуються у процесі ігрової діяльності партнерські стосунки, збагачується досвід спілкування з представниками різних соціальних груп
Емоційний розвиток	В емоціях менше проявляється імпульсивність, розвиваються соціальні емоції. Виникає розуміння власних емоцій і здатність передавати їх словами. Дитина намагається відповідати вимогам дорослих: бути чемною, слухняною, ввічливою; розвивається почуття любові до близьких, прихильність до вихователя, бажання робити добрі вчинки. Намагається наслідувати гарні вчинки, здатна відчувати сором за поганий вчинок
Моторика та фізичний розвиток	Триває ріст та функціональне вдосконалення всіх органів і систем. Добре розвинуті великі м'язи тулуба і кінцівок, значно слабше дрібні м'язи, особливо кистей рук. Удосконалюються рухи, розвивається природна потреба в їх активізації. Багато рухів і дій стають підконтрольні свідомості дитини. Вона регулює їх силу, спрямовує, контролює та узгоджує рухи між собою. Відбувається інтенсивне формування постави. Дитина утримує стійку рівновагу
Духовно-моральний розвиток	Знає про морально-етичні норми (ввічливість, добро і зло, справедливість та ін.) та християнські чесноти (любов, милосердя, співчуття). Здатна розуміти почуття та переживання як власні, так і інших людей (емпатія). Сприймає та засвоює знання про рідний край, державу (прапор, герб, гімн), природу, професії. Із цікавістю, емоційно сприймає інформацію про народні традиції, звичаї, обряди, ознайомлюється з мистецтвом, культурною спадщиною народу
Мовленнєво-комунікативний розвиток	Оволодіває різними функціями (комунікативною, контактано-встановлювальною, планувальною, регулювальною, естетичною, гносеологічною, мисленнєвою та ін.) та формами (діалог, монолог, повідомлення, розповідь, опис, міркування, пояснення, інструкція) мовлення. Може критично ставитися до власного мовлення і мовлення інших людей. • Спілкування. Активно спілкується з дорослими та дітьми. Розвивається діалогічне мовлення як мовлення-по-

яснення, мовлення-міркування, а також ситуативні мимовільні висловлювання (непідготовлене мовлення), контекстове монологічне мовлення, немовні форми спілкування. Дитина включається і підтримує розмову, що виникла між нею і дорослим, між нею та дітьми. Звертається з різними запитаннями, відповідає на промовлені або поставлені запитання. Будує діалог у стимульованому мовленні на запропоновані теми. Використовує звертання, вставні слова, кличний відмінок. Користується простими фразами, супроводжуючи ними свої ігрові дії. Багато використовує невербальних засобів спілкування (рухи, дії, міміка, жести тощо). Вдосконалює та закріплює найуживаніші форми словесної ввічливості: вітається, прощається, просить вибачення.

• **Звуковимова.** До шести років у дітей зміцнюються м'язи мовленнєвого апарату. Розрізняє звуки мовні і немовні. Може правильно вимовляти всі звуки рідної мови (як голосні, так і приголосні). Однак спостерігаються окремі випадки неточної вимови звуків [р], [ш], [ж], [ч], [г] та звукосполучень [дж], [дз], важких багатоскладових слів зі збігом приголосних. Порушення звуковимови можуть бути пов'язані з органічними вадами мовленнєвого апарату або зі зміною "молочних" зубів на постійні.

Дитина оволодіває прийомами звукового аналізу слів: визначає кількість звуків у слові, місце звука у слові (перший, другий... останній), виокремлює голосні та приголосні звуки, користується схемою звукового аналізу слів. Поділяє слова на склади різними способами.

За цілеспрямованої діяльності дорослого щодо мовленнєвого розвитку дитини вдосконалюється інтонаційна виразність мовлення. Вправляється у регуляції сили голосу, знижуючи чи підвищуючи голос залежно від ситуації. У спілкуванні з дорослими та однолітками користується помірною силою голосу. Дотримує помірного темпу мовлення (у розповідях, переказах, скоромовках темп може уповільнюватися чи пришвидшуватися). Користується питальною та окличною інтонаціями, виражальними засобами для передачі різних емоцій (сум, гнів, радість, здивування тощо). Оволодіває фразовим та логічним наголосом у словах.

• **Фонематичний слух** добре розвинений, дитина диференціює як далекі, так і близькі фонемні у словах.

Мовленнєве дихання переважно змішаного типу (верхньогрудне, часте, поверхнєве, неглибоке – за надмірної збудженості). Збільшується тривалість видиху (4–6 с).

• **Словник.** У словнику дітей налічується 3500–4000 слів. Дитина усвідомлює словниковий склад рідної мови, виокремлює слова в реченні. Починає розуміти і правильно пояснювати слова-омоніми, переносне значення слів. Може вживати у мовленні антоніми, синоніми, багатозначні слова. У засвоєнні словника дітьми шостого року життя простежуються семантичні помилки, неправильне розуміння окремих абстрактних, часових і просторових понять, слів з переносним значенням, прислівників (*разом* і *поруч* та ін.). Словник бідний на образні висловлювання, прикметники порівняльного ступеня тощо.

• **Грамматична будова мовлення.** Оволодіває граматичними формами рідної мови. Здебільшого правильно вживає відмінкові закінчення, узгоджує прикметники, дієприкметники, числівники з іменником, числівником у роді, числі та відмінку. Прагне до точного та влучного вживання граматичних форм. Формуються навички корекції і самокорекції граматично правильного мовлення.

• **Зв'язне мовлення.** Оволодіває навичками розмовного та монологічного мовлення. Може планувати свою майбутню мовленнєву діяльність. Відповідає на запитання за змістом сюжетних картинок, художніх текстів (оповідань, казок, віршів), діяфільмів, театральних вистав.

Складає з допомогою дорослих (підказування слів, речень) описові розповіді (3-4 речення) про іграшки, овочі, фрукти, дії товаришів; власні та сюжетні відповіді-розповіді (спільно з дорослим) за змістом сюжетних картинок. Переказує за допомогою запитань добре знайомі казки. Знає напам'ять забавлянки, утішки, вірші, загадки. Мовлення дитини вже набуває перших ознак образності. Вона використовує образні вирази (із текстів казок, забавлянок), приказки, прислів'я, фразеологічні звороти, вигуки, звуконаслідувальні слова.

• **Синтаксис.** У мовленні користуються різними типами речень (як простими, так і складними), зі сполучниками та сполучними словами, з однорідними членами, прямою мовою. В одному складному реченні налічується 10–15 слів.

Сенсорний розвиток

Проявляються сенсорні здібності, розвивається окомір та спостережливість.

- **Слух.** Добре розвинутий слуховий аналізатор. Орієнтується та розрізняє звуки музичні, мовні, побутові, тембр звучання 3-4 музичних інструментів у музичних творах, нескладний ритм, пізнає мелодії знайомих пісень. Зір. Сприймає зміст картин, ілюстрацій з кількома об'єктами, уміє пояснити зміст, дати оцінку побаченому. Знає основні кольори та їх відтінки.
- **Дотик.** Володіє тактильно-руховим обстеженням і впізнанням предметів.
- **Смак.** Реагує на смак, розрізняє смакові властивості (солоний, солоний, теплий, холодний та ін.).
- **Нюх.** Розрізняє запахи і дає їм словесну характеристику (духм'яна квітка).

Розвиток психічних процесів

- **Увага.** Дитина проявляє здатність більш зосереджено та цілеспрямовано концентрувати увагу на предметах, об'єктах та явищах навколишнього світу.
- **Уява** зароджується внаслідок ознайомлення з навколишньою дійсністю. Діти здатні підпорядковувати процес фантазування власній меті. Розвивається не тільки репродуктивна уява, але й зароджується продуктивна (творча). З'являється особливий вид уяви – мрія, яку дитина прагне якоюсь мірою відтворити у власній діяльності.
- **Пам'ять** є довільною і має наочний, образний характер. Дитина має певний досвід довільного запам'ятовування та відтворення. Більш продуктивним є мимовільне запам'ятовування; уважно запам'ятовує тексти, що відповідають віку, повторює його частинами. Відтворюючи текст, намагається згадати те, що забула. На прохання педагога згадує події, які відбулися кілька днів назад, тексти прочитаних раніше книг.
- **Мислення.** Розвивається наочно-дійове, наочно-образне та логічне мислення. Встановлює причинно-наслідкові зв'язки. Оперує і діє з предметами та їх заміниками. Може користуватися в іграх, на заняттях планами, схемами, моделями.

	<p>Достатньою мірою володіє мислительними операціями: класифікує предмети за певними ознаками; аналізує те, що бачить навколо себе, виділяючи окремі деталі, і робить узагальнювальні висновки; порівнює предмети між собою, виділяючи в них суттєве і несуттєве; узагальнюючи, об'єднує предмети за певними ознаками, а також групує предмети за класами (наприклад: одяг, посуд, тварини та ін.)</p>
<p>Художньо-естетичний розвиток</p>	<p>Розрізняє, називає та використовує всі кольори спектра і їх відтінки. Використовує різні матеріали (олівці, фломастери, фарби акварельні, гуашеві, кольорову крейду тощо) та техніки (воском, пальцями та ін.). Уміє поєднувати для реалізації задуму різні види образотворчої діяльності (малювання, аплікацію, ліплення). Малює, аплікує та ліпить з натури, за уявою, з пам'яті. Виконує сюжетні та декоративні композиції як самостійно, так і колективно. У малюванні реалізує сюжетно-ігровий задум. Користується відповідним обладнанням до заняття та матеріалами, бережно до них ставиться. Емоційно сприймає твори образотворчого та музично-пісенного мистецтва. Дотримує культури та естетики робочого місця</p>
<p>Розвиток ігрових умінь та навичок</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Рухливі ігри. Знає до 10-и рухливих ігор. Проявляє самостійність в організації їх з однолітками. Координує свої рухові дії з руховими діями групи дітей. Емоційно реагує на власні рухливі ігрові дії та дії інших дітей. Діє відповідно до сигналу вихователя. Самостійно добирає і використовує запропоновані ігрові атрибути. • Дидактичні ігри. Сприймає мету, зміст дидактичного завдання. Оволодіває різними способами дій з дидактичним матеріалом. Виконує дидактичне завдання самостійно або з невеликою допомогою дорослого. У процесі виконання дидактичного завдання збагачує сенсорний досвід, розвиває мовлення, активізує процеси пізнання і мислення, набуває певних умінь та навичок. Виконує дидактичне завдання індивідуально або колективно (залежно від мети, поставленої педагогом). • Ігри з піском, водою, снігом та ін. Розширює знання про властивості природних матеріалів та можливості їх використання відповідно до цього. Активізує пізнавальну діяльність, збагачуючи власний сенсорний досвід. Із задоволенням споруджує тунелі, мости, будівлі тощо зі снігу та піску.

	<ul style="list-style-type: none"> • Музично-дидактичні ігри. Закріплює набуті знання з музичної грамоти у різних видах музично-дидактичних ігор. • Театралізовані ігри. Осмислено, емоційно-ціннісно сприймає театралізовані вистави, інсценівки, драматизації. Має уявлення про різні види театрів. Досконаліше володіє мовою жестів, мімікою, імітаційними наслідувальними рухами. Із задоволенням бере участь в інсценуванні знайомих текстів казок, оповідань, жанрів фольклору. Прилучається до створення атрибутів і театралізованих ігор. Набуває навичок культурної поведінки в театрі та інших громадських місцях. • Сюжетно-рольові ігри. Розширюються знання про професії людей, їхні взаємини в процесі спілкування та виконання ними трудових функціональних обов'язків. Відповідно до цього збагачується тематика сюжетно-рольових ігор. Опановує ігрові рольові дії самостійно, розвиває ігровий задум, сюжет гри. Виконує рольові ігрові дії з іграшками та предметами-замінниками. Частіше бере на себе відповідні ролі, може розподіляти їх між іншими учасниками. Вибирає відповідно до ролі мовні засоби та атрибути. Проявляє навички соціальної поведінки під час виконання певних ролей. Дотримує правил рольової поведінки та правил спільної гри. • Конструкторсько-будівельні ігри. Розширюються знання про різні види та можливості дитячих ігрових конструкторських наборів, їх сенсорні можливості. Ознайомлюється з правилами та рекомендаціями щодо їх використання. Оволодіває елементарним умінням користуватися фотографіями, схемами, кресленням. Добирає відповідно до задуму конструкторсько-будівельний матеріал. Може організуватися на самостійне виконання роботи, а може залучати до конструкторсько-будівельної діяльності інших дітей
<p style="text-align: center;">Навчально-пізнавальна діяльність</p>	<p>Поглиблюється інтерес до цілеспрямованих занять. Розвивається готовність до сприймання навчальних завдань. Прагне до якісного виконання їх з метою пізнати (навчитись, оволодіти вміннями та навиками), а також дістати схвальну оцінку. Завдання виконує самостійно або у підгрупі (залежно від мети, поставленої дорослим). Набуває навичок поведінки на заняттях, привчається до стриманості, зосередженості, уваги, якісно виконує завдання, не заважаючи своїм одноліткам</p>

Позитивно ставиться до різних видів праці, а трудові завдання виконує як самостійно, так і колективно (зокрема, це стосується господарсько-побутової праці та праці в природі).

Види праці

- **Самообслуговування.** Самостійно у певній послідовності і заданому темпі одягається, роздягається, складає і кладе на місце свої речі. Може доглядати за одягом та взуттям, помічати й усувати непорядок у зовнішньому вигляді і тактовно звертати увагу на це іншим дітям.

- **Господарсько-побутова праця.** Прибирає іграшки після ігор, обладнання та матеріали після занять. Протирає вологою ганчіркою (або мие) іграшки, матеріали та обладнання, пере лялькову білизну та одяг, застеляє ліжко після денного сну. Самостійно прибирає своє робоче місце, привчається до організованості і порядку.

Може виготовляти тістечка з тіста, використовуючи готові форми, а також вчиться ліпити вареники та ін. Привчається ремонтувати книжки. Виявляє потребу турбуватися про інших, допомагати старшим. Формуються навички ставити мету і досягати результатів, повага до людей праці та результатів їх діяльності.

- **Праця в природі.** Знає про важливість збереження природи та природних ресурсів (наприклад, економія води). Доглядає кімнатні рослини, тварин, рибок (під керівництвом дорослого). Бере безпосередню участь у підготовці ґрунту до посадки насіння, висіванні його, висаджуванні рослин на грядці (у квітнику), проводить дослідження (під керівництвом дорослого).

- **Художня праця.** Володіє елементарними навичками виготовлення простих виробів із паперу, картону, тасьми, підручного та природного матеріалів.

- **Народні ремесла.** Здатна сприймати різні види народних ремесел, емоційно реагуючи на них. Проявляє бажання оволодіти деякими з них. Охоче навчається трудових дій на основі народних ремесел.

Форми організації трудової діяльності

- **Доручення.** Виконує довготривалі доручення.

- **Чергування.** Виконує обов'язки чергового по їдальні і відповідально ставиться до них. Володіє навичками есте-

	<p>тичного сервірування стола до різних моментів прийому їжі (сніданок, обід, полуденок, вечеря). Під керівництвом дорослого розкладає столові прибори у певній послідовності. Усвідомлює важливість якісного виконання завдання, одержує радість від праці для інших. Уміє розподіляти обов'язки між обома черговими. Удосконалює вміння якісно виконувати обов'язки чергового щодо підготовки до занять (розкладає на столах матеріали, обладнання, підготовлені педагогом).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Колективна праця. Із задоволенням виконує трудові завдання разом з усіма. Оволодіває навичками соціальної поведінки під час виконання трудового завдання колективно. Проявляє позитивні емоції, радіє від того, що спільними зусиллями добре вдалося виконати завдання
--	--

Розділ І

РОЗВИТОК І ВИХОВАННЯ ТІЛА

Гігієна. Закріплення назв та функцій частин тіла. Формування мотивації на бережне ставлення до органів тіла. Збагачення знаннями про важливість дотримання особистої гігієни.

Формування стійких навичок без нагадування дорослого дотримувати правил особистої гігієни (доглядати за власним тілом, стежити за його чистотою, мити руки у міру забруднення, полоскати рот після кожного приймання їжі, чистити зуби вранці і ввечері, користуватися зубною щіткою, рушником, милом, носовичком). Розвиток бажання бути чистим та охайним. Закріплення навичок самостійності під час усунення бруду на тілі та непорядку в одязі. Виховання задоволення від власного естетичного вигляду.

Розпорядок дня. Збагачення знань про складники розпорядку дня (сон, прогулянки, вчасне споживання їжі тощо) та їх роль у зміцненні здоров'я. Навчання зіставляти частини доби (ранок, обід, вечір, день, ніч) з відповідними складниками розпорядку дня, вміння обґрунтовувати власні міркування.

Харчування. Розширення знань дітей про страви, які вони споживають. Ознайомлення з деякими стравами української кухні (борщ, вареники), з ритуальними обрядовими стравами (на Різдво – кутя, на Великдень – паска, крашанки, писанки, на Миколая – пряники у вигляді “миколайчиків”

тощо). Збагачення знань про овочі і фрукти, ягоди, їх сенсорні характеристики. Доведення до свідомості дітей важливості і корисності для здоров'я різноманітних страв, овочів, фруктів, ягід. Закріплення правил поведінки за столом та культури споживання їжі (користування ложкою, виделкою, ножем, серветкою). Виховання почуття вдячності за спожиту страву.

Рухова діяльність на заняттях з фізичної культури та в різних режимних моментах.

Загальнорозвивальні вправи. Добір загальнорозвивальних вправ для м'язів рук, плечового пояса, тулуба, зміцнення м'язів ніг. Проведення вправ з різних вихідних положень тіла, рук, ніг, тулуба з використанням предметів і без них та дотриманням відповідно до віку їх дозування і тривалості.

Основні рухи.

Ходьба. Розвиток м'язів опорно-рухового апарату та запобігання плоскостопості під час різних видів ходьби. Вдосконалення навичок різних видів ходьби: звичайним кроком із різним положенням рук (піднесені вгору, розведені в сторони, на поясі) та різними рухами рук (із плесканням перед грудьми, за спиною, над головою); перехресними кроками, у напівприсяді, з предметами у руках або без них; на пальцях, на п'ятах, на зовнішньому та внутрішньому боках стопи, "слід у слід", приставним та перемінним кроками, в різному темпі і напрямку (вперед, назад, убік, лівим і правим боком), "змійкою". Розвиток координації рухів рук та ніг під час ходьби, орієнтування у просторі (не наштовхуватися на інших дітей та предмети). Виховання сміливості та співчуття до людей з вадами зору під час ходьби із заплученими очима (2-3 м), яку проводять під чітким контролем педагога.

Біг. Навчання елементарних прийомів якісного бігу (енергійне згинання рук у ліктях, енергійний мах ногами) та різних його видів (у коліні одне за одним, групою, змінюючи темп і напрям за вказівкою педагога; високо піднімаючи коліна; "змійкою", "зигзагом" та "равликом" між предметами; біг з подоланням перешкод, оббігання та перестрибування предметів, іграшок тощо; біг по лаві, дощці; зі скакалкою, м'ячем; бічний галоп; біг у вільному темпі (2-3 хв), наввипередки (25-30 м), з максимальною швидкістю (20 м за 4-5,4 с; 30 м - 6,5-7,9 с), із середньою швидкістю (35-45 м). Розвиток координації рухів під час бігу (не наштовхуватися на інших дітей та предмети). Заохочення дітей до "імітаційного" бігу в самостійній руховій діяльності.

Стрибки. Закріплення навичок деяких видів стрибків (наприклад, стрибки на місці, підстрибування, на обох ногах, просуваючись уперед, з кола в коло, перестрибування через паралельні лінії) та вдосконалення техніки стрибків у довжину з місця (вихідне положення, поєднання маху

руками з одночасним відштовхуванням обома ногами та м'яким приземленням), у глибину з невисоких предметів (енергійне відштовхування з одночасним махом руками вгору і виставлення їх в сторони – вперед при приземленні). Навчання техніки стрибків у довжину з розбігу (відштовхування однією ногою і стійке приземлення на обидві ноги, поєднання розбігу з відштовхуванням) та у висоту з розбігу (відштовхування однією ногою з одночасним махом рук угору, згинання ніг у колінах та підтягування їх до грудей на етапі польоту, приземлення на обидві ноги, виноссячи руки вперед). Заохочення до стрибання на скакалці. Розвиток сміливості та спритності під час стрибків.

Повзання, лазіння. Вправляння дітей у різних видах повзання (на грудях і животі по підлозі, лаві, колоді, в упорі стоячи на колінах та опираючись на кисті рук), підлізання (під мотузкою, дугою на висоті 50 см від підлоги, з положення навпочіпки та в упорі стоячи на колінах), пролізання в обруч грудьми вперед правим і лівим боком, перелізання через колоду, покладену на підлозі; лазіння по гімнастичній стінці перемінним та приставним кроками, переходячи приставним кроком з прольоту на проліт, лазіння по канату на довільну висоту.

Рівновага. Заохочення дітей до якісного виконання спеціальних фізичних вправ з рівноваги у статичних (збереження рівноваги у певній позі: присідання на носках, статична поза “ластівка” (стояння на одній нозі) та динамічних положеннях (у русі під час ходьби та бігу між двома паралельними лініями, з торбинкою на голові (маса 500 г), по дошці, у т. ч. ребристій, покладеній на підлогу, мотузці, покладеній прямо і по колу, гімнастичній лаві завширшки 15–20 см, заввишки 30–40 см). Спонукування до ходіння по обмеженій площі назустріч одне одному, вироблення навичок розходитися у різні сторони, притримуючи одне одного за руки.

Вправи з м'ячем. Закріплення навичок дій з м'ячем: підкидання м'яча вгору та ловіння його обома руками (10 разів), у парах і по колу; кидання м'яча обома руками від грудей угору і закидання його у кільце (елементи баскетболу) та знизу в кошик; кидання м'яча об землю та ловіння його на місці (не менше як 10 разів) та просуваючись уперед (5–6 м); кочення м'яча від себе (відстань для прокочування м'яча поступово збільшується від 1 до 2 м), прокочування між предметами (ширина воріт – 50–60 см), влучення м'яча в інші предмети (кегли, кубики тощо) з відстані 1–1,5 м. Закріплення техніки дій з м'ячем.

Метання. Навчання техніки метання торбинки з піском (маса 200 г) правою і лівою руками у вертикальну та горизонтальну ціль з відстані 3,5–4 м, на дальність не менш ніж 5,5–9,5 м. Розвиток координації рухового апарату, окоміру, точності і влучності кидка, дотримання правильного вихідного положення та техніки безпеки під час кидка.

Шиккування і перешикування. Закріплення елементарних навичок шиккування у шеренгу одне за одним за зростом, парами; перешикування з однієї колони в три, чотири, через центр трійками, четвірками; повертатися праворуч, ліворуч; розмикання в шерензі на відстані витягнутих рук уперед, у колі – на відстані витягнутих рук у сторони. Привчання до чіткого виконання команд “Ліворуч”, “Праворуч”, “Руш” та якісної техніки поворотів (повертатися праворуч і ліворуч так, щоб не заважати одне одному; виконання повороту направо на п’яті правої ноги і пальцях лівої, а наліво – навпаки; поворот кругом на 180° – на п’яті лівої ноги і пальцях правої у бік лівого плеча).

Види спорту. Ознайомлення з різними видами спорту (футбол, хокей, плавання). Підтримання інтересу до спортивних змагань дорослих та дітей. Залучення до активної участі в спортивних змаганнях, естафетах, дозвіллях, які проводять у дошкільному навчальному закладі.

Спортивний інвентар. Закріплення назв спортивного інвентарю (гімнастична стінка, гімнастична лава, дуга, канат, інше обладнання). Заохочення до діяльності з догляду за фізкультурним обладнанням.

Рухові фізичні якості

Виховання дисциплінованості, рішучості, сміливості. Допомога дорослих у подоланні страху перед висотою під час стрибків, лазіння та інших рухових завдань. Виховання фізичної витривалості, спритності, сміливості, рішучості, дружніх взаємин з однолітками.

Сила. Навчання дітей раціонально використовувати свою силу під час виконання рухових дій (наприклад, не перенапружувати м’язи та інші органи й системи).

Швидкість. Виконання вправ з максимальною для віку динамікою. Розвиток швидкості під час виконання рухової дії, техніка виконання якої була попередньо вивчена (наприклад, загальнорозвивальні вправи спочатку виконують у повільному темпі, а потім, у процесі їх засвоєння, – у швидшому). Розвиток рухової реакції дитини на сигнал педагога (наприклад, зупинка під час бігу).

Спритність. Розвиток спритності дітей на основі ускладнення вправ. Вимога та підтримка з боку педагога чіткого та якісного виконання завдань зі стрибків, бігу, ходьби, метання, лазіння. Навчання дітей чітко регулювати рухи у просторі й часі, визначати для себе оптимальний напрям, швидкість і тривалість. Привчання дітей сприймати й оцінювати власні рухи відповідно до обставин і швидко змінювати свою діяльність. Формування вміння з найменшою витратою зусиль і часу, діючи чітко й енергійно, виконувати поставлене рухове завдання (наприклад, добрі навички бігу та координації рухів дають змогу проявляти спритність у рухливих іграх, пов’язаних з ловінням: “Мишоловки”, “Лис у пастці”).

Витривалість. Розвиток витривалості під час фізичних навантажень з урахуванням анатомо-фізіологічних, вікових та індивідуальних особливостей дітей. Дотримання з боку педагога моторної щільності занять з фізичної культури, оптимального дозування вправ. Розвиток витривалості під час рухливих ігор та вправ спортивного характеру з обов'язковим, доцільно обґрунтованим, дозованим навантаженням (наприклад, кількість повторень рухливої гри, тривалість пауз для відпочинку після гри).

Гнучкість. Розвиток рухливості опорно-рухового апарату дитини. Стеження дорослого за обов'язковим дотриманням чіткого дозування навантаження під час виконання дитиною вправ на хребет і суглоби кінцівок (різні нахили і випрямлення тулуба, напівприсідання, махові рухи руками й ногами з різних вихідних положень, вправи з метання, стрибки, танцювальні рухи).

Самостійна рухова діяльність. Заохочення з боку педагога до активної рухової діяльності. Розвиток бажання до самостійних проявів активних рухових дій, ініціативності та творчості у різних видах рухової діяльності.

Рухливі ігри та ігрові вправи (див. розділ “Розвиток ігрових умінь та навичок”).

Профілактичні заходи

- Забезпечення сприятливого повітряно-теплого режиму в приміщенні (дотримання відповідної температури, санітарно-гігієнічних норм, регулярне провітрювання кімнати).

- Систематичні, щоденні, відповідні до порад лікаря та індивідуального стану здоров'я дитини, загартовувальні процедури.

- Різні форми організації рухової діяльності (заняття з фізичної культури, ранкова гігієнічна гімнастика, гімнастика після денного сну, фізкультурні паузи або динамічні перерви між заняттями, під час яких можна використовувати ігри малої та середньої рухливості, такі як “Гаяла по садочку ходила”), дні і тижні здоров'я, фізкультурні свята і розваги.

- Збалансоване харчування.

- Інші профілактичні засоби: масаж (оздоровчий, дотиковий, точковий), вітамінотерапія, психокорекція (кольоротерапія, звукотерапія, психогімнастика), ароматотерапія.

- Запобігання сколіозу. Забезпечення фізичних умов (оптимальне освітлення, зручні меблі, що відповідають зросту дошкільнят, чергування активної рухової діяльності дітей з відпочинком). Постійне стеження за правильною поставою дітей під час сидіння на стільцях, виконання вправ ранкової гігієнічної та коригувальної гімнастики. Звертання уваги на позу дитини під час сну (м'яка постіль, висока подушка, звичка спати на одному й тому самому боці можуть призвести до бокового викрив-

лення хребта, звичка спати “калачиком” – до утворення круглої спини), оскільки це впливає на формування постави.

- Профілактика плоскостопості. Заохочення дітей до ходіння на пальцях, на п'ятах, на зовнішньому та внутрішньому боках стопи (імітація ходьби: “як ведмедик”, “як лисичка”, “як коник” та ін.).

Безпечна поведінка. Збагачення знань про предметне, соціальне та природне довкілля. Розкриття корисності предметів для людини і шкоди для здоров'я, якої вони можуть завдати при невмілому чи необережному користуванні. Формування навичок безпечної поведінки з предметами, під час контактів з незнайомими людьми, рослинами, тваринами, птахами, комахами. Закріплення знань про дорожній рух, сигнали світлофора та їх функціональне призначення. Засвоєння правил переходу вулиці.

Емоційне здоров'я. Забезпечення емоційного комфорту. Заохочення дітей до емоційного сприймання предметів та явищ навколишнього світу, прояву позитивних емоцій під час спілкування з дорослими та дітьми.

БАЗОВИЙ РІВЕНЬ ЗАСВОЄННЯ ДІТЬМИ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК ЗА РОЗДІЛОМ	
Має уявлення	<ul style="list-style-type: none"> • про користь щоденних занять фізкультурою, гімнастикою, загартування, ходіння босоніж та здоровий спосіб життя; • про правила безпечної поведінки у природному (контакти з рослинами, комахами, тваринами, птахами), предметному (гострі предмети, ножиці, ножі) та соціальному довкіллі (зі знайомими та незнайомими людьми); • про сигнали світлофора та безпечну поведінку на вулицях і дорогах
Розпізнає	<ul style="list-style-type: none"> • дії, спрямовані на користь здоров'я
Називає	<ul style="list-style-type: none"> • частини тіла, їх призначення, правила догляду за ними; • рухові дії та вправи, види спорту, спортивні ігри, спортивний інвентар; • перелічує основні правила поведінки у предметному, природному та соціальному довкіллі, правила дорожнього руху
Діє	<ul style="list-style-type: none"> • зіставляє та порівнює частини тіла людини і персонажів казок;

	<ul style="list-style-type: none"> • уміє обстежувати себе, відчувати свій фізичний і психічний стан, може розповісти про свої відчуття; • дотримує правил безпечної поведінки у природному, предметному та соціальному довкіллі; • чітко виконує основні рухи, комплекси загальнорозвивальних вправ, завдання, визначені для занять та інших форм з фізичного виховання; • розвиває швидкість, спритність; • орієнтується у просторі під час ігор
--	---

Розділ II

РОЗВИТОК І ВИХОВАННЯ ДУШІ ТА СЕРЦЯ

Люби ближнього свого, як самого себе. Навчання дітей з любов'ю сприймати навколишній світ. Ознайомлення із заповіддю Божою: “Люби ближнього свого, як самого себе”. Виховання любові до себе, навколишнього світу (людей, природи, предметів тощо). Розвиток здатності розуміти переживання інших людей (почуття емпатії), прагнення приносити радість довколишнім, намагання робити їм приємне, пожаліти товариша у разі потреби, поділитися іграшкою, дружно гратися з усіма, відгукуватися на їхні прохання, бути доброзичливим, виявляти турботливе ставлення до всіх і до всього, вчитися жаліти та співчувати.

Шануй батька і матір, і буде тобі добре на землі... Формування усвідомлення того, що батьки – найрідніші люди, які турбуються про дитину. Ознайомлення із Божою заповіддю: “Шануй батька твого і матір твою, щоб тобі було добре, і щоб ти довго прожив на землі”. Закріплення пестливих звертань до батька і матері (матуся, матінка, маюся, мамочка, мамця; татко, татусь, таточко). Виховання любові, пошани до батьків, бажання проявляти турботу і бути вдячним за все, що батьки роблять для дитини. Ознайомлення з родинними оберегами. Формування інтересу до свого родоводу, створення родинного дерева. Моделювання поведінки дітей у ставленні до найрідніших.

Патріотичне виховання. Залучення дітей до бесід про місто (село), головні вулиці, визначні культурні та історичні пам'ятки. Ознайомлення з глобусом та місцем розташування України на мапі. Розширення знань про державу Україна (столиця Київ, найбільші міста, ріки, гори), її державні (Герб, Прапор, Гімн), народні (калина, верба, дуб) символи і обереги дому (хліб, стіл, вишиті рушники, писанки).

Прищеплення інтересу до звичаїв, обрядових свят (Миколая, Новий рік, Різдво, Великдень, День Матері), бажання брати участь у святкових дійствах, що відбуваються в родині, дитячому садку, в місті (селі).

Формування навичок дотримання мовленнєвого етикету, традиційних народних та літературних форм спілкування. Виховання любові до української мови.

Соціальне виховання. Збагачення знань про сім'ю та її членів, їхні дружні взаємини, взаємодопомогу, ввічливість, працьовитість, родинне дерево, звичаї, традиції родини, поняття дружби і товаришування, милосердя, доброти, співчуття та їх вплив на взаємини між людьми. Формування у дитини сприймання себе з позицій власного "Я" як особистості, уявлення про себе в теперішньому, минулому, майбутньому часі, визначення свого місця у родині та групі однолітків, розуміння власного психічного стану та стану інших людей. Розширення сфери усвідомлення дитиною соціальних ролей інших (сусіди, знайомі, друзі, продавець, покупець, лікар, вихователь, медична сестра тощо). Формування навичок соціальної поведінки в різних видах діяльності у взаємодії з дорослим та дитячим соціальним оточенням, узгодження особистих та соціальних інтересів.

Моральне виховання. Формування етичних уявлень про моральні якості людини, людські взаємини, поведінку.

Зовнішньоетична вихованість (звички, манери, мовленнєвий етикет тощо). Ознайомлення з мовленнєвими етикетними нормами ("чарівні слова": будьте ласкаві, вітаю, дякую, вибачте, доброї ночі) та дотримання етичних засад спілкування. Розвиток уваги та поваги до мовця (уважно слухати, дивлячись у вічі). Закріплення та розвиток стійких навичок дотримання правил ввічливої поведінки та спілкування. Формування навичок чемної поведінки вдома та в громадських місцях. Виховання добрих звичок у дитині (бути слухняною, чемною, наполегливою, сміливою у досягненні мети, визнавати свої помилки і виправляти їх).

Відповідальність. Вироблення у дітей уміння простежувати причинно-наслідкові зв'язки між діями, вчинками та їх наслідками. Привчання до відповідальності за дії, пов'язані з добробутом оточення (формування усвідомлення, що власна поведінка впливає на довколишніх та ставлення останніх до малюка), за своє здоров'я, безпеку та життя (формування навичок усвідомлення того, що деякі дії можуть бути небезпечними для здоров'я); за домашніх улюбленців (визначення невеликих, але щоденних обов'язків з догляду за тваринами, рослинами); за свої речі (привчання відповідати за порядок в іграшковому куточку, на полиці з одягом тощо); за сказане слово, прийняте рішення чи обіцянку: "Пообіцяв прибрати іграшки – дотримай слова"; за успіхи і невдачі (формування навичок долати труднощі для досягнення мети, не поспішаючи за

допомогою; заохочення до самостійного докладання зусиль з боку дитини); за природне довілля (виховання дбайливого, відповідального ставлення до природного довілля: не смітити, не кидати на землю обгортки та ін.); за свою поведінку.

Самостійність. Створення умов для проявів самостійності дитини у пізнанні нового в навколишньому світі. Заохочення до самостійної реалізації набутих знань, умінь і навичок, доводити будь-яку роботу до завершення. Стимулювання самостійності у висловлюванні думки, виборі позитивної лінії поведінки в іграх, прибиранні іграшок, в самообслуговуванні тощо.

Прощення. Навчання дітей прощати і не тримати зла на рідних людей, своїх однолітків.

Чесність, правдивість. Формування у дітей чесною, правдивою поведінки.

Гуманні почуття. Виховання таких гуманних почуттів, як доброта, чуйність, товариськість, співчуття, милосердя, любов. Розвиток мотивів суспільної користі, бажання працювати для інших, приносити користь рідним та друзям. Виховання у хлопчиків галантності, поваги до дівчинки, бажання брати на себе складніші обов'язки. Виховання у дівчаток ніжності, турботливого ставлення до хлопчиків.

Естетичне виховання. Краса навколо. Навчання дітей милуватися красою всього, що нас оточує і що сприймає око дитини.

Краса творів мистецтва. Продовжувати привчати дітей до естетичного сприймання творів мистецтва (образотворчого, декоративно-ужиткового, музично-пісенного, театрального, танцювального). Формування елементарного поняття про засоби художнього вираження у різних видах мистецтва.

Краса природи. Навчання дітей милуватися красою природи, помічати її у природному довіллі, розповідати про свої естетичні враження та відчуття від безпосередніх контактів з природними об'єктами.

Краса предметів. Формування у дітей навичок естетичного сприймання предметного середовища всіма органами чуття, вміння бачити красу в найпростіших предметах та речах.

Краса зовнішнього вигляду. Формування уявлення про те, що зовнішній вигляд кожного залежить від охайності, чистоти тіла, одягу та взуття. Розвиток бажання дотримувати охайності й чистоти одягу, взуття тощо. Привчання до самостійного усунування безладу в одязі, бруду на руках та обличчі, користуватися дзеркалом, гребінцем тощо (якщо виникають труднощі, звертатися за допомогою до дорослих).

Краса слова. Привчання до вживання образних слів та зворотів у спілкуванні з дорослими, дітьми, в описах об'єктів природи, ілюстрацій, влас-

них вражень тощо, використовуючи мовне лексичне багатство (епітети, порівняння, синоніми, зразки художніх та фольклорних текстів). Навчання дітей образної мови (наприклад, восени берізка під промінням сонця, наче золота).

Краса думки. Вироблення елементарних навичок гарно висловлюватися.

Краса поведінки. Розкриття правил красивої ввічливої поведінки, поступове закріплення їх з дітьми. Навчання правил чемної ввічливої поведінки. Формування стійкого бажання постійно послуговуватися правилами поведінки та етикетних норм.

Трудове виховання

Передумови трудової діяльності. Формування мотивації на працю за допомогою малих жанрів фольклору. Розширення і поглиблення уявлень дітей про працю дорослих. Доведення до свідомості дітей тези, що всі працюють (мурашка, пташка, людина), і дитина теж повинна працювати. Закріплення знань про трудові обов'язки працівників дошкільного закладу (вихователь, помічник вихователя, медсестра, кухарі), батьків, інших членів родини. Розвиток інтересу до трудових дій дорослих, до професій, праці народних митців та умільців. Виховання бажання працювати.

Види праці.

Самообслуговування. Закріплення умінь самостійно одягатися і роздягатися, дотримуючись певної доцільної послідовності, заціпати гудзики, зав'язувати шнурки на взутті, одночасно розвиваючи дрібну моторику рук.

Господарсько-побутова праця. Спонування до прибирання в ігровому куточку, розкладання іграшок на місце, створення позитивної мотивації на працю з прибирання. Навчання дитини милуватися красою порядку і затишку, створеного власноруч.

Праця в природі. Закріплення знань про умови (сонце, повітря, вода, тепло) життєдіяльності природних об'єктів та правила догляду за ними. Включення самостійно (або під керівництвом дорослого) у працю в природному довкіллі (висаджування рослин та догляд за ними, тваринами), дотримуючи правил безпечної поведінки.

Форми організації трудової діяльності.

Доручення. Заохочення дітей до виконання трудових дій не тільки епізодичних (наприклад, підмести у кімнаті, попрати носовички, шкарпетки, згребти листя у саду, розчистити доріжку від снігу), але й довготривалих (систематична годівля папужки: підсипання зерна тощо) доручень дорослих.

Чергування. Закріплення обов'язків чергових. Розвиток самостійності під час виконання обов'язків чергового по їдальні та заняттях. Удосконалення навичок у певній послідовності розкласти столові прибори під час чергування по їдальні та унаочнення під час чергування по заняттях, дотримуючи принципів естетики. Формування потреби турбуватися про інших, допомагати старшим, відчувати задоволення від добре виконаних обов'язків.

Колективна праця. Привчання дітей до виконання трудових завдань разом з усіма. Заохочення до колективної праці. Формування навичок соціальної поведінки під час колективного виконання роботи. Розвиток позитивних емоцій, відчуття задоволення від добре виконаної спільними зусиллями праці.

Правове виховання

Права. Ознайомлення дитини з власними правами на любов, розуміння, повагу, турботу сім'ї та держави тощо. Розвиток розуміння своєї індивідуальності, усвідомлення дитиною унікальності власного "Я" (здібності, можливості, чесноти, вади, зовнішній вигляд тощо). Виховання самоповаги, почуття власної гідності та вміння толерантно і наполегливо обстоювати свої права у разі їх обмежень або несправедливої оцінки з боку як дорослих, так і дітей. *Обов'язки.* Усвідомлення своїх обов'язків і виконання їх (обов'язок бути ввічливим, слухняним, прибирати іграшки, проявляти турботу про інших тощо) за допомогою тактовного пояснення дорослого.

Економічне виховання

Бережливість. Формування елементарних навичок бережного ставлення до предметів, речей, матеріалів, обладнання, довкілля тощо. Елементарне поняття про заробітну плату (одержують люди, які працюють, виконують певну роботу) і пенсію (одержують люди у встановлених законом випадках (у разі досягнення пенсійного віку, інвалідності і т. ін.)) та гроші (плата за працю; за гроші можна придбати багато речей, необхідних людині). Пояснення дітям потреби економно, бережно ставитися до предметів, природи та ін. Активізація на виконання доручень у дошкільному навчальному закладі і родині щодо ощадливого витрачання води, світла. Виховання розумних потреб (не вимагати від дорослих, наприклад, щоденної купівлі солодощів, іграшок та ін.). Формування навичок співвідносити власні потреби, бажання з потребами інших членів родини, ощадливо ставитися до сімейних грошових можливостей. Заохочення до ведення скарбнички та ощадливого використання її ресурсів.

Екологічне виховання. Розкриття краси природного довкілля. Привчання до емоційного сприймання природи, милування її явищами й

об'єктами. Виховання інтересу до об'єктів природи та формування бережного ставлення до них (не ламати, не вигоптувати, не смітити у природному доквіллі). Ознайомлення з народними традиціями бережного ставлення до природи.

Статеве виховання. Привчання дітей визначати стать (хлопчик – дівчинка), співвідносити себе з певною статтю. Здійснення диференційованого підходу до виховання хлопчиків і дівчаток з позицій їхніх майбутніх соціальних ролей. Формування доброзичливих стосунків між хлопчиками і дівчатками у спільній діяльності.

БАЗОВИЙ РІВЕНЬ ЗАСВОЄННЯ ДІТЬМИ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК ЗА РОЗДІЛОМ	
Має уявлення	<ul style="list-style-type: none"> ◀ про себе, сім'ю та її членів, їхні дружні взаємини, взаємодопомогу, ввічливість, працьовитість, родинне дерево, звичаї, традиції родини; ◀ про взаємини людини і природи; ◀ поняття дружби і товаришування, милосердя, доброти, співчуття та їх вплив на взаємини між людьми; ◀ про те, що кожна людина (дитина) має власне ім'я, належить до певної статі та національності, має права й обов'язки; ◀ про мовленнєвий етикет, моральні норми поведінки вдома та у громадських місцях з дорослими й однолітками
Розпізнає	<ul style="list-style-type: none"> ◀ види мистецтва та естетично сприймає твори мистецтва; ◀ обрядові дійства календарних та релігійних свят, таких як Миколая, Новий рік, Різдво, Великдень, День Матері; ◀ диференціює добрі і погані вчинки та якості
Називає	<ul style="list-style-type: none"> ◀ своє ім'я, імена та по батькові найближчих членів родини, працівників дитячого садка, види їхньої діяльності, різні види праці та деякі інструменти; ◀ моральні якості та певні моральні правила, яких треба дотримувати; ◀ деякі звичаї, традиції, обряди; ◀ державу Україна, столицю держави – Київ, найбільші ріки – Дніпро і Дністер, гори Карпати, Кримські гори, домашню адресу та адресу дитячого садка

Діє	<ul style="list-style-type: none"> • обґрунтовує свої міркування про дружбу й товаришування, добро і зло, милосердя, співчуття; • намагається діяти відповідно до основних правил абетки чеснот української дитини; • виконує доручення у господарсько-побутовій праці (підтримує порядок у груповій кімнаті, прибирає в ігрових осередках, куточку природи); • бажає робити добро, прагне бути корисним; • проявляє турботу про тих, хто потребує допомоги; • з довірою, симпатією ставиться до дорослих та дітей, узгоджує свої інтереси з інтересами групи однолітків задля досягнення позитивного результату; • прагне діяти совісно, чесно, толерантно, зважаючи на міркування, думки та дії інших, жити за законами добра, любові, справедливості; • доводить розпочату справу до завершення; • проявляє дисциплінованість, самостійність, наполегливість, цілеспрямованість у досягненні мети
-----	---

Розділ III

МОВЛЕННЕВО-КОМУНІКАТИВНИЙ РОЗВИТОК

Лексика

Нові слова. Збагачення словника словами з текстів художніх та фольклорних творів образними поетичними висловами, епітетами, порівняннями і введення їх в активне мовлення дітей. Заохочення дітей до словесних ігор (вправ), спрямованих на добір ними означень до слів (наприклад, сонце яке?, троянда яка?), використання у мовленні синонімів (іти, швендяти, плентатися), омонімів (коса дівоча, коса – знаряддя сільськогосподарської праці), слів з протилежним значенням – антонімів (солодкий – кислий), на позначення абстрактних понять (наприклад, ввічливість, милосердя).

Фонетика

Мовленневий апарат (рот, губи, зуби, язик тощо). Розвиток м'язів мовленнєвого апарату. Вдосконалення вимови звуків [ц, ч, с, з, р, ш, дж, дз]. Вправління у вимові звуків водночас із вправами для пальців. Закріплення понять: “звуки мовні та немовні”, “звук”, “слово” (кількість звуків

у слові, місце звука у слові: перший, другий..., останній), голосні та приго-
лосні звуки, звуковий аналіз слів за схемою).

Поділ слів на склади. Навчання визначати їх кількість у слові кілько-
ма способами (скільки голосних у слові, стільки складів; долоня під під-
боріддям: скільки разів рухнеться підборіддя, стільки складів; простуку-
вання складів та ін.).

Фонематичний слух. Розвиток навичок розрізняти на слух близькі за
звучанням, але різні за значенням слова, наприклад, дим – дім.

Виразність мовлення. Формування навичок володіння фразовим та
логічним наголосом у словах. Розвиток правильного мовленнєвого ди-
хання. Активізація дітей на дотримання інтонаційної виразності мовлен-
ня (інтонація, сила голосу, тембр, темп, логічні наголос та логічна пауза)
та користування у мовленні, залежно від мовної ситуації, розповідною,
питальною та окличною інтонаціями.

Синтаксис.

Різні типи речень. Формування навичок користування у мовленні різ-
ними типами речень (простими, складними, зі сполучниками та сполуч-
ними словами, з однорідними членами, прямою мовою, з кількістю до
10 слів), а також окличними, питальними, розповідними, безособовими
реченнями, реченнями зі вставними словами.

Грамаічна будова мовлення. Вправлення дітей у правильному
вживанні відмінкових закінчень, узгодженні слів у роді, числі та відмін-
ку; вживанні знахідного та кличного відмінків; утворенні нових грама-
ічних форм за допомогою суфіксів та префіксів, складних слів із двох
основ (молоковоз, медонос; довговухий), ступенів порівняння прикмет-
ників. Заохочення до вживання пестливих форм слів, займенників, діє-
слів теперішнього, минулого і майбутнього часу та наказової форми діє-
слів залежно від мовленнєвої ситуації.

Зв'язне мовлення. Складання розповідей (за планом дорослого і без
нього) з власного досвіду про іграшки, творчих, на задану тему, за кар-
тинкою, розповідей-етюдів, мініатюр тощо. Передача (переказування)
змісту переглянутих мультфільмів, фільмів, вистав, почутих казок і опо-
відань. Активізація монологічного та різних форм діалогічного мовлен-
ня (мовлення-пояснення, мовлення-міркування). Формування оцінних
суджень, адекватних естетичних і моральних оцінок поведінки героїв.

Спілкування. Навчання ввічливо спілкуватися, використовуючи
мовні та позамовні (жести, міміку) засоби і дотримуючи правил мов-
леннєвого етикету; заохочення дітей проявляти ініціативу в спілкуван-
ні, вміти звертатися до дорослих та дітей, підтримувати з ними розмову.
Використання прислів'їв, фразеологізмів та інших художніх засобів рід-
ної мови у довільному мовленні.

Художня література та фольклор. Ознайомлення з книгами різних типів (книжка-ширма, книжка-іграшка, книжка-малятко, книжка-замальовка; у твердій і тонкій обкладинках), працею людей, які створюють книжки (письменник, художник-ілюстратор, друкар), матеріалами, необхідними для книжки (різні види та властивості паперу, фарби, клей, нитки). Ознайомлення з різними жанрами фольклору (колискові, забавлянки, лічилки, мирилки, казки, легенди, прислів'я та приказки, народні прикмети, скоромовки і чистомовки) та вивчення напам'ять текстів. Ознайомлення з творами українських письменників (Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, Н. Забіли, Марійки Підгірянки, К. Перелісної та ін.), казками В. Сухомлинського, жанрами художньої літератури (вірші, оповідання, авторські казки) та робота з текстами. Розвиток поетичного слуху, виразності художнього читання, пам'яті. Виховання любові до книг, дотримання правил поведінки з ними, бережного ставлення до них.

Елементи риторики. Навчання дітей мовних етикетних формул (привітання, прощання, подяка, вибачення, звертання після вибачення, компліменти, прохання, відмова, знайомство, телефонна розмова), вміння виступити з повідомленням перед своїми однолітками. Формування здатності висловлювати власне судження чітко, логічно, образно.

Корекція мовлення. Навчання дітей оцінних дій щодо власного мовлення та мовлення однолітків, розвиток бажання усувати як власні мовленнєві вади, так і ровесників (самостійно або під керівництвом педагога і логопеда).

Елементи грамоти. Активізація дітей на закріплення знань про слово, склад, звуки мови, різні типи речень. Розвиток уміння визначати наголошений склад, проводити звуковий аналіз слів, використовуючи схеми та фішки.

Підготовка руки дитини до письма.

Дрібна моторика рук у контексті мовленнєвого розвитку. Розвиток моторики рук (кисті руки, дрібних м'язів пальців) під час пальчикових ігор, узгодження пальчикових рухів зі звуком і словом; формування координації рухів руки, пальців, очей, передпліччя). Заохочення до інсценізації римованих рядків за допомогою пальців (наприклад, "Сію, сію мак, мак ось так, ось так" – розвиток дрібної моторики та масаж пучків пальців). Розвиток окоміру (визначення центру та місця розташування одних об'єктів відносно інших: праворуч, ліворуч, угорі, внизу та ін.).

Ознайомлення із зоштами в одну лінію, в клітинку. Виконання графічних вправ (малювання крапок по лініях зошта, прямих, похилих і ламаєних ліній, трикутників, прямокутників; штрихування олівцями контурів різних об'єктів та предметів; малювання предметів різної форми у зоши-

ті в одну лінію; малювання візерунка з округлих, овальних, дугоподібних, спіралеподібних та хвилястих ліній, прямих і похилих ліній з петлями).

Ознайомлення із зошитом у дві горизонтальні лінії. Навчання писати палички, гачки.

Заохочення до написання слухових, зорових графічних диктантів, використовуючи різноманітні матеріали (палички, соломинки, мозаїку тощо).

<p style="text-align: center;">БАЗОВИЙ РІВЕНЬ ЗАСВОЄННЯ ДІТЬМИ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК ЗА РОЗДІЛОМ</p>	
Має уявлення	<ul style="list-style-type: none"> • про літературну мову та діалекти, індивідуальні особливості мовлення, звуки мовні і немовні, голосні та приголосні, правильну артикуляцію звуків у словах; • кожен предмет, явище, дія позначаються словом; • слова довгі і короткі, узагальнювальні, пестливі; • поділ слів на склади; • відмінкові закінчення, кличний відмінок при звертанні до когось; • про речення, його типи; • узгодження слів у реченні; • ввічливі форми спілкування
Розпізнає	<ul style="list-style-type: none"> • звуки мовні і немовні; • розрізняє поняття “звук”, “слово”, розуміє та використовує узагальнювальні слова (овочі, фрукти та ін.); • інтонації (окличні, питальні, розповідні); • ввічливі форми звертання, вітання, прощання; • пізнає і естетично сприймає навколишній світ за допомогою художнього слова
Називає	<ul style="list-style-type: none"> • словами предмети, явища, дії
Діє	<ul style="list-style-type: none"> • диференціює звуки та чітко вимовляє їх; • визначає місце звука у словах (на початку, в середині та в кінці слова); • робить звуковий аналіз слів, використовуючи фішки; • ділить слова на склади та визначає їх кількість різними способами; • утворює нові слова різними способами (префіксальним, суфіксальним та ін.) та речення різних типів, дотримуючи граматичних норм та узгоджуючи слова у реченні;

	<ul style="list-style-type: none"> ◦ користується словами з текстів казок та художніх творів, образними поетичними висловами, епітетами, порівняннями, добирає означення до слів; ◦ емоційно та естетично сприймає художнє слово, відтворює зміст знайомих творів у активній художньо-мовленнєвій діяльності, переказує їх близько до тексту з передаванням прямої мови, дотримуючись усіх засобів інтонаційної виразності, розігрує тексти у ролях; ◦ дає адекватні естетичні й моральні оцінки поведінці героїв; ◦ дотримує правил етикету української дитини; ◦ оцінює (корекція і самокорекція) власне та чуже мовлення
--	--

Розділ IV

РОЗВИТОК І ВИХОВАННЯ РОЗУМУ

Сенсорний розвиток. Розкриття дітям ролі всіх органів чуття (зору, слуху, нюху, смаку, дотику) у пізнанні довкілля.

Пізнавальна діяльність у довкіллі

Соціальне довкілля. Формування у свідомості дитини відчуття власного “Я” і свого місця у родинному середовищі та середовищі однолітків. Розширення знань про найближче соціальне оточення – родину, її членів, їхні імена, соціальні ролі, домашні обов’язки та професії. Навчання дітей розумінню слів на позначення родової спорідненості (брат, сестра, тітка, дядько, племінник, хрещені батьки). Формування уявлення про взаємини між рідними, близькими, знайомими людьми (повага, підтримка, турбота, ніжність). Збагачення знань про дитячий садок (територія дитячого садка, приміщення, адреса, назва), людей, які турбуються про дітей у дитячому садку: вихователі, помічник вихователя, музичний керівник, логопед, інструктор з фізичного виховання, медична сестра, кухар, двірник (називати імена по батькові, види робіт, які вони виконують відповідно до своєї посади). Виховання любові і поваги до рідних та працівників дошкільного навчального закладу, толерантної поведінки у дитячому соціумі.

Етнічне довкілля. Закріплення назви держави Україна, її столиці – місто Київ, найбільших рік – Дніпро і Дністер, знань про державну та народну символіку. Виховання відчуття належності до нації або етнічної групи.

Усвідомлення того, що в Україні живуть не лише українці, а й люди інших національностей (білоруси, росіяни, вірмени та інші), з якими треба жити дружно. Зацікавлення дітей культурною спадщиною українського народу, народними традиціями, календарно-обрядовими святами. Заохочення до участі у святкових дійствах у садку і в родині. Ознайомлення з містом (селом), головними вулицями, історичними та культурними пам'ятками.

Предметне довілля. Збагачення знань про предмети та їх сенсорні характеристики: предмети групової (дитячої вдома) кімнати: меблі, посуд, одяг, іграшки; предмети побутової техніки: холодильник, праска, по-рохотяг, пральна машина, мікрохвильова піч, газова плита, телевізор, комп'ютер; транспорт вантажний і пасажирський наземний, водний, повітряний. Формування навичок безпечної поведінки у предметному довіллі. Виховання пошани до людей праці, бережного ставлення до речей, виготовлених людськими руками.

Природне довілля. Збагачення знань про пори року (осінь, зима, весна, літо), природні об'єкти (властивості, характерні особливості, умови, будову, зовнішній вигляд, спосіб харчування, звички тощо). Навчання розрізняти кілька видів рослин: дерев (каштан, липа, тополя, дуб, ялина, смерека; алича, груша, слива, вишня, абрикос, персик), овочів (картопля, морква, цибуля, часник), квітів (аспарагус, колеус, аспідістра; чорнобривці, нагідки, крокуси, жоржини, ромашки), закріплення знань про їх будову (стовбур, гілки, листки, квітки). Розрізнення дітьми тварин: свійських (кішка, собака, корова, кролик, вівця, свиня); диких (білка, борсук, ведмідь, лисиця, вовк, олень, слон); птахів свійських (курка, півень, гуска, качка, індик), диких (орел, сорока, синиця, соловей); комах (бджола, оса, муха, джміль, мурахи, комар). Розширення уявлень про сонце (кругле, ласкаве, тепле, зігріває навесні, влітку і восени землю; взимку сонце світить, та не гріє), небо (синє, буває хмарним і безхмарним), хмари (бувають різної форми, прозорі, легкі, темні, сірі, особливо восени та перед грозою і дощем, інколи їх підганяє вітер і вони пливуть, як кораблі у морі), повітря (холодне, тепле, повітрям ми дихаємо), вода (прозора, без запаху, розливається, нею наповнені криниці, річки, озера, ставки, море; воду п'ють люди, квіти, дерева, трави, тварини; взимку замерзає), дощ (холодний, теплий, падає з неба у вигляді рясних дощових краплин, напуває землю), сніг (білий, м'який, холодний, можна з нього ліпити, кататися на санках по снігу), вітер (холодний, теплий, легенький, гойдає дерева), земля (суха, тверда, мокра після дощу, тепла, холодна; на землі ростуть квіти, дерева, овочі, трава; по землі ходять люди, тварини, стрибають пташки, їздять машини).

Народні повір'я, легенди про природу та бережне ставлення до її об'єктів.

Дослідницька діяльність

Спостереження. Щоденні постійні спостереження в різні пори року та впродовж дня за природними об'єктами.

Досліди. Організація дослідницької роботи зі знайомими та безпечними для життєдіяльності предметами і матеріалами, наприклад, піском, водою, цибулею, іграшками тощо. Досліди на визначення якості води (чиста, брудна, холодна, тепла, гаряча, прозора), повітря (холодне, тепле, чисте, брудне, є скрізь: у воді, камінні, в землі). Досліди на визначення властивостей та конструкторських можливостей матеріалів для художньої праці та народних ремесел, досліди із фарбами (наприклад, створення кольорової палітри шляхом змішування фарб для одержання інших кольорів та їх відтінків).

Логіко-математичний розвиток

Елементи лічби. Вправлення дітей у кількісній, порядковій, прямій і зворотній лічбі у межах 10. Ознайомлення з елементами народної лічби (відстань між великим пальцем руки і мізинцем – велика п'ядь; між великим пальцем руки і вказівним – мала п'ядь). Закріплення понять про числа і цифри та їх співвідношення, суміжні числа. Навчання визначати склад чисел з одиниць та двох менших у межах 10, порівнювати дві множини за кількістю (більше, менше, порівну, на скільки більше або менше), складати та розв'язувати приклади і задачі на додавання та віднімання з використанням знаків плюс (+), мінус (-), дорівнює (=).

Величина. Формування навичок орієнтування у величинах (довгий – короткий, високий – низький, широкий – вузький, товстий – тонкий), порівнювати площинні об'єкти накладанням один на одного.

Вимірювання. Ознайомлення з одиницями вимірювання маси (грам, кілограм), об'єму (літр), довжини (сантиметр, метр). Навчання вимірювати умовною міркою (лінійка, смужка – для лінійного вимірювання, корок від пляшки, пластмасова склянка, ложка – для вимірювання об'єму).

Геометричні фігури. Навчання розрізняти площинні (круг, овал, квадрат, трикутник, прямокутник, багатокутник) та об'ємні (куля, куб, циліндр, конус) фігури.

Орієнтування у просторі. Закріплення просторових понять (праворуч – ліворуч, уперед – назад, угору – вниз) та просторових відношень (над, під, на, за, поруч, високо, низько). Навчання диференціювати поняття “далеко”, “близько”, “поруч”. Розвиток уміння визначати розташування предметів відносно себе та інших предметів. Усвідомлення та закріплення поняття про те, що у кожної людини є права і ліва рука, навчання дітей визначати праву і ліву руку.

Часові поняття. Називання у послідовності пір року, 12 місяців, семи днів тижня, частин доби (день, ніч, ранок, вечір), часу (година, хвили-

на). Ознайомлення з годинником, різними видами календарів та навчання користуватися ними. Формування навичок правильно вживати часові поняття: зараз, потім, раніше, пізніше, вчора, сьогодні, завтра.

Розвиток мислення. Удосконалення здатності до аналізу, синтезу, порівняння, зіставлення, класифікації, узагальнення у процесі пізнавальної та дослідницько-пошукової роботи. Навчання дітей мислити образами, творчо.

Розвиток пам'яті. Розвиток слухової, зорової, смакової, нюхової, дотикової, образної видів пам'яті.

Інтелектуальні ігри.

Шашки. Ознайомлення з шаховою дошкою, шашками, правилами гри. Навчання ігрових дій.

Шахи. Ознайомлення з шаховою абеткою, тобто позначеннями на шаховій дошці та шаховою армією, тобто з фігурами. Навчання ігрових дій та правил гри у шахи.

<p style="text-align: center;">БАЗОВИЙ РІВЕНЬ ЗАСВОЄННЯ ДІТЬМИ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК ЗА РОЗДІЛОМ</p>	
Має уявлення	<ul style="list-style-type: none"> ◦ про те, що кожна людина (дитина) має власне ім'я, належить до певної статі та національності, живе в Україні і є маленьким українцем (українкою); ◦ про найближче соціальне, етнічне, природне та предметне довкілля
Розпізнає	<ul style="list-style-type: none"> ◦ за статтю дорослих та дітей; оперує займенником <i>Я</i> та вирізняє себе з-поміж інших у соціумі; ◦ предмети за їх сенсорними характеристиками; ◦ розрізняє площинні та об'ємні геометричні фігури; ◦ визначає розташування предметів один відносно одного
Називає	<ul style="list-style-type: none"> ◦ імена людей, їхню стать, диференціює їх за ознаками віку та родових зв'язків (батьки, бабусі, дідусі, найближча родина, хресні батьки); ◦ місце проживання; ◦ домашню адресу та адресу дитячого навчального закладу; ◦ частини доби, просторові поняття (ліворуч, праворуч, угорі – внизу та ін.);

	<ul style="list-style-type: none"> ◄ об'ємні (куля, куб, циліндр, конус) і площинні (круг, квадрат, прямокутник, багатокутник, овал) геометричні фігури; ◄ тварин та їхнє пристосування до умов: види рослин та їх будову (корінь, стовбур, гілки, листки, квітки, плоди); ◄ народні повір'я, прикмети, казки, легенди, перекази, звичаї, традиції щодо збереження довкілля
Діє	<ul style="list-style-type: none"> ◄ звертається до членів свого соціального родинного оточення, знає їхні імена, професії батька, мами, імена та по батькові вихователів, інших працівників дошкільного навчального закладу, адреси (домашню й дитячого садка); ◄ розповідає про Україну, своє місто (село), звичаї і традиції родини, державні і календарно-обрядові свята; ◄ об'єкти природи; ◄ проявляє інтерес до пропонованої інтелектуальної задачі, активність у дослідженні, обстеженні предметів за допомогою всіх п'яти органів чуття, орієнтуючись на сенсорні еталони, порівнює їх за кількістю, величиною, положенням у просторі відповідно до інших предметів, формою, використовуючи геометричні фігури як зразки; ◄ лічить у межах 10 різними способами, визначає суміжні числа, порівнює величини, розв'язує задачі на додавання і віднімання, вимірює умовною міркою, розв'язує завдання на логічне мислення; ◄ на елементарному рівні класифікує, аналізує, синтезує, узагальнює предмети та явища за певними ознаками, розв'язує проблемні завдання, ситуації; ◄ уважно слухає і запам'ятовує; ◄ намагається самостійно вирішити пізнавально-ігрове завдання

Ознайомлення з різними видами мистецтва. Ознайомлення з різними видами образотворчого мистецтва: живописом (пейзаж, портрет, натюрморт, сюжетні картини побутової і казкової тематики), графікою, скульптурою; декоративно-ужитковим мистецтвом (вишивка, витинанка, ткацтво, килимарство, різьблення по дереву, карбування, писанкарство, кераміка). Заохочення дітей до пізнання особливостей творів народного, класичного та сучасного українського мистецтва в різних регіонах України (наприклад, полтавська і гуцульська вишивки, косівська, опішнянська та київська кераміки).

Ознайомлення з музично-пісенним, танцювальним, театральним мистецтвом. Розвиток здатності емоційно реагувати на твори мистецтва, сприймати і розуміти їх зміст, передавати словесно свої враження від побаченого та почутого. Розвиток здібності до образотворчої діяльності, уяви, творчості. Виховання інтересу до різних видів українського мистецтва й мистецтва інших народів, прилучення до національної культури.

Ліплення

Матеріали та обладнання. Формування навичок визначати властивості глини, пластиліну, піску, снігу (м'який, твердий, липкий, сипучий, розсипчастий), клейонки або дощечки для ліплення (дерев'яні, керамічні, пластикові, довгі, прямокутні, квадратні, круглі, кольорові тощо), серветки для витирання рук (вологі, кольорові).

Технологічні прийоми. Ознайомлення зі скульптурою та її особливостями (об'ємна форма, поза, матеріал), розглядання дітьми малих скульптурних форм. Навчання дітей різних способів ліплення (конструктивний, комбінований, скульптурний) та навичок надавання міцності виліпленням виробам. Закріплення таких прийомів, як скачування, розкачування глини між долонями коловими рухами, відтворюючи предмети округлих форм (фрукти, овочі). Створення образів з глини або інших матеріалів, у тому числі допоміжних, комбінованим способом (півник, миша-рятівниця, пташки та горобина, журавель, хлопчик у зимовому одязі). Навчання прийомів ліплення посуду, декоративних пластин за мотивами української кераміки (васильківської, опішнянської, косівської), ліплення з натури (овочі, фрукти, невеликі іграшки), ліплення за уявою, власним задумом, змістом казок.

Активізація на створення індивідуальних та колективних композицій. Розвиток уміння передавати настрої, емоції, динамічність у виліпюваних образах. Виховання інтересу до ліплення.

Малювання

Матеріали та обладнання. Закріплення сенсорних характеристик матеріалів та обладнання (фарби, олівці, фломастери, кольорова крейда, пензлики). Організація дослідницької діяльності на визначення властивостей і якостей паперу.

Формування чуття кольору. Навчання дітей відчувати колір та співвідносити його з настроєм. Використання всіх кольорів спектра та складних відтінків (сіро-зелений, сіро-блакитний, червоно-коричневий). Заохочення до експериментування з фарбами. Ознайомлення з поняттям “палітра”. Розвиток умінь самостійно вибирати колір, його теплі й холодні відтінки відповідно до тла паперу.

Ознайомлення із творами живопису. Формування вміння емоційно сприймати репродукції картин, ілюстрації до казок, елементарно оцінювати їх з позицій краси, виховуючи естетичні смаки, зацікавлення творами живопису. Розвиток умінь співвідносити зміст зображеного на картині з музикою, поезією (наприклад, вірші про осінь, музика П. Чайковського “Пори року” та зображений на картині осінній пейзаж).

Пейзаж та його види (морський, сільський, міський тощо). Виховання любові до природи, переданої за допомогою фарб.

Техніки та прийоми. Навчання дітей технік та прийомів малювання фарбами (гуашевими та акварельними) як у традиційних, так і нетрадиційних техніках (ниткографії, плямографії, воскографії, по вогкій основі, пальцями, тичками тощо), олівцями (прості, кольорові, воскові), свічкою, фломастерами, вугликами, кольоровою крейдою, пастеллю. Розвиток умінь робити начерки графітним олівцем на папері або ескізи композиції крейдою на лінолеумі.

Предметне малювання. Збагачення сенсорного досвіду під час обстеження та визначення форм предметів перед їх зображенням на папері. Закріплення вміння передавати в малюнку їх елементарну подібність за допомогою прямих вертикальних і горизонтальних ліній, трикутних, округлих, овальних, прямокутних форм та відповідного кольору. Ознайомлення зі способами передачі просторових відношень предметів у малюнку (наприклад, дерево, яке знаходиться ближче, на передньому плані малюнка буде вище, ніж те, що віддалене). Спонування дітей дотримувати принципів розташування зображуваних предметів на аркуші паперу один відносно одного. Навчання дітей малювати з натури (яблуко на тарілці, квіти у вазі).

Декоративне малювання. Ознайомлення дітей з такими поняттями, як “візерунок”, “орнамент”, регіональними особливостями декоративно-го розпису, орнаменту (опішнянська, київська, полтавська кераміки, пе-

триківський, косівський розписи), елементами декоративного малювання (крапки, мазки, дуги, прямі, хвилясті, ламані, обвідні лінії різної ширини, кільця). Орієнтовні теми: український рушник, серветка, сорочка для Оксанки. Навчання малювати в різних техніках (сірниками, тичком або пальцем), розташовуючи елементи візерунка на різних формах (розетка, круг, квадрат, смужка, багатокутник) по всій їхній площині. Розвиток уміння добирати кольори відповідно до тла паперу, певного виду та кольорової гами регіонального виду декоративного мистецтва, малювати квіткові композиції, казкові квіти, птахів, тварин за мотивами творів М. Приймаченко, П. Хоми, К. Білокур. Орієнтовні теми: “Червоні кетяги горобини”, “Квіти мого краю”, “Чорнобривців насіяла мати”.

Сюжетне малювання. Розвиток умінь створювати сюжетні малюнки за враженнями від спостережень за предметами та явищами навколишнього світу, природою у різні пори року (малювання по пам’яті). Відтворювати в малюнку сюжети (або фрагменти) знайомих казок (малювання за уявою). Розвиток уміння використовувати для реалізації задуму різні засоби та різні техніки, розташовувати малюнок по всій площині аркуша. Розвиток ініціативи та самостійності дітей у реалізації власного задуму в малюнках.

Малювання за задумом.

Аплікація

Матеріали та обладнання. Збагачення сенсорного досвіду під час закріплення знань про властивості матеріалів та обладнання. Вдосконалення навичок роботи з ножицями, пензлем та клеєм. Навчання дітей технік аплікації з використанням різних матеріалів.

Аплікація з паперу і картону. Закріплення навичок вирізати округлі та овальні форми з паперу, складеного у кілька разів, та створення із вирізаних форм композицій та орнаментів (фрукти, овочі, квіти, намисто). Навчання силуетного вирізування предметів симетричної форми зі складеного навіпіл паперу (ваза, чашка, глечик, ялинка, лялька у сукні, пташка). Залучення дітей до вирізування зі складеного у кілька разів паперу найпростіших витинанок.

Заохочення дітей до опанування такими техніками, як *мозаїчна аплікація* з порізаних ножицями дрібних клаптиків кольорового паперу (“Золота осінь”), *рвана аплікація* із рваних клаптиків м’якого за фактурою різноколірного паперу (“В осінньому парку”, “Зимовий ліс”, “Бузок”).

Аплікація з тканини (предметна, сюжетна, декоративна, одноколірна і багатоколірна). Закріплення навичок різати тканину, вирізати із кольорової, квітчастої тканини певні форми (наприклад, квіти) відповідно до предметного чи сюжетного задуму, пропорційно komponуючи їх і розта-

шовуючи по всій площині. Розвиток умінь добирати кольори і форми за законами естетики (“Килимок для ляльки”).

Аплікація з природного матеріалу (листя, квітів, плодів, соломи тощо). Закріплення сенсорних властивостей природних матеріалів та визначення їх можливостей для створення композицій (наприклад, рибки в акваріумі – з листя; ромашкове поле – квіти-ромашки із гарбузового насіння; букет для мами – із засушених пелюсток). Самостійний добір природних матеріалів для реалізації творчого задуму в аплікації. Привчання до узгодження дій дитини з діями інших дітей під час виконання колективної аплікації, вміння домовлятися, представляти власну позицію, сприймати та вислуховувати думку інших.

Аплікація з тополиного пуху: предметна (птахи, курчата, кошеня), сюжетна (хмарки в небі, зимова казка), декоративна (вишиванка для Снігової королеви). Закріплення навичок роботи з тополиним пухом. Розвиток творчості при виборі сюжету аплікації, самостійності під час нанесення контурів майбутнього сюжету простим олівцем. Виховання естетичних смаків, організованості, привчання до дотримання культури та порядку на робочому місці під час виконання завдань.

Аплікація-колаж. Навчання дітей створювати композиції колективно, використовуючи різні матеріали (наприклад, створення колажу з вирізаних листівок; укладання композиції із засушених рослин, паперу, гілочок, ягід, насіння тощо). Розвиток навичок роботи з різними матеріалами, ґрунтуючись на пізнанні дітьми їх властивостей та конструкторських можливостей. Активізація творчих проявів (панно з соломки).

Декоративна аплікація. Навчання дітей укладати *орнамент* (оздоблювальний візерунок, побудований на ритмічному повторенні геометричних елементів або стилізованих рослинних чи тваринних мотивів¹, або візерунок (малюнок із різних ліній, кольорів, мереживо²) із вирізаних з різноколірного паперу геометричних форм та стилізованих рослинних (квіти, листя, ягоди) елементів. Заохочення до декорування і прикрашання аплікацією різних предметів за зразком українських декоративних орнаментів (різнобарвний килимок, гарна закладка для книг, мамин фартушок).

Спонування дітей до створення *колективних аплікацій* (“Зустріч лева і миші”, “Кетяги горобини у розетці”) за мотивами прочитаних казок, спостереженнями за об’єктами, явищами та змінами у природі (“Хмарка і

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2002. – 1440 с. – С. 680.

² Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2002. – 1440 с. – С. 145.

сонце”, натюрморт із овочів та фруктів). Розвиток розуміння композиційності в аплікації, доцільного розміщення по всій площині фрагментів із задуманого сюжету. Підтримання проявів творчості, самостійності у виборі матеріалів та технік відповідно до теми, розподілі обов’язків у колективній аплікації, дружніх взаємин під час виконання роботи.

Конструювання

Матеріали та обладнання. Активізація дітей на розширення знань про сенсорні властивості матеріалів та їх конструкторські можливості, інструменти й обладнання для заняття, первинні уявлення про просторові відношення між предметами. Розвиток елементарних дослідницьких задатків, конструкторських здібностей під час пізнання властивостей матеріалів.

Конструювання з будівельного матеріалу. Розвиток уміння відбирати необхідні деталі для будівлі, відповідно розташовувати їх. Створення будівлі залежно від призначення. Орієнтовні теми: “Будинки”, “Мости”, “Транспорт”.

Конструювання з паперу. Складання паперу навпіл, поняття про лінію згину (казкова хатинка, сніжинка).

Конструювання з природного матеріалу. Добір та поєднання різних видів природного матеріалу для реалізації задуму (журавель з жолудя і насіння ясена, свинка з качана кукурудзи).

Конструювання з інших матеріалів. Ягоди горобини (із солоного тіста, з паперових серветок).

Конструювання за задумом. Закріплення набутих знань. Розвиток самостійності у виборі теми, матеріалу та послідовності створення задуманої споруди, бажання споруджувати, конструювати за зразком, поданою моделлю, планом, ескізом, схемою, на задану тему, за власним задумом. Розвиток уміння оцінювати якість роботи.

Музика і спів

Матеріали та обладнання. Розглядання різних інструментів. Ознайомлення з їх зовнішнім виглядом та особливостями звучання (барабан, скрипка, піаніно, акордеон, цимбали та ін.).

Музична грамота. Закріплення знань елементів музичної грамоти: властивості звуку (музичного і предметів, що звучать); мелодії, гармонії; сили звучання (голосний – тихий), ритму, темпу (швидкий – повільний), настрою (радісно, сумно, тривожно, схвильовано), структури пісні (заспів, приспів). Виховання інтересу до музики (одноразове звучання від 1 до 2,5 хв), емоційне естетично-ціннісне сприймання музики та співу. Навчання насолоджуватися гарною музикою. На емоційному рівні розрізняти музику, яка подобається і не подобається, формувати вміння обґрунтувати свою позицію.

Слухова увага та музична культура. Формування навичок зацікавленого сприймання змісту вокальних та інструментальних творів, народної й класичної української музики, мелодій різного характеру (сумна, весела, бадьора), виконаних на скрипці та барабані (інших інструментах у виконанні педагогів або в аудіозапису), запам'ятовувати назву пісні та її мелодію. Розвиток сприймання та розрізнення музичних звуків зі звуками навколишнього середовища (капання дощичку та звучання відповідного музичного твору). Зацікавлення дітей шумовими ударними іграшками-інструментами (брязкальце, бубен, барабан, трикутник, маракас), залучення до ігор з ними. Вироблення елементарних навичок культурної поведінки під час слухання музики (слухати уважно, не відволікаючись, дослуховувати музичний твір до кінця).

Вокально-хорові навички. Розвиток уміння впізнавати знайомі пісні за мелодією, виразно співати природним голосом, не напружуючи голосові зв'язки у діапазоні “ре-сі (до)” поспівки та пісні різні за характером, з музичним супроводом і без нього; передавати голосом характер музики, виконувати соло і співати у групі із двох-трьох дітей, співати пісні із заспівувачами.

Музикування на музичних інструментах. Навчання розрізняти струнні (бандура, гітара, цимбали), духові (труба, альт), клавішні (піаніно, баян, акордеон) та шумові (брязкальця, бубен, барабан, металофон, дерев'яні ложки) інструменти, описувати їх та впізнавати за звучанням. Заохочення до індивідуального або групового відтворення найпростіших рівномірних ритмів на шумових інструментах під ритмічний акомпанемент інструментальних творів чи дитячих пісеньок, які виконують дорослі.

Пластична імпровізація. Активізація виконання під музику пластичних та пантомімічних (Я – диригент, Я – музикант) рухів за уявою (враження від музики: що почув у музиці, наприклад, імітування сильного вітру, який гойдає дерева); передавання рухами музики, відтворення її настрою та характеру музичного образу, емоційна передача обрядових дій.

Диригування. Закріплення поняття “диригент”; ознайомлення з правилами диригування та завданнями диригента (дотримання дихання, динаміки, темпу, якості звучання тощо). Навчання диригувати на розмір 4/4, удосконалювати пластичність і виразність диригування, використовуючи при цьому відповідні жести.

Музично-дидактичні ігри та вправи. Закріплення у музично-дидактичних іграх та вправах знань про музично-пісенне і танцювальне мистецтво. Розвиток музично-сенсорних здібностей. Розрізнення музичних звуків за висотою, силою, тембром, тривалістю, низьких і високих інто-

націй, гучного і тихого звучання (наприклад, дзвіночка тощо) під час музично-дидактичних ігор. Формування зацікавленості музичними заняттями, сприяння гарному настроєві і позитивним емоціям, психічному та духовному здоров'ю під час музично-дидактичних ігор.

Музично-ритмічні рухи. Навчання ритмічно рухатися відповідно до характеру музики, перешиковуватись, утворювати, звужувати і розширювати коло, бігти з підскоком, боковим галопом.

Хореографія

Матеріали та обладнання. Закріплення знань про дзеркальну хореографічну стінку, її сенсорні характеристики (блисуча, гладенька, срібляста, скляна, її функціональне призначення). Станок для занять хореографією. Створення умов для безпечних занять з хореографії (дотримання гігієнічних вимог: провітрювання перед заняттям, вологе прибирання зали, підбір відповідного одягу, взуття).

Хореографія як вид мистецтва. Ознайомлення з хореографією, її видами (класичні, сучасні, народні танці), жанрами (гопак, гуцулка, полька, вальс тощо), українською народною хореографією. Формування інтересу до народної танцювальної музики. Навчання елементарних рухів (різні види поклонів: індивідуальний та гуртовий поклони хлопчиків дівчаткам і навпаки; поклін-вітання, танці з віночком, плавні кроки у хороводі “Веснянка”, бокова доріжка, “дрібшечки” у гуцульському танці, нескладні гопаківі присядки, крок “повзунець”, танцювальні фігури тощо).

Навчання відтворювати танцювальними рухами темп, характер музики, дотримувати ритмічності рухів, навичок ходіння по колу і співвідношення музики, руху і тексту хороводних пісень (“плесканчики”, притупування, просування “дрібшечкою” помірно, швидко, варіюючи дріб вісітками, чвертями; “плетінка”, “колупалочка”, “вихилясник”, “шнурочок”, “присядка”; боковий крок з приставним і з легким напівприсіданням; боковий галоп; кружляння у парі); рухи в характері польки, вальсу, танців інших народів: (“Уклін-вітання”, “Запрошення до танцю”, “Полька з оплесками”, “Бальний гопачок”, “Бальний галоп”, “Полонез”, “Українська полька”, “Білоруська полька”, “Гуцульський танок”, “Веселий гопачок”, “Весняні квіти України”, “Ой у полі жито”, “Кривий танець”).

Розвиток прагнення до правильного, чіткого виконання танцювальних рухів з дотриманням естетичних положень тулуба, ніг, рук, елементів класичного екзерсису, загальної музичальності і танцювальності.

Забезпечення дитячих потреб у танцях. Вироблення навичок індивідуальних та колективних танцювальних рухів і дій (колективно взаємодіяти, зберігаючи рівномірну відстань одне від одного, ритмічно рухатися танцювальним кроком або легким бігом відповідно до зміни музи-

ки). Заохочувати до елементарного аналізу своїх рухів та рухів однолітків з позицій естетики, краси, синхронності та узгодженості танцювальних дій з партнером.

Формування навичок практичного використання набутих знань у різних видах музично-хореографічної, фізкультурно-оздоровчої та ігрової діяльності. Розвиток задатків до імпровізації танцювальних рухів під музику, емоцій, відчуття радості від занять хореографією.

Театралізована діяльність

Матеріали та обладнання. Ознайомлення з обладнанням. Введення у словник понять: “фланелеграф”, “сцена”, “подіум”, “лаштунки”, “ширма”, “театральний костюм”, “атрибут” та ін.

Види театру. Закріплення понять про види театру (пальчиковий, кулачковий, картинок, тіньовий, із природного матеріалу, “рукавички” та ін.).

Театральні традиції. Уточнення та збагачення знань про театральні традиції і правила поведінки в театрі. Розвиток театральних здібностей, умінь і навичок імітувати звуки, дії персонажів, відтворювати характер, передавати внутрішній стан (радість, сум, задоволення).

Художнє читання. Розвиток виразності художнього читання у процесі відтворення змісту художніх творів (виразне переказування) з дотриманням усіх засобів виразності (мовленнєве дихання, логічні наголоси, логічні паузи, темп, тембр, сила голосу), міміки та жестів.

Театралізовані ігри. Створення умов для театралізованої діяльності (набір атрибутів, костюмів, ширми тощо) та зацікавлення дітей іграми-драматизаціями.

Свята та дозвілля. Розвиток у дітей інтересу до змісту та особливостей різних видів свят та дозвіль. Заохочення та залучення до участі у календарно-обрядових, музичних, літературно-музичних, тематичних (про здоров’я і безпечну поведінку, спортивних, ігор-драматизацій тощо) дійствах. Формування культури і духовності, патріотичних почуттів, емоційно-ціннісного сприймання святкових дійств.

Художня праця

Матеріали та обладнання. Ознайомлення з особливостями та властивостями різних видів матеріалів, закріплення їх сенсорних характеристик та конструкторських властивостей, а також з інструментами та обладнанням, необхідним для роботи.

Папір, картон. Закріплення поняття про лінію згину, охайне складання паперу квадратної або прямокутної форми. Вдосконалення техніки виготовлення виробів з паперу (згинання, розгладжування, різання). Орієнтовні продукти праці: вітальна листівка, кораблик, гараж, кишенька, стріла, літачок, витинанки, віяло. Навчання виготовляти *об’ємні ви-*

роби з окремих деталей (наприклад, пелюсток квітів і наклеювання їх на певному фоновому аркуші паперу відповідно до творчого задуму). Орієнтовні продукти праці: чудова хризантема (ромашка, айстра тощо), ялинкові прикраси (ліхтарики, ребристі іграшки, новорічна свічка тощо). Навчання виготовляти паперові вироби за шаблоном, введення у словник поняття “шаблон”. Ознайомлення із правилами роботи за шаблоном. *Орієнтовні продукти праці*: зайчики, котики, рибки, атрибути для сюжетно-рольових, рухливих та театралізованих ігор.

Природний матеріал. Ознайомлення з правилами збирання, сортування природного матеріалу, його сенсорними та конструкторськими характеристиками. Формування емоційно-ціннісного сприймання різних видів природного матеріалу. Навчання добирати природний матеріал відповідно до задуму та конструкторських можливостей, використовуючи паралельно допоміжні матеріали. Розвиток уміння складати композиції із засушених листя, трав, квітів, проявляти творчість і фантазію. *Орієнтовні продукти праці*: барвистий килим (із засушеного листя), персонажі казок (троє поросят – із качанів кукурудзи; вовк – із шишок, солом’яні ляльки, бичок, меблі – із соломи; метелик – із жолудя, вуж – із шапочок жолудя), тварини, птахи.

Підручний матеріал. Ознайомлення із властивостями деяких видів підручного матеріалу (пластикові пляшки, корки від пляшок, коробочки, нитки, шпульки від ниток та ін.). Орієнтовні продукти праці: вазочки із пластмасових пляшок, возики з катушок, ляльки з ниток.

Поролон та його властивості. Вдосконалення навичок виготовляти іграшки з поролону перев’язуванням деталей нитками і розмальовування фломастерами очей, носа, рота та ін. *Орієнтовні продукти праці*: іграшкова котик, півник та інші персонажі.

Народні ремесла

Види народних ремесел. Ознайомлення з різними видами народних ремесел, відповідними матеріалами та обладнанням, їх сенсорними характеристиками, назвами професій людей – народних умільців, які виготовляють ті чи інші вироби. Вироблення вміння емоційно сприймати твори українського декоративно-ужиткового мистецтва, народні іграшки, вишивані, ткані, керамічні вироби. Розвиток естетичних смаків.

Вишивання. Ознайомлення з народними символами й оберегами вишиванок (пряма лінія – захист від землі; хвиляста – від води і т. д.), їх видами (рушники, сорочки, скатерки, серветки тощо), особливістю орнаментів у різних регіонах України (наприклад, гуцульська і полтавська вишивки), навчання порівнювати і розрізняти їх за кольоровою гамою та орнаментом.

Витинання. Ознайомлення з різновидом витинанок, рослинними елементами та геометричними формами у витинанках. Навчання виготовляти витинанки.

Кераміка. Закріплення понять про кераміку, гончарство, спосіб роботи з глиною. Особливості керамічних виробів (форма, колір, орнамент та ін.). Особливості васильківської, косівської, опішнянської керамік. Навчання елементарних навичок виготовлення керамічних виробів.

Ткання. Збагачення знань про мистецтво ткацтва і килимарства. Ознайомлення з тканими виробами та килимами, кольорами на тканих і килимових виробках. Навчання трудових дій на дитячих ткацьких верстаках або рамках, переплітання кольорових смужок паперу.

Різьбярство. Ознайомлення з мистецтвом різьбярства. Розглядання різьблених виробів та складання описових розповідей про них. Формування навичок емоційно-ціннісно передавати враження від видів народного мистецтва.

Карбування. Ознайомлення з мистецтвом карбування. Навчання дітей карбуванню на фользі.

Лозоплетіння. Ознайомлення із мистецтвом лозоплетіння. Розглядання виробів та емоційно-ціннісне сприймання їх. Розвиток дрібної моторики рук під час навчання плетіння з трави та виготовлення іграшкових меблів (стільчик, стіл), тварин (коник).

Писанкарство. Ознайомлення з писанкою як оберегом дому, її видами (крашанка, дряпанка, писанка), орнаментами, регіональними особливостями та символікою у розписах, легендах та переказах про писанки, звичаями, традиціями, пов'язаними з писанками. Навчання дітей виготовляти писанки. Вивчення художніх та фольклорних текстів про писанки. Розучування народних ігор з писанками.

БАЗОВИЙ РІВЕНЬ ЗАСВОЄННЯ ДІТЬМИ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК ЗА РОЗДІЛОМ	
Має уявлення	<ul style="list-style-type: none"> ♦ про різні види мистецтва (образотворче, декоративно-ужиткове, музично-пісенне, театральне та ін.), властивості матеріалів, необхідних для роботи; ♦ про регіональні особливості різних видів мистецтва
Розпізнає	<ul style="list-style-type: none"> ♦ окремі види мистецтва, види народних ремесел, розрізняє за особливостями орнаменту та кольорової гами васильківську, опішнянську та косівську кераміки, вишиванки, види писанок

Називає	<ul style="list-style-type: none"> • види мистецтва, матеріали, необхідні для занять з образотворчого мистецтва (фарби, пензлики, олівці, фломастери, глина, папір, клей, нитки тощо), деякі музичні інструменти, жанри музики та хореографії; • деякі звичаї, традиції, обряди, що стосуються народних ремесел
Діє	<p><i>образотворча діяльність:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • малює різними матеріалами (олівцями, гуашевими та акварельними фарбами, фломастерами, маркерами тощо), використовуючи різні техніки; • добирає відповідні кольори, гармонійно їх поєднуючи; • дотримує пропорційності та відносної величини зображуваного, розміщує малюнок по всій площині аркуша; • малює за спостереженнями та передає в малюнку враження від прочитаного твору; • використовує набуті технічні прийоми у малюванні, аплікації, ліпленні; • працює з різними видами матеріалів; • володіє прийомами ліплення (ділить пластилін або глину на невеликі частини, розкачує глину між долонями, міцно з'єднує деталі, працює стекою, робить рельєфні наліпи, наприклад, гриву в лева, наносить тонким шаром пластилін на картон), ліпить птахів, передаючи їхні характерні ознаки; • створює виразні образи з глини комбінованим способом; • вирізає круглі, овальні, трикутні форми, володіє навичками силуетного вирізування або обривання паперу; • складає аплікації, виразно передаючи образ, створює сюжетні композиції за змістом казки, розташовує аплікацію на аркуші, заповнюючи його весь; <p><i>народні ремесла:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • емоційно-ціннісно сприймає різні види народних ремесел як гарні досконалі речі, виготовлені руками; • має потребу у праці на основі народних ремесел, володіє елементарними навичками якогось виду ремес-

	<p>ла (вишиває “гладдю” та “хрестиком”, виготовляє вишиванки, керамічні вироби, має навички плетіння, карбування на фользі, виготовлення писанок тощо);</p> <p><i>музично-пісенна та хореографічна діяльність:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▸ зацікавлено, емоційно сприймає музику, знає пісні, впізнає їх; ▸ передає ритмічно образні танцювальні рухи під музику; ▸ імпровізує під музику, володіє елементарними навичками диригування; ▸ бере посильну участь у виготовленні декорацій, костюмів, атрибутів до театралізованих ігор; <p><i>театралізована діяльність:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▸ із задоволенням бере участь у різних видах театралізованої діяльності; ▸ звуками, жестами відтворює характер персонажа, роль якого виконує; <p><i>художня праця:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▸ володіє техніками виготовлення різних поробок з паперу, природного матеріалу, тканини, підручних матеріалів; <p><i>самостійна художня діяльність:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▸ прагне у самостійній діяльності проявити свої знання та вміння, здобуті на заняттях та в різних видах діяльності
--	--

Розділ VI

РОЗВИТОК І ВИХОВАННЯ ЗДІБНОСТЕЙ ТА ТВОРЧОСТІ

Передумови розвитку здібностей і творчості. Розвиток диференційованого сприймання (перцептивної сфери) всіма органами чуття явищ та предметів навколишньої дійсності, довірливої уваги, спостережливості, наочно-образного мислення, уяви, фантазії.

Розвиток творчості у мовленнєвій діяльності

Робота з художніми та фольклорними текстами. Ознайомлення дітей з фольклором, творами письменників-класиків, творами сучасних

українських та зарубіжних письменників; розвиток інтересу до слухання художніх творів, розуміння та відтворення їх змісту в активній художньо-мовленнєвій діяльності, вміння відповідати на запитання за змістом прочитаних творів. Розвиток поетичного слуху, виразності художнього читання у процесі відтворення змісту художніх творів (виразне переказування), бажання вивчати вірші напам'ять. Розвиток сприймання краси й точності поетичного художнього слова.

Словесна творчість. Використання зразків, одержаних у процесі сприймання фольклорних та художніх текстів у власній творчості (добирання рим до віршів, розповіді за аналогією, фантазії за змістом прочитаних творів, придумування кінцівки казки, “казки на новий лад”, колективні фантастичні розповіді, словесні “малюнки” із зображенням героїв тощо).

Розвиток творчості в образотворчій діяльності. Розвиток бажання самостійно добирати матеріали, інструменти, кольори, техніки для реалізації задуму в ліпленні, аплікації, малюванні, конструюванні. Заохочення до експериментування з різними матеріалами (піском, глиною, пластиліном, фарбами під час змішування кольорів, природним матеріалом, копіювальним папером тощо), у різних техніках (плямографія, малювання пальцями, тичками тощо). Розвиток асоціативного мислення, вміння передавати фарбами свої враження від музики (кольорова пляма, картинка, окремі предмети, явища природи тощо).

Розвиток творчості в пісенній і танцювальній діяльності

Звуки навколо. Розвиток сенсорно-музичних здібностей (дослідницькі ігри, наприклад, як звучить вода, як звучить каміння, як звучить барабан тощо).

Пісенна творчість. Заохочення до імпровізації дітей на мелодії знайомих пісень (“проспівування”, придумування мелодій на знайомій вірші), інтерпретації змісту пісні за допомогою міміки, жестів.

Музична творчість. Розвиток здібності сприймати музику, відчувати її настрій, уміння знаходити зв'язок між засобами музичної виразності та змістом музики, придумування мелодії, спонукання до створення мелодії певного настрою (сумна, весела, святкова), характеру (повільна, швидка).

Танцювальна діяльність. Заохочення до імпровізації на музичних інструментах, придумування танцювальних рухів під музику.

Музично-ігрова творчість. Навчання дітей інсценувати за уявою почуту музику.

Розвиток творчості в ігровій діяльності

Сюжетно-рольові ігри. Спонування дітей до прояву творчості у сюжетно-рольових іграх. Вироблення елементарних навичок творчо ві-

дображати навколишнє життя, діяльність, ставлення людей одне до одного.

Театралізована діяльність. Розвиток елементарних навичок сприймання творів театрального мистецтва та творчого відтворення в ігровій формі набутих уявлень, вражень, відчуттів. Розвиток творчості під час ігор-вправ на імітування звуків, дій персонажів, відтворення характеру, перетілювань під час виконання ролей. Розвиток елементів артистичності в іграх-драматизаціях.

БАЗОВИЙ РІВЕНЬ ЗАСВОЄННЯ ДІТЬМИ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК ЗА РОЗДІЛОМ	
Має уявлення	◀ про деякі жанри фольклору (забавлянки, потішки, мирилки, колискові, лічилки тощо)
Діє	◀ складає за аналогією римовані рядки, придумує казки (змінює початок, кінцівку, дії головних персонажів та ін.); ◀ творчо реалізує власний задум в образотворчій діяльності, використовуючи різні матеріали та техніки; ◀ отримує радість, насолоду від імпровізації у музично-пісенній та ігровій діяльності; ◀ проявляє самостійність у художньо-мовленнєвій, пісенно-танцювальній, театральній-ігровій діяльності

Розділ VII

РОЗВИТОК ІГРОВИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК

Дитячі іграшки. Поступове ознайомлення дітей з різними видами іграшок та їх функціональним призначенням для різних видів ігор. Закріплення їх сенсорних характеристик та ігрових можливостей. Навчання дітей виготовляти іграшки-саморобки. Розвиток почуття гумору під час використання ігор-забав. Закріплення навичок творчого використання іграшок у різних видах ігрової діяльності.

Рухливі ігри. Створення умов для різноманітної рухової активності в іграх (безпеку для здоров'я ігрових майданчиків, добір яскравих естетично оформлених ігрових атрибутів, відповідного обладнання та спортивного інвентарю, використання природного оточення, наприклад, кущів для ігор з елементами підлізання, пеньків для ігор з елементами стрибків).

Розвиток координації власних рухових дій та узгодження їх із руховими діями групи дітей (“Вільний дім”). Удосконалення у процесі ігор різних видів ходьби та бігу прямо та зі зміною напрямку руху (по одному, великими підгрупами, по колу, із зупинками, парами, врозтіч, з переступанням через предмети та ін.), стрибків, ігор з м'ячами; лазіння та підлізання (“Ведмідь і бджоли”). Розвиток спритності та шикуння в колоно в іграх-естафетах (“Зміни прапорець”, “Передай м'яч”, “Естафета в мішках”). Навчання діяти відповідно до сигналу. Використання відповідних ігрових атрибутів.

Народні ігри. Формування інтересу до народних ігор та народних іграшок як одного з видів декоративно-ужиткового мистецтва. Збагачення знань дітей народними текстами, що співвідносяться з народними іграми: забавлянки, лічилки, мирилки, потішки, скоромовки, небиліці, які спрямовані на виховання доброти, ніжності, бажання допомагати тим, хто засмучений, потішити та розвеселити їх, а також рухливих народних ігор, що забезпечують рухову активність дитини, створюють позитивний психоемоційний стан, відчуття радості і гарного настрою (“Кіт Опанас”, “Перепілка”, “Квочка”, “Кіт і горобці”). Навчання узгоджувати слова з руховими діями під час народних рухливих ігор. Розвиток бігових навичок, спритності, швидкої реакції на відповідну ігрову ситуацію.

Хороводні ігри. Забезпечення позитивної емоційної атмосфери під час організації хороводних ігор. Заохочення дитини до участі в хороводних іграх. Розвиток умінь починати і закінчувати гру, підпорядковувати власні дії словесному та музичному супроводу, узгоджувати рухи з рухами інших дітей (“Грушка”, “Синичка”, “Коровай”, “А ми просо сіяли”).

Дидактичні ігри та вправи. Закріплення різних способів дій з дидактичним матеріалом.

Забезпечення якісного засвоєння знань з усіх розділів програми. Наприклад:

Розділ I. Гігієна. “Знайди картинку”, “Наші помічники”: очі, вуха, ніс, руки, ноги.

Розділ II. Ігри на формування моральних якостей: “Добре і погано”; “Що можна назвати гарним?” (одяг, слово, квітку, вчинок і т. д.; “Чарівні слова”, “Школа ввічливості”.

Розділ III. Збагачення словника: “Придумай слова”, “Кольорові слова”, “Склади оповідання за заданими словами”.

Розділ IV. “Кольорова вікторина”, “Кольорові асоціації”, “Розклади фігури”, “Розподіли посуд”, “З чого зроблені предмети?”, “Маленькі дослідники”, “Вірю – не вірю”, “Родичі”, “Пори року”).

Розвиток умінь дотримувати правил гри, дисциплінованості, витримки, чітко виконувати ігрове дидактичне завдання.

Ігри з піском, водою, снігом. Закріплення сенсорних характеристик та властивостей природних матеріалів, можливості їх використання в іграх. Заохочення до дослідницької діяльності у пізнанні якостей і властивостей природних матеріалів за допомогою дотикового та зорового аналізаторів (вологий пісок ліпиться, сухий – розсипається; легкі предмети у воді плавають, а важкі – тонуть). Розвиток самостійності у виборі іграшок-інструментів для ігор з піском і водою. Заохочення до придумування ігрових сюжетів та реалізації їх в іграх з піском, водою, снігом (наприклад, з піску “гараж”, зі снігу, льоду – “кришталевий палац”), розвиток фантазії, творчості, навичок соціальної поведінки в іграх з однолітками.

Музично-дидактичні ігри. Закріплення навичок розрізняти та відтворювати музичні звуки (“Звуки високі і низькі”), визначати темп, тембр музики, розпізнавати звучання різноманітних музичних інструментів (“Зустрічайте гостей”). Розвиток сенсорно-музичних здібностей (“Чарівна торбинка, “Прогулянка”).

Сюжетно-рольові ігри. Ознайомлення з різними професіями (вихователь, учитель, водій, лікар, продавець, артист, медсестра, аптекар, бібліотекар, художник, будівельник). Створення ігрового середовища для розгортання сюжетно-рольових ігор “Сім’я”, “Дитячий садок”, “Школа”, “Лікарня”, “Крамниця”, “Аптека”, “Перукарня”, “У дитячому кафе” (добір іграшок, атрибутів та правильне розташування їх для розгортання ігрових сюжетних дій).

Навчання ігрових рольових дій на основі власного досвіду та набутих знань, відтворення соціальних ролей, заохочення до самостійних дій в ігрових сюжетах, підготовки та добору відповідних атрибутів. Розвиток елементарних навичок соціальної поведінки під час виконання певних ролей.

Формування здатності ігрової взаємодії з іншими дітьми, навичок розуміння задуму іншої дитини, створення та реалізації власного задуму із залученням партнерів по грі.

Конструкторсько-будівельні ігри. Ознайомлення з різними видами будівельних матеріалів, працею архітекторів, будівельників, конструкторів. Закріплення сенсорних характеристик будівельного матеріалу, заохочення до експериментування з ними.

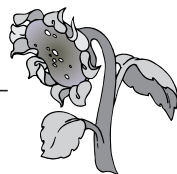
Розвиток інтересу до конструкторсько-будівельних ігор. Заохочення дітей до створення простих будівельних конструкцій. Навчання елементарних способів конструювання на основі набутих під час занять знань, умінь, навичок та використання “будівель” для розгортання елементарних сюжетів (обігрування об’єктів, побудованих дітьми).

**БАЗОВИЙ РІВЕНЬ ЗАСВОЄННЯ ДІТЬМИ
ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК ЗА РОЗДІЛОМ**

Має уявлення	<ul style="list-style-type: none"> • про різні види ігор
Розпізнає	<ul style="list-style-type: none"> • види ігор
Називає	<ul style="list-style-type: none"> • ігри, відповідні атрибути та матеріали до ігор, дії з предметами; • види театрів
Діє	<p><i>рухливі ігри:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • активно включається у рухливі ігри, проявляючи позитивні емоції, координує власні рухові дії з руховими діями групи дітей, діє відповідно до сигналу; • використовує запропоновані атрибути до гри; <p><i>дидактичні ігри:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • задіюючи всі органи чуття, вдосконалює сенсорно-пізнавальний досвід, активізує мислення, дрібну моторику рук та мовлення; • уважно слухає словесну інструкцію про дидактичне ігрове завдання і добре виконує його; • дотримує дисципліни та проявляє витримку; <p><i>народні ігри:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • зацікавлено слухає інформацію педагога про зміст народної гри, проявляє бажання навчитися відповідних дій; • трансформує одержані знання про зміст народних ігор на власну ігрову діяльність (наприклад, організовує з групою дітей народні ігри “Мисливці і звірі”, “Кіт і горобці”); • вдосконалює навички кидання м’яча, стрибків та бігу; <p><i>хороводні ігри:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • проявляє інтерес до хороводних ігор і бере в них активну участь; • підпорядковує власні дії словесному та музичному супроводу, узгоджує рухи з рухами інших дітей; <p><i>Ігри з піском, водою, снігом:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • активно пізнає властивості природних матеріалів та можливості їх використання в іграх, відповідно розвиваючи зорове і тактильне сприймання, збагачуючи власний сенсорний досвід; • проявляє творчість та фантазію в іграх;

	<p><i>музично-дидактичні ігри:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ◄ відтворює музичні звуки, танцювальні рухи в процесі музично-дидактичних ігор, визначає темп і тембр музики; <p><i>сюжетно-рольові ігри:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ◄ придумує ігрові сюжети; ◄ включається у роботу з виготовлення атрибутів; ◄ добирає партнерів по грі та розподіляє “ролі”; ◄ дотримує правил етичної поведінки під час ігор; <p><i>конструкторсько-будівельні:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ◄ створює прості будівельні конструкції, використовуючи набуті знання сенсорних властивостей будівельного матеріалу та елементарних способів конструювання
--	--

ДОДАТКИ

Додаток 1

Показники готовності дитини до школи

Фізична готовність	Добре функціонування всіх органів та систем (здорова дитина). Вміння дитини бережно ставитися до свого здоров'я, дотримувати правил безпечної поведінки у предметному, природному, соціальному довкіллі. Володіння елементарними культурно-гігієнічними навичками, культурою споживання їжі, основними рухами відповідно до віку
Психологічна готовність	<i>Мотиваційна готовність.</i> Сформованість бажання йти в школу вчитися; прагнення навчатися, щоб здобути нові знання; одержати новий статус школяра і знайти більше друзів. <i>Емоційно-вольова готовність.</i> Сформованість умінь керувати своєю поведінкою та емоціями у різноманітних ситуаціях спілкування і спільній діяльності; здатність концентрувати та переключати увагу з одного предмета на інший, долати труднощі під час виконання завдань, емоційно відгукуватися на переживання інших (емпатія); наявність таких вольових якостей, як самостійність, цілеспрямованість, зосередженість, відповідальність, дисциплінованість, посидючість, наполегливість, рішучість, сміливість, умінь налагоджувати ділові та емоційно позитивні стосунки з дорослими та однолітками; готовність докласти необхідних вольових зусиль для виконання завдань
Духовно-моральна готовність	Володіння елементарними знаннями про морально-етичні засади взаємин між людьми та дотримання їх у повсякденному житті; розвинені почуття любові до близьких, до природи, прив'язаність до вихователя, бажання робити добрі вчинки. Здатність до оцінних дій поведінки власної та однолітків

Мовленнєво-комунікативна готовність	Достатній рівень розвитку мовленнєвих умінь (словник, правильна звуковимова, граматична правильність мовлення, діалогічне і монологічне мовлення) комунікативних навичок, що сприяють активізації мовленнєвої діяльності дітей
Інтелектуальна готовність	Наявність певного обсягу знань та уявлень про навколишню дійсність. Достатній рівень логіко-математичного розвитку (навички лічби, вимірювання, знання геометричних фігур, орієнтація у просторових та часових поняттях), пізнавальної активності (розвиток п'яти органів чуття та характеристика навколишнього предметного, соціального, етнічного та природного довкілля відповідно до сенсорних еталонів), дослідницької діяльності; оперування мислительними операціями (аналізом, синтезом, порівнянням, класифікацією, узагальненням, елементами критичного мислення); рівня розвитку пам'яті, уваги, уваги; володіння елементарними навчальними навичками
Соціальна готовність	Усвідомлення свого "Я", місця у родині і групі однолітків; сформованість елементарних навичок соціальної поведінки в різних видах діяльності та взаємодії із дорослим та дитячим соціальним оточенням; уміння узгоджувати особисті та колективні інтереси. Достатні знання про найближчий соціум (сім'я, рід, родина, родинне дерево; звичаї, традиції родини) та елементарне розуміння соціальних ролей (сусіди, знайомі, друзі, продавець, покупець, лікар, вихователь, медична сестра та ін.). Розуміння власного психічного стану та стану інших людей, прояв доброти, милосердя, співчуття

Гурткова робота за розділами програми

Розділ програми	Назва гуртка
Розвиток і виховання тіла	“Гімнастика”, “Золота рибка” (плавання), “Дитяча аеробіка”, “Пальчикова гімнастика”
Розвиток і виховання душі та серця	“Сонячний промінчик” (виховання доброти, милосердя, співчуття, вміння розуміти стан іншої людини)
Мовленнєво-комунікативний розвиток	“Книголюб”, “Маленькі казкарі”
Розвиток і виховання розуму	“Пізнайко” (збагачення знань про етнічне, природне, соціальне та предметне довкілля), “Що?Де? Коли?”, “Дослідник” (розвиток та вдосконалення дослідницьких навичок)
Художньо-естетичний розвиток	“Маленькі модельєри”, “Чарівне веретено” (ткання на рамках або дитячих ткацьких станочках), “Художня майстерня”, “Театр”, “Умілі руки”
Розвиток і виховання здібностей та творчості	“Флористика” (виготовлення композицій з природних матеріалів: бруньок, листя, квітів, грибів-трутовиків тощо), “Чарівні пальчики” (вироби із солоного тіста), “Солом’яна мозаїка” (вироби із соломи)
Розвиток ігрових умінь та навичок	“Народні ігри”, “Шашки”, “Шахи”

Орієнтовний розпорядок дня для дітей четвертого року життя¹

<i>Удома</i>	
Час	Напрями діяльності
6.30–7.30 (7.00–8.00)	Підйом, ранковий туалет
<i>У дошкільному навчальному закладі</i>	
7.30–8.30	Ранкова зустріч, гімнастика, ігри, індивідуальне спілкування
8.30–9.00	Підготовка до сніданку, культурно-гігієнічні навички, сніданок
9.00–10.00	Ігри, підготовка до заняття, заняття, виконання доручень
10.00–12.00	Підготовка до прогулянки, прогулянка, індивідуальні заняття
12.00–13.00	Повернення з прогулянки, обід
13.00–15.00	Сон
15.00–15.30	Поступове пробудження після сну, гігієнічні та оздоровчі процедури
15.30–16.30	Підготовка до полуденка, полуденок; ігри, самостійна діяльність, індивідуальні заняття
16.30–18.00	Підготовка до прогулянки, прогулянка
18.00–	Ігри. Індивідуальні бесіди педагогів з батьками та дітьми. Повернення додому
<i>Удома</i>	
18.00–20.00	Вечеря. Прогулянка з батьками
20.00–20.30	Спокійні ігри, гігієнічні процедури
20.30–6.30 (7.00–8.00)	Нічний сон

¹ Подано орієнтовний розпорядок дня для дітей четвертого, п'ятого і шостого років життя.

На початку навчального року розпорядок дня встановлює та затверджує відповідний орган управління освітою на основі чинних Типових штатних нормативів дошкільних навчальних закладів, затверджених наказом МОН від 04. 11. 2010 № 1055 та зареєстрованих Мін'юстом (23. 11. 2010 за № 1157/18452).

**Орієнтовний розпорядок дня для дітей
п'ятого року життя**

Час	Напрями діяльності
<i>Удома</i>	
6.30–7.30 (7.00–8.00)	Підйом, ранковий туалет
<i>У дошкільному навчальному закладі</i>	
7.30–8.30	Ранкова зустріч, гімнастика, ігри, індивідуальне спілкування
8.30–9.00	Підготовка до сніданку, культурно-гігієнічні навички, сніданок
9.00–10.00	Ігри, підготовка до заняття, заняття, виконання доручень
10.00–12.00	Підготовка до прогулянки, прогулянка, індивідуальні заняття
12.00–13.00	Повернення з прогулянки, обід
13.00–15.00	Сон
15.00–15.30	Поступове пробудження після сну, гігієнічні та оздоровчі процедури
15.30–16.30	Підготовка до полуденка, полуденок; ігри, самостійна діяльність, індивідуальні заняття
16.30–18.00	Підготовка до прогулянки, прогулянка
18. 00–	Ігри. Індивідуальні бесіди педагогів з батьками та дітьми. Повернення додому
<i>Удома</i>	
18.00–20.00	Вечеря. Прогулянка з батьками
20.00–20.30	Спокійні ігри, гігієнічні процедури
20.30–6.30 (7.00–8.00)	Нічний сон

**Орієнтовний розпорядок дня для дітей
шостого року життя**

Час	Напрями діяльності
<i>Удома</i>	
6.30–7.30 (7.00–8.00)	Підйом, ранковий туалет
<i>У дошкільному навчальному закладі</i>	
7.30–8.30	Ранкова зустріч, гімнастика, ігри, індивідуальне спілкування
8.30–9.00	Підготовка до сніданку, культурно-гігієнічні навички, сніданок
9.00–10.30 (11.00)	Ігри, підготовка до заняття, заняття, виконання доручень
10.30 (11.00)– 12.30	Підготовка до прогулянки, прогулянка, індивідуальні заняття
12.30–13.20	Повернення з прогулянки, обід
13.20–15.10	Сон
15.10–15.20	Поступове пробудження після сну, гігієнічні та оздоровчі процедури
15.20–16.00	Підготовка до полуденка, полуденок; ігри, самостійна діяльність, індивідуальні заняття
16.00–18.00	Підготовка до прогулянки, прогулянка
18.00–	Ігри. Індивідуальні бесіди педагогів з батьками та дітьми. Повернення додому
<i>Удома</i>	
18.00–20.00	Вечеря. Прогулянка з батьками
20.00–20.30	Спокійні ігри, гігієнічні процедури
20.30 – 6.30 (7.00–8.00)	Нічний сон

СОЛЯШНИК

КОМПЛЕКСНА ПРОГРАМА

розвитку, навчання і виховання
дітей дошкільного віку

- ✓ **ПОМАГАЙЛИК:**
розвиток, навчання і виховання дітей
четвертого року життя

- ✓ **ПІЗНАВАЙЛИК:**
розвиток, навчання і виховання дітей
п'ятого року життя

- ✓ **ДОСЛІДНИК:**
розвиток, навчання і виховання дітей
шостого року життя

www.mandrivets.com

ISBN 978-966-634-721-6

9 789666 347216